

Inrichting van het Parlement.—Inrichting van beiden—

Wetgevende Raad (Legislative Council), 15 leden { 8 uit de Westelijke provincie.¹
7 „ Oostelijke „

Zittingstijd : 10 jaren.

Voorzitter : de Hoofdrechter van de Kolonie : (heeft alleen beslissende stem).

Vereisten om lid van de Wetgevende Raad te worden : ouderdom minstens 30 jaar.

bezit van vast goed, minstens £2000 waard.

of „ vrij eigendom „ £4000 „

Vereisten om kiezer te zijn : Mannelik onderdaan van de Koningin (geboren of genaturaliseerd), bewonen van huis of grond of deel ervan, minstens £25 waard.²

of verdienen van £50 minstens per jaar.

of „ „ £25 „ „ „ „ + kost en inwoning.³

Registratie van kiezers : om het andere jaar.

Huidkleur of geloof is geen beletsel om kiezer te zijn.

Een kiezer mocht op één kandidaat voor de Wetgevende Raad desnoods 8 of 7 stemmen uitbrengen.

Wetgevende Vergadering (House of Assembly), 46 leden, { 42 uit 21 kiesafdelingen.
4 uit 1 kiesafdeling (Kaapstad).

Kiesafdelingen : Kaapstad, Kaapse distrikt, Stellenbosch, Paarl, Malmesbury, Caledon, Clanwilliam, Worcester, Beaufort, Swellendam, George, Uitenhage, Port Elizabeth, Grahamsstad, Albany, Somerset, Graaff-Reinet, Fort Beaufort, Victoria, Albert, Cradock, Colesberg.

Zittingstijd : minstens eens in de twaalf maanden.⁴

Vereisten om kiezer te zijn : alsboven. Elke kiezer is verkiesbaar als lid van de Wetgevende Vergadering.

Voorzitter : gekozen door de Vergadering ; wordt de **Speaker** genoemd.

De Goeverneur heeft het recht :

(1) de Wetgevende Vergadering te ontbinden (alleen).

(2) beide lichamen te ontbinden (tezamen).

Wie bezittingen van voldoende waarde in twee kiesafdelingen had, mocht in beide stemmen voor de Wetgevende Vergadering (niet voor de Wetgevende Raad).

¹ In 1874 kwamen er zeven in plaats van twee kiesdistrikten.

² In 1887 gebracht op £75.

³ Nu afgeschaft.

⁴ Van Oktober 1900, tot eind Augustus 1902, kwam het Parlement niet bijeen.

Onafhankelijk van het Parlement was het Ministerie : de Koloniale Sekretaris, de Prokureur-Generaal, de Thesaurier-Generaal en de Auditeur-Generaal, die allen in Engeland benoemd werden. Hun rechten waren :

- (1) Wetsontwerpen voorstellen.
- (2) Spreken in Wetgevende Raad en in Wetgevende Vergadering, maar zij hadden geen stemrecht in die vergaderingen.
- (3) Zij vormden de Uitvoerende Macht.

Als Wetgevende Raad en Vergadering een wet hadden goedgekeurd, moest die nog door de Goeverneur worden bekrachtigd. De Koningin had het recht de wet niet goed te keuren binnen twee jaren tijd nadat de wet in Engeland was aangekomen (recht van veto).

Het aantal Parlementsleden is sedert 1854 zeer vermeerderd, doordat er nieuwe kiesafdelingen werden gevormd.

	<i>Hoger Huis.</i>	<i>Lager Huis.</i>
Wet van 1853 stelde in	15	46 leden
„ 1865 voegde er bij	6	20 „
„ 1872 „	—	2 „
„ 1877 „	1	4 „
„ 1882 „	—	2 „
„ 1887 „	—	2 „
„ 1895 „	—	3 „
„ 1898 „	1	16 „
• „ 1904 „	3	12 „
	26	107 „

Het bevolking-sijfer in 1854 was ongeveer 140,000 blanken en 200,000 niet-blanken. Dat van 1854-1872 het van Engeland uit benoemde Ministerie zoveel macht had buiten het Parlement om, was het merendeel van de kolonisten een ergenis.

§ 178. **Verantwoordelijk Bestuur, 1872.**—In 1872 kreeg de Kaapkolonie **Verantwoordelijk Bestuur**. Een gekozen ministerie zou voortaan de verantwoordelijkheid hebben die vroeger bij de Goeverneur berustte. De ministers kunnen aanblijven zolang hun maatregelen zijn naar de zin van de meerderheid in het Parlement,¹ of tot dat ze

¹ Ingeval er toevallig een meerderheid tegen het Ministerie is bij een stemming, treedt het Ministerie niet af. Maar wel als er een meerderheid is bij een stemming over een beginselkwestie, of na een motie van wantrouwen. Het Ministerie kan zelfs dan nog tijdelijk aanblijven en de Goeverneur verzoeken een nieuwe algemene stemming te doen houden: "beroep op het land." Van de meerderheid van de nieuwe leden hangt dan af of het Ministerie kan aanblijven of moet aftreden.

door de Goeverneur worden afgedankt wegens zijns inziens verkeerde politiek.

Het Ministerie.—Een ministerie moest bestaan uit minstens 5 leden : de Koloniale Sekretaris, de Prokureur-Generaal, de Thesaurier-Generaal, de Kommissaris van de Kroonlanden en Publieke Werken, de Sekretaris voor Inboorlingen-zaken.¹ Dit vijftal vormt het Kabinet en ieder lid is minister met portefeuille en ontvangt salaris. Een van hun is meestal Eerste Minister (Premier), gewoonlijk de persoon die het vorig ministerie ten val bracht. Enkele Parlementsleden kunnen zonder salaris in het Kabinet zitting hebben, en zulk een lid heet dan minister zonder portefeuille. De Premier kan zelf minister zonder portefeuille zijn en dus geen salaris trekken. Indien de Premier zijn bedanking als minister inzendt, treedt het hele Kabinet af; bedankt een van de andere ministers, dan kiest de Premier de opvolger. De eerste Premier was de latere Sir John Molteno. Het Kabinet dient de Goeverneur van advies. De Goeverneur staat boven de partijen, dat wil zeggen dat hij geen voorkeur geeft aan een van beiden.

Hollands in het Parlement.—De taal die in het Parlement gesproken werd, was uitsluitend Engels; de Hollands sprekende kolonisten beschouwden dit als een onrecht hun taal aangedaan. In 1882, stelde de Edele Heer J. H. Hofmeyr voor dat ook de hollandse bij de besprekingen zou mogen worden gebruikt. Het voorstel werd wet en het Taalmonument te Burgersdorp werd naar aanleiding hiervan opgericht.

§ 179. Sir George Grey.—Zijn inboorlingen-politiek.—Sir George Grey was niet alleen Goeverneur van de Kaapkolonie, hij was ook Hoge Kommissaris over brits Kafferland. Hij wilde door voorbeelden de Kaffers overtuigen van het nut van arbeid, door het aanleggen van wegen en het maken van een zeebreker aan de mond van de Buffalorivier (Oost-Londen); ook van de nutteloosheid van de toverdokters, door het laten bouwen van een hospitaal te King-Williamstown. Hij ondersteunde zendinggenootschappen in het stichten van ambachtsscholen, waar inboorlingen werden opgeleid tot handwerksleiden; te Lovedale werden er opgevoed tot onderwijzers, tolken en zendelingen. Tijdens Goeverneur Grey kregen de opperhoofden maandgelden als ze zich goed gedroegen.

In 1857 geschiedde er iets bij de Xosa's, tengevolge waarvan er zeer velen naar de Kaapkolonie kwamen. Voor die tijd waren er in de kolonie slechts Fingo's en Temboe's; brits Kafferland was geen deel van de kolonie.

¹ Sedert 1893, neemt de Premier dit ambt waar; de Sekretaris voor Landbouw werd lid van het Kabinet.

Oemhlakaza.—Een Kaffermeisje **Nongkaose** en haar oom **Oemhlakaza** hadden, naar ze zeiden, bevelen uit de geestewereld ontvangen. Als alle Xosa's die wilden uitvoeren, zouden de blanken uit het land verdreven worden. Maar eerst moesten de Xosa's **al hun vee slachten** en opeten en ook **al hun graan vernietigen**. Daarna zou een wonder geschieden en zouden de Xosa's voortaan in overvloed en vrijheid leven. De inboorlingen deden wat Oemhlakaza hun had gezegd; ze bezaten ten slotte niets meer; op de aangekondigde dag gebeurde er natuurlijk geen wonder; er kwam hongersnood en ongeveer 70,000 Xosa's stierven van gebrek. Van de overlevenden kwamen **duizenden naar de Kaapkolonie**, en smeekten om voedsel; ze kwamen in dienst bij de kolonisten of mochten tegen betaling van huur en het doen van werk in lokaties op boerplaatsen gaan wonen.

Brits Kafferland met blanken bevolkt.—Brits Kafferland had veel bewoners door de hongersnood verloren. Geschikte blanke personen uit de Kaapkolonie kregen er van de Hoge Kommissaris plaatsen, op voorwaarde dat ze erfpacht zouden betalen en in tijd van nood krijgsdienst doen.

Duitse Kolonisten.—**Keirivier als grens, 1865.**—Ook Duitsers, die door Engeland als **soldaten** tijdens de Krimoorlog tegen Rusland waren geworven, kregen stukken land; ook kwamen er een paar duizend **Noord-duitse boeren**, vrouwen en kinderen inbegrepen, in 1858 en 1859, die als kolonisten spoedig een goed bestaan hadden. Plaatsnamen als **Berlin, Potsdam, Frankfort**, en **Wiesbaden** herinneren nog aan hun land van oorsprong. **King-Williamstown** werd de voornaamste stad in brits Kafferland; de wetten voor dat gewest waren in overeenstemming met de wensen van het kaapse Parlement, dat echter geen zeggingshad over dat land; pas in 1865 werd het **bij de Kaapkolonie gevoegd** en werd de **Keirivier** een **grensrivier**.

De kolonie breidde zich uit, in 1865 over brits Kafferland; in 1871 ook over **Basoetoland** (zie § 190c en § 237), 1875 **Fingoland** of de **Transkei**, 1876 **Oostgrikwaland**, 1880 **Westgrikwaland**, 1885 **Temboeland**, 1894 **Pondoland**, en 1895 **brits Beetsjoeanaland**.

§ 180. **Westgrikwaland en ontdekking van diamanten.**—Over Westgrikwaland is nogal wat te doen geweest, toen men wist dat er **diamanten** te vinden waren. In 1867 werd de ontdekking bekend, en evenals er naar Californië en Australië een menigte goudzoekers getrokken waren, kwamen er velen naar de diamantvelden. Dicht bij de Oranjerivier was de eerste steen gevonden die als diamant herkend werd; ook bij de Vaalrivier ging men zoeken.

Kimberley.—Waar nu **Kimberley** (geheden naar John Wodehouse, graaf van Kimberley) ligt, werd veel gevonden en men opende er de

Kimberley-mijn, De Beers mijn, Dutoits-pan, en Bultfontein. (Uw onderwijzer zal U wel uitleggen hoe diamantmijnen bewerkt worden.) Maar aan wie behoorde het land waar de diamantvelden lagen? Emigranten (zie § 171a en § 192) hadden onder Fourie dit land gekocht van een Korannahoofd Dantzer. Van 1848-1854 was het deel geweest van de Oranje-Rivier-Soevereiniteit en daarna van de Oranje-Vrijstaat; burgers hadden er plaatsen volgens eigendomsbrieven uitgegeven door de Soevereiniteit, en die meer dan 20 jaren bezeten.

Nikolaas Waterboer.—Westgrikwaland bij de Kaapkolonie.—Maar toen de diamanten ontdekt waren, maakte een Grikwa kapitein **Nikolaas Waterboer** (zoon van de in § 168 genoemde) aanspraak op het land; maar nooit had er voorzover men wist een Grikwa gewoond. Toen Waterboer in 1863, dus vóórdat er diamanten waren gevonden aanspraak op het land maakte, had niemand hem gesteund. Na de ontdekking van de diamanten was het wat anders. In 1871 lijfde **Sir Henry Barkly** het distrikt in. Staatspresident **Jan Hendrik Brand**, hoewel diep gegriefd door deze onrechtmatige daad, belette zijn burgers om in **botsing** te komen met Engeland. In het **Kaapse Parlement** was zulk een **tegenstand** tegen annexatie (o.a. sprak de heer **Merriman** er sterk tegen), dat de Hoge Kommissaris zijn Wetsontwerp introk. In 1876 deed een Land-hof in de Kaapkolonie uitspraak: Waterboer had nooit gezag gehad in het bewuste grondgebied. De **Vrijstaat** verwachtte en vroeg nu **teruggave**. Maar het **britse Goevernement** weigerde teruggave en bood £90,000 om alle aanspraken af te kopen, een kleine som voor een landstreek die honderde miljoenen aan diamanten bevat! Treffend is dat er na die annexatie grote wanorde heerste op de diamantvelden, terwijl er onder de Vrijstaatse regering recht en orde was geweest. De Kimberleymijnen kwamen later aan een **Trust**, gevormd door **Cecil Rhodes**, een groep maatschappijen, die geen plaats laat voor zelfstandige delvers; de Kaffers, die er in "compounds" wonen, kopen wat ze nodig hebben van de Trust, zodat er ook voor kleinhandelaars niet veel plaats gebleven is.

§ 181. **Negende Kafferoorlog, 1877-1878.**—In 1877 begon de **negende Kafferoorlog**, doordat Xosa's aan de Fingo's vee ontstalen, tengevolge van een twist bij een Fingo-bruiloft, waar Xosa's gewond werden. Britse troepen, politie en vrijwilligers bevochten de Kaffers zó goed, dat men meende de vrijwilligers niet meer nodig te hebben. Daarop riepen de Xosa's over de Kei hun **verwanten in de Kolonie te hulp**, die voor het grootste deel in opstand kwamen. Na de **nederlaag** die de Kaffers bij **Kentani** leden (1878) kwam er **vrede**.

Peace Preservation Act.—Basoetoland losgemaakt van de Kaapkolonie.—Onmiddellik gevolg van deze oorlog was de **Peace Preservation Act (Vredewaringswet)** die het Kaapse Parlement in 1879 aannam; waardoor het aan inboorlingen niet langer vrij stond om wapens te dragen. De Fingo's en de Gaikakaffers gehoorzaamden, maar de Basoeto's weigerden hun wapens af te staan en kwamen in opstand. Toen onderwerping onmogelijk bleek werd **Basoetoland** van de Kaapkolonie losgemaakt en in 1884 tot **Kroonkolonie** verklaard.

§ 182. **Vooruitgang van de Kaapkolonie.**—De Kaapkolonie ging in de negentiende eeuw zeer vooruit; uitvindingen en ontdekkingen kwamen ook haar ten goede.

Spoorwegen.—De spoorwegen vergemakkelikten het verkeer aanzienlijk; de lijn Kaapstad-Wellington (1860-63) werd in 1885 doorgetrokken naar Kimberley en in 1894 naar Mafeking, de lijn die nu reeds lopend tot over de Zambesie eens **Kaapstad met Kairo** zal verbinden. De lijn Port Elizabeth-Cradock-Colesberg (1885) werd in 1893 tot Pretoria doorgetrokken. Ook de lijn die Oost Londen met het binnenland verbindt is van veel nut voor het verzenden van produkten.

Tot het verkeer te land werden ook nieuwere middelen van vervoer gebruikt, het **rijwiel**, de **motorwagen** en de **elektrische tram**. Welke diensten de vliegmaschine en de luchtscheepvaart in de toekomst in Zuid-Afrika zullen kunnen bewijzen is niet te voorspellen.

§ 183. **Stoomvaart.**—Het verkeer met Europa wordt door uitstekende **stoomboten langs West- en Oostkust** onderhouden en wemogen dankbaar zijn dat rampen als van de 'Drummond Castle' die in 1896 verging en de Australiese boot de 'Waratah' (1909) tot de zeldzaamheden behoren. Ook met Amerika, Azië en Australië is er geregeld verkeer.

Uitstekende havens zijn Kaapstad (waar ook een dok is), Oost Londen en Port-Elizabeth. De opening van het **Suezkanaal** in 1869 was een ernstig nadeel voor Kaapstad. Schepen van en naar Indië konden na 1869 sneller, veiliger en met lagere verzekeringspremie varen. **Onderzeese kabels** langs West- en Oostkust stellen de bewoners van Zuid-Afrika in staat tijdig op de hoogte te blijven van wat er in de wereld voorvalt. Te land heeft de **telegraaf** bijna algemeen toepassing gevonden en men mag verwachten dat er spoedig stations voor **draadloze telegrafie** zullen worden opgericht om daardoor met schepen op de kust in aanraking te blijven. De **telefoon** wordt behalve in de grote steden nog weinig gebruikt in verkeer met het binnenland.

Leger.—Ter verdediging van de Kaapkolonie zijn er steeds britse

troepen van elders gezonden, benevens de sinds 1853 bestaande **Cape Mounted Riflemen**. In tijd van nood worden ze met **vrijwilligers-troepen** versterkt, wanneer ook de **bereden politie** dienst doet. Sinds een paar jaren is **Simonsstad** als **vlootstation** in gebruik.

§ 184. **Nijverheid**, fabriekswezen, is nog pas in opkomst. Te vermelden zijn : korenmolens, brouwerijen, tabaksfabrieken, jamfabrieken en distilleerderijen.

Veeteelt.—Om het **vee** te verbeteren, worden sinds 1859 Angorabokken **ingevoerd**, ook vee uit Holland en Friesland, schapen uit Frankrijk, enzovoorts. Runderpest, brandziekte, varkenskoorts, Oostkustkoorts, enzovoorts, hebben de veeboeren al heel wat schade gedaan. Het Oudtshoorn distrikt dankt de welvaart voornamelijk aan de **struisvogelteelt**, waarmee men in 1865 begon.

Landbouw.—**Besproeiing**.—De **landbouw** gaat zeer vooruit door **verbeterde werktuigen**, waarvan velen met stoom gedreven worden. De **guano** bewijst goede diensten om de bodem vruchtbaar te doen blijven ; het maken van **reusachtige dammen** tot het besproeien van het land, waarin het oude Babylonië en Egypte ons een voorbeeld kan zijn, zullen zeer bijdragen tot de algemene welvaart ; ook wordt gezocht naar middelen om te beletten dat stortregens de vruchtbare aardlaag naar zee meevoeren en alleen de naakte klipgrond overblijft. Door **aanplanting van bossen** hoopt men Zuid-Afrika een boomrijk land te maken. De aantelt van Turkse tabak en van de doornloze kaktus (die op droge plaatsen als veevoeder kan dienen) zullen wellicht voor geheel Zuid-Afrika van belang worden. Voortdurend valt te strijden tegen **insekten- en zwamplagen** als sprinkhanen, codlingmot, australiese vruchteluis, roest in wijnstok en koren, phylloxera, aardappelziekte, enzovoorts.

§ 185. **Ingevoerd** worden er jaarliks een menigte goederen ; **uitgevoerd** worden : diamanten, goud, wol, struisveren, angorahaar, huiden, om de voornaamste produkten alleen te noemen. De Kaapkolonie is zeer rijk aan **mineralen** : koper (Namakwaland), diamanten, goud, tin, kolen.

Onderwijs.—Het **onderwijs** is in de laatste zeventig jaren ook zeer verbeterd. In 1859 werd te **Stellenbosch** de **Theologiese Kweekschool** (vergelijk § 162) geopend tot opleiding van predikanten van de Nederduits Gereformeerde Kerk ; de Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika heeft haar Theologiese School te **Burgersdorp** sinds 1869, na de oorlog werd die verplaatst naar Potchefstroom. In 1873 werd de **Universiteit van de Kaap de goede Hoop** gesticht, een lichaam dat eksamens afneemt, maar geen onderwijs geeft. Van de bestaande **Colleges** volgt in ouderdom op het Zuid-Afrikaanse **Victoria College** te

Stellenbosch. Wat Stellenbosch als plaats voor opvoeding is, heeft het te danken aan de Professoren **Murray**, **Hofmeyr**, en **Dr. Neethling**. Een landbouwschool is te **Elsenburg** (zie §64) opgericht. Voor de Rooms-katholieken bestaan er afzonderlike opleidingsinrichtingen. In 1905 werd de **Schoolraadwet** ingevoerd.

Biblioteken, kranten en tijdschriften stellen de bevolking in staat op de hoogte te blijven van wat er voorvalt. Om de studie van de hollandsche taal en vaderlandse geschiedenis aan te moedigen werd in 1890 de **Zuid-Afrikaanse Taalbond** gesticht. Naast de **South-African Teachers' Association** ontstond in 1905 de **Zuid-Afrikaanse Onderwijzers Unie**.

Koninklijk bezoek.—Verschillende leden van het **Koninklijk Huis** bezochten Zuid-Afrika : in 1860 Z.K.H. Prins Alfred, de tweede zoon van H.M. Koningin Victoria, in 1901 H.K.H. de Hertog en Hertogin van Cornwall en York, in 1906 Z.K.H. de Hertog van Connaught, broeder des Konings, en in 1910 hoopt Z.K.H. de Prins van Wales opnieuw Zuid-Afrika te bezoeken, ter gelegenheid van de opening van het Unieparlement.

§186. **De Kaapkolonie en de Boeren-oorlog, 1899.**—De Zuid-Afrikaanse oorlog van 1899 en volgende jaren bleef niet zonder invloed op de Kaapkolonie. Veel Kaapkolonisten, door familie en geschiedenis nauw verbonden met de oorlogvoerende stamverwanten, **vatten de wapenen op** en vochten tegen de britse troepen. Sommigen van hun werden gevangen en, omdat ze hun eed van trouw aan de Koningin hadden gebroken, doodgeschoten ; anderen van wie de trouw verdacht werd ondergingen hetzelfde lot. Allen, die na de vrede in de Kolonie terugkeerden en waarvan bewezen kon worden dat ze tegen britse troepen hadden gevochten, verloren wegens hoogverraad hun kiesrecht voor een aantal jaren of voor altijd, bijelkaar ruim 10,000 personen. De invallen van kommando's in de Kolonie leidden niet tot een algemene opstand, zoals velen verwacht hadden.

Verlies van kiesrecht.—**Dr. Jameson Premier.**—Het verlies van kiesrecht van vele kolonisten werkte er toe mee dat in 1904 de zogenaamde **Progressieve Partij** de meerderheid in het Parlement kreeg ; **Dr. Jameson** werd Premier en wist te bewerken dat een wet werd aangenomen waardoor de steden meer **vertegenwoordiging** kregen als vroeger, een maatregel die de Progressieve Partij, naar men verwachtte, zou sterken bij nieuwe verkiezingen, daar de stedelingen voor het merendeel niet tot de **Afrikander Bond** (1880, waarvan de Ed. Heer **J. H. Hofmeyr** oprichter en leider was) behoren.

J. X. Merriman Premier.—Toch scheen de meerderheid van de bevolking niet tevreden met **Dr. Jameson's** bestuur en bij de

verkiezingen in 1908 kwam de oppositie, de Zuid-Afrikaanse Partij, aan de regering en werd het Merriman-ministerie gevormd.

Bezuiniging.—De schuld van de Kaapkolonie was zeer groot geworden en door bezuiniging en het opleggen van verschillende belastingen tracht de Regering nu inkomsten en uitgaven ongeveer gelijk te maken.

Unie.—Laat ons hopen dat onder de Unie van Zuid-Afrika er voor het gehele land, dus ook voor de Kaapkolonie een tijd van rust en welvaart mag aanbreken.

§ 187. **Lijst van Gouverneurs.**—Volledigheidshalve volgt hier een lijst van **Gouverneurs** na Sir Benjamin D'Urban:—

Sir George Napier (1838-44)	Sir Bartle Frere (1877-80)
Sir Peregrine Maitland (1844-46)	Sir Hercules Robinson (1880-89)
Sir Henry Pottinger (1846-47)	Lord Loch (1889-94)
Sir Harry Smith (1847-52)	Lord Rosmead (1894-97)
Sir George Cathcart (1852-54)	Sir Alfred Milner (1897-1901)
Sir George Grey (1854-61)	Sir Walter F. Hely-Hutchinson
Sir Philip Wodehouse (1861-70)	(sedert 1901)
Sir Henry Barkly (1870-77)	

De lijst van ministeries na 1872 is—

Molteno Ministerie (1872-78)	Tweede Rhodes Ministerie
Erste Sprigg Ministerie	(1893-96)
(1878-81)	Derde Sprigg Ministerie
Scanlen Ministerie (1881-84)	(1896-98)
Uppington Ministerie (1884-86)	Schreiner Ministerie (1898-1900)
Tweede Sprigg Ministerie	Vierde Sprigg Ministerie
(1886-90)	(1900-1904)
Eerste Rhodes Ministerie	Jameson Ministerie (1904-1908)
(1890-93)	Merriman Ministerie (sedert 1908)

Bevolkingsaantal.—Volgens de volkstelling van 1904 bedroeg de bevolking van de Kaapkolonie ruim 2,400,000 personen, waarvan er ruim 580,000 blanken waren.

DE RTIENDE HOOFDSTUK

DE GROTE TREK EN DE REPUBLIEK NATAL

§ 188. **Treklust en vrijheidsgeest.**—Reeds vóór de negentiende eeuw, ten tijde van de Oostindiese Companjie, waren er kolonisten die ver het land ingetrokken waren met hun vee, en niet sterk de band met de Companjie voelden (zie § 63). We zagen hoe die kolonisten, die nogal ver van Kaapstad woonden, als de Swellendamers en Graaff Reinettters, ontevreden met het Companjie-bestuur onafhankelijke republieken hadden gevormd, maar gedwongen waren aan het britse gezag zich te onderwerpen (zie § 122).

Grieven van de Hollands sprekenden.—Toen was het britse bestuur gekomen en had de Regering te Londen de ene fout na de andere begaan :

- (1) De hollands taal was achterafgezet of verboden ;
- (2) Oud-hollands bestuur en vertegenwoordiging van kolonisten (landdrost, heemraden, burgerraden, §§ 53 en 60) waren vervangen door nieuwe instellingen (§ 166a) ;
- (3) Niet-blanken werden met blanken gelijkgesteld, zonder dat een landloperswet de blanken beschermde ;
- (4) Britse schrijvers van invloed als Sir John Barrow en de zending Dr. Philip hadden van de kolonisten niets dan kwaad verteld, zodat in Engeland een verkeerde mening over Zuid-Afrikaners bestond ;
- (5) De negervrienden in Groot-Brittanje, recht en bescherming willend voor de zwarten, waren onrechtvaardig tegen de hollands kolonisten ;
- (6) De kolonisten kregen geheel onvoldoende schadeloosstelling bij de vrijlating van de slaven ;
- (7) In de oostelike distrikten werden de kolonisten niet beschermd door het Goevernement tegen de Kaffers en het was hun verboden zichzelf te beschermen.

§ 189. **Vrijlating van de slaven niet de oorzaak van de Trek.**—Er is herhaaldelijk beweerd dat het vrijlaten van de slaven de kolonisten deed trekken. We zagen hierboven (§ 166c) dat ze zelf de geleidelijke

afschaffing wensten ; van hun die trokken waren verreweg de meesten uit de **oostelijke distrikten** ; daar waren heel wat **minder slaven** geweest als in de westelijke distrikten ; en van daar waren slechts twee uit de honderd Trekkers. Degenen die **door de afschaffing** van de slavernij **verarmd** waren, **bleven** dus in de kolonie. En in het nieuw ingerichte land, in Natal, de Vrijstaat en Transvaal hebben de **Boeren nooit slaven gehouden**.

Besloten tot trekken.—Het schrijven van Lord Glenelg van Desember, 1835, waarbij de met de Kaffers gesloten vrede ongedaan werd gemaakt, dwong feitelijk de Grensboeren ertoe veiligheid elders te zoeken, die het britse Goevernement weigerde hun te geven. Dan liever de geboortegrond verlaten, de wildernis ingetrokken en in de onbekende verte te midden van barbaarse wilden en wilde dieren zich een woonplaats gemaakt, die men tenminste zou mogen verdedigen ! Niet om vrijheid van Godsdienst, als de Hugenoten, maar om **vrij** te zijn **van een onverstandig bestuur** trokken ze. En nu zal men geen Brit vinden die de Glenelg politiek in bescherming neemt.¹

De woorden "**God en mijn Recht**" die op het engelse wapen prijken waren ook het motto in de geest van de trekkende kolonisten. Op God vertrouwend rekenden ze op Zijn bescherming ; dat Hij hun niet zou verlaten was hun enige zekerheid voor de onzekere toekomst.

Nationaliteit van de Trekboeren.—Door het verlaten van de Kaapkolonie meenden de Trekboeren tegelijk hun Brit-zijn te verliezen ; maar volgens de rechtsregel dat **niemand zijn geboorteland kan afleggen** als een kledingstuk (nemo potest exuere patriam) bleven ze rechtens Britten.² De britse Regering kon hun niet beletten, evenmin als Lodewijk XIV indertijd alle Hugenoten, weg te trekken. Hoeveel Engelsen verlieten niet hun vaderland om in Amerika zich te vestigen ? **Nieuwe** door de kolonisten te stichten **staten** zouden **geen brits gebied** zijn, en men wenste vóór 1840 geen uitbreiding van brits gebied in Zuid-Afrika.

Engeland wenst geen uitbreiding van gebied.—Aan de andere kant beschouwde Engeland zich de **beschermer van de inboorlingen**, en

¹ Lord Glenelg's mening over de oorzaken van de Trek volgt hier : " The motives of the emigration were the same as had in all ages impelled the strong to encroach upon the weak, and the powerful and unprincipled to wrest by force or fraud from the comparatively feeble and defenceless, wealth or property or dominion."

Sir Benjamin D'Urban zei van de emigranten dat ze waren, " A brave, patient, industrious, orderly, and religious people, the cultivators, the defenders, and the tax-contributors of the country."

² Het is echter heel onzeker of alle kolonisten een voor een de eed hebben afgelegd toen de Kaapkolonie brits werd.

verwachtte inboorlingen-mishandeling van de Boeren, die **Barrow** en **Dr. Philip** zo slecht en wreed hadden geschilderd; bovendien vreesde men dat massa's inboorlingen naar het Zuiden zouden trekken naar de Kaapkolonie. Vèrziende mannen in Engeland zagen de ernst van de toestand in; de gevolgen van de Grote Trek waren nog groter dan iemand toentertijd kon voorspellen. Een **nieuw volk** ontstond: de **natie der Boeren**.

§ 190a. **Inboorlingen**.—De **geschiedenis van de inboorlingen** buiten de Kaapkolonie wordt vooral van belang op het oogenblik dat de emigranten hun geboortegrond verlieten. In het begin van de negentiende eeuw woonde er in Natal meer dan een miljoen inboorlingen. De machtigste stam onder hen waren de **Abatetwa** (of **Oemtetwa**); over hen stond **Jobe**, die twee zoons had. Deze zoons vatten het plan op hun vader te doden; er werd iets bekend van de **samenzwering**, de broeders werden overvallen, maar een **ontkwam** met een assegaaipunt in de rug. Hij genas van de wond en **zwierf** jaren lang rond buiten zijn vaderland.

Dingiswayo.—Na de dood van zijn vader keerde hij terug, werd door zijn volk met vreugde begroet en nam de naam de **Zwerfer** aan: **Dingiswayo**. Dat hij met **paarden** terugkwam, die de Abatetwa nooit gezien hadden, maakte hem nog belangrijker in hun ogen. Tijdens zijn zwerftochten was hij in de Kaapkolonie geweest, had van de Compagnie afgezien hoe **soldaten** ordelijk onder officieren dienst deden, en paste, in zijn land teruggekeerd, het geleerde toe, en deelde zijn **strijders in afdelingen** in evenals bij een europees leger. Ook trachtte hij **handel en nijverheid** bij zijn volk te doen ontstaan.

§ 190b. **Tsjaka**.—Een zoon van het opperhoofd van de **Amazoeloe** (Zoeloe's) vluchtte naar Dingiswayo. Deze jongeling, **Tsjaka**, leerde bij de Abatetwa de nieuwe vechtwijze en toen hij later hoofd over de Zoeloe's werd, deelde hij zijn volk in zo als hij het van Dingiswayo geleerd had. Na Dingiswayo's dood sloten de Abatetwa zich bij de Zoeloe's onder **Tsjaka** aan en deze werd hierdoor het **mchtigste stamhoofd**. Tsjaka was wreed en roeide gehele stammen uit, op de jonge mannen na, die in zijn leger moesten dienen. Dit leger was prachtig ingericht en de strenge tucht en levenswijze herinnert aan die van de jonge Spartanen in de Oudheid.

Natal uitgemoord.—De **Fingo's**.—Tsjaka's legers maakten Natal tot een **verlaten wildernis** omstreeks 1820. De Amaswazi (de **Swazie's**) ontkwamen door de vlucht in bijna ontoegankelijke streken; anderen trokken strijdvoerend naar het Zuiden en uit overblijfsels van stammen kwam een nieuw volk, de **Fingo's** (zie § 169), die door de Xosa's bij de grenzen van de Kaapkolonie in een toestand gehouden werden die

wel wat op slavernij geleek. In § 169 zagen we reeds hoe ze tijdens Sir Benjamin D'Urban land kregen als beloning voor hun onzijdigheid in de zesde Kafferoorlog.

§ 190c. **Moshesh**.—Een ander stamhoofd, in die tijd en later van belang, was **Moshesh**, die de **Basoeto's** tot een machtig volk maakte. De **Beetsjoeana's** werden door inboorlingen aangevallen die voor **Tsjaka** vluchtten.

Thaba Bosigo.—Omstreeks 1824 bezette **Moshesh** een natuurlijke bergvesting **Thaba Bosigo** en van daar uit onderwierp hij stammen in de omtrek. Aan **Tsjaka**, die hij als heer erkende, zond hij jaarliks geschenken. In 1833 kwamen **franse zendelingen** aan de **Basoeto's** het Evangelie verkondigen.

§ 190d. **Moselekatse**.—Nog een ander stamhoofd moet hier vermeld, **Moselekatse**, die zeer in de gunst had gestaan bij **Tsjaka**. Wegens het achterhouden van een deel van de buit viel hij in ongenade en vluchtte, met de mannen die onder hem stonden, naar het gebied waar later **Transvaal** zou ontstaan. **Moselekatse** volgde **Tsjaka's** wijze van oorlogvoeren en maakte een woestenij tussen hem en **Tsjaka**.

Matabelen.—Door de stammen die van **Moselekatse's** volgers te lijden hadden, werden ze wegens hun grote gestalte **Matabelen** genoemd. In 1831 liet **Moselekatse** **Thaba Bosigo** belegeren, maar tevergeefs, en de **Matabelen** trokken terug naar het land waar ze hun kralen gebouwd hadden. In wreedheid was **Moselekatse** **Tsjaka's** gelijke. Na **Tsjaka's** dood (1828) wist **Moselekatse** zich te handhaven tegenover **Dingaan**.

§ 191. **Trichard en Van Rensburg's trek, 1833**.—En onder zulke wilden zouden de **Trekboeren** zich wagen! Reeds in 1833 was **Louis Trichard** met familieleden en vrienden een trek begonnen uit **Albany**; vóór hij de grens van de **Kaapkolonie** over was, voegde **Jan van Rensburg** met een groep **Trekboeren** zich bij hem, tezamen een karavaan van dertig ossewagens vormend. Heel langzaam ging de tocht en in Mei 1836 werd de **Zoutpansberg** bereikt. Daarna trok **Van Rensburg's troep** verder en allen (op twee na) werden door inboorlingen vermoord. **Trichard's** troep trok later op, werd door koorts aangetast en hun vee stierf door de **tsetsevlies**. In 1838 bereikten de overgebleven trekkers **Delagoabaai**, waar er nog meer van koorts stierven (ook **Trichard**); in 1839 kwamen ze per schip naar **Natal**, waar intussen **Emigrantboeren** gekomen waren.

§ 192. **De Grote Trek, 1836**.—Men rekent gewoonlijk **Trichard's** trek als de inleiding tot de **Grote Trek** die in 1836 begon. In het midden van dat jaar waren er in het **Graaff-Reinetdistrikt** geen ossewagens meer te krijgen; bijna allen waren in gebruik voor de **Trek**.

Men trok in groepen die gevormd waren uit familieleden, kennissen en bewoners van dezelfde landstreek. Niet alleen de krachtige mannen trokken, ook vrouwen, kinderen en grijsaards gingen mee, nadat de ossewagens gepakt waren. De groepen wisselden wat aantal betreft; er waren er van honderd personen en minder, ook waren er van tweehonderd. Waarom men trok werd duidelijk uiteengezet in een **Verklaring** door **Piet Retief** (22 Januarië 1837) opgesteld.

§ 193. **Potgieter, Sarel Cilliers**.—Kommandant **Andries Hendrik Potgieter** was de leider van een groep Trekboeren uit de buurt van Colesberg. Bij hem was toen de tienjarige Paul Kruger. Ook trok met hem **Carel Cilliers** (Sarel, als wordt uitgesproken) met zijn gezin. Langzaam trok men voort tot bij de **Vetrvier**, een bijrivier van de Vaal.

Land gekocht.—Van een opperhoofd, **Makwana**, die beweerde dat zijn stam recht had op een groot gebied, **kocht Potgieter** het land tussen de Vetrvier en de Vaal; een stuk land bleef aan de Makwana stam, Potgieter betaalde met **vee** en beloofde **bescherming** tegen de Matabelen. Zo waren de zwervende **Boeren**, die hun landerijen in de Kaapkolonie verkocht of verlaten hadden, **opnieuw grondbezitters** geworden.

Potgieter op verkenning.—Niet lang daarna ging de Kommandant met elf anderen, (waarbij ook Sarel Cilliers was), op een **verkenningstocht** naar het Noorden tot de Zoutpansberg. Toen ze bij de wagens, waar hun verwanten waren achtergebleven, terugkwamen, vernamen ze welke gevaren die hadden doorgemaakt.

Matabelen-aanval.—**Vechtkop**.—Matabelen hadden op het in allerijl gevormde wagenlager een **aanval** gedaan, maar waren teruggeslagen. Een sterker lager werd gevormd op de plek die nu **Vechtkop** heet. In **Oktober 1836**, deden de Matabelen een nieuwe aanval. Nadat **Sarel Cilliers** de zegen des Allerhoogste had afgesmeekt, bleven de **Boeren overwinnaars**; 40 mannen hadden tegen 5000 Matabelen gevochten! Meer dan duizend assegaaien lagen binnen de wagenkring, maar hadden er weinig kwaad aangericht, het vee namen de Matabelen mee.

§ 194. **Maritz**.—**Taba Nchoe**.—Een derde groep Trekboeren, onder **Gerrit Maritz**, een knap wagenmaker uit Graaff-Reinet, was gelukkig niet ver af, en met hun hulp trokken alle Boeren bijeen op **Taba Nchoe**. Een **Volksraad** werd op 2 Desember 1836, gehouden en men koos een regering: **zeven leden** zouden de hoogste **wetgevende macht** hebben; een van hun, **Gerrit Maritz**, zou als **Landdrost** (zie § 53) optreden; de zes anderen als **Heemraden**. Een tocht tegen **Moselekatse's kraal** (Mosega) werd ondernomen onder Potgieter en Maritz.

Mosega verbrand, 17 Januarië 1837.—**Winburg**.—**Mosega** werd verbrand, veel vee hernomen, zonder dat één blanke sneuvelde. Het Boerelager werd verplaatst naar die plek die, om deze overwinning, **Winburg** heet. Men bouwde er huizen en een dorp ontstond. Maar de goede verstandhouding tussen Potgieter en Maritz begon te verdwijnen.

§ 195. **Piet Retief**.—Een nieuwe groep Trekboeren onder **Piet Retief** kwam zich nu bij de andere Voortrekkers voegen. Waren er in 1836 ongeveer 1800 Trekkers, in 1837 klom hun aantal tot 5 à 6000. De overwinning te Mosega werkte hiertoe mee. Onder de Afrikaners van zeer grote betekenis zal steeds **Piet Retief** genoemd worden. Zijn ouders verhuisden van Stellenbosch naar Wagenmakersvallei (nu Wellington), waar hij in 1780 geboren werd. Hij verhuisde omstreeks 1814 naar de Oostelike Provinsie, kwam er tot welvaart, kreeg van het Goevernement de **levering van voedsel** aan de Landverhuizers van 1820, een kontrakt dat hij tot volle tevredenheid der Engelsens uitvoerde; toen verloor hij door anderman's schuld in zaken zijn geld, maar bleef zo in ere bij zijn medeburgers en het Goevernement, dat hij de post van **Veldkommandant** kreeg, waardoor hij het toezicht had over verschillende Veldkornetschappen. Toen heeft hij al de rampen van de Grensboeren moeten aanzien en onder vinden, tot ook hij in 1837 tot trekken besloot. De redenen voor de Trek gaf hij in een **Verklaring** (zie § 192) in het *Grahamstown Journal*; het spreek vanzelf dat hij zijn Veldkommandantschap erdoor verloor.

§ 196a. **Nieuwe Volksraad, 1837**.—Na Retief's aankomst werd in 't midden van 1837 te Winburg een nieuwe Volksraad gekozen; Retief kreeg de hoogste uitvoerende macht, met de titel van **Goeverneur en Kommandant-generaal**.

Retief Goeverneur.—**Grondwet van 9 artikelen, Junie 1837**.—Van de Volksraad, die de wetgevende macht behield, was **Maritz** president. In **negen artikelen** vatte men een **konstitutie** samen; slavernij was verboden, maar er was geen gelijkheid tussen blanken en niet-blanken; gevallen waarover de Volksraad geen bepaalde wetten gaf, zouden volgens romeins-hollands recht behandeld worden. Onder ede beloofde men **niets met het Londens Zendinggenootschap te doen te willen hebben**. Men was Dr. Philip nog niet vergeten! Het Londense Zendinggenootschap had een statie te Philippolis, het Parijse te Morijah, het Amerikaanse te Mosega en de Wesleyanen werkten te Taba Nchoe.

§ 196b. **Jacobs en Uys**.—Retief verzoende Potgieter en Maritz met elkaar, doch deze verzoening was niet blijvend. Erasmus Smit, hoewel geen predikant, nam de diensten waar. Nieuwe groepen

Trekboeren, onder anderen met **Jacobs** en **Uys**, voegden zich bij die al tussen de Caledonrivier en de Vaal woonden; men was nu sterk genoeg om Moselekatse aan te vallen.

Dingaan's Zoeloe's bevechten Moselekatse.—Terzelfdertijd werd **Moselekatse aangevallen door Zoeloe's** die door **Dingaan**, **Tsjaka's** opvolger, waren uitgezonden; de **Matabelen** leden zware verliezen. Zo hielp **Dingaan**, zonder het te bedoelen, de **Boeren**.

§ 196c. **Onenigheid van de leiders.**—**Retief naar Natal.**—De leiders van verschillende groepen hadden spoedig ernstig verschil van mening. **Retief scheidde zich af** met een groot aantal families en wilde zich in wat nu gebied van **Natal** is, vestigen. **Potgieter** besloot te blijven in het land dat van **Makwana** gekocht was, **Uys** had ook plan op **Natals** gebied.

Moselekatse verslagen, November 1837.—Terwijl **Retief** het land verkende, trokken **Potgieter** en **Uys** tegen **Moselekatse** op; **Sarel Cilliers** was met hun en het gelukte hun **Moselekatse** voor goed over de **Limpopo** te jagen, waar hij een gesel werd voor de **Masjona's**. In 1868 stierf **Moselekatse** en twee jaar later volgde zijn zoon **Lobengoela** op in **Matabelenland**. Dankbaar was men voor de overwinning; een groot gevaar was afgewend nu de **Matabelen** verdreven waren; vee werd heroverd; zo had de **Heer** waarlijk uitkomst gegeven.

Moselekatse's land aan de Boeren.—Enkele stamhoofden, die de **Boeren** geholpen hadden, werden met vee beloond. Het grote gebied waarover eens **Moselekatse** leed en verschrikking bracht, was nu **land van de Boeren**.

§ 197. **Perestrello.**—**Natal** had, zoals we hierboven (§ 9a) zagen, zijn naam van de **Portugezen** ontvangen in 1497. In 1576 bezocht een **Italiaan, Perestrello**, in **portugese dienst Natal**, maar na hem kwamen er, voorzover bekend is, geen **Portugezen**. Toen **Nederland Portugal's** plaats als koloniale mogendheid begon in te nemen, en de **nederlandse Oostindische Companjie** een vestiging aan de **Tafelbaai** had, werd ook van **Natal** meer bekend, vooral door **schipbreuken**.

De 'Stavenisse', 1686.—Zo verging er in 1686 de '**Stavenisse**' (zie § 51) en de **schipbreukelingen** vonden er een paar **Engelsen**, die al vroeger aangespoeld waren; in 1687 kwamen er van een ander wrak nog **Engelsen** bij en met vereende krachten bouwde men een boot, de '**Centaurus**' genaamd, waarmee het grootste deel van de **schipbreukelingen** veilig **Tafelbaai** bereikte, en die in 1688 dienst deed om andere schepelingen van de '**Stavenisse**' te halen.

Kust van Natal gekocht tijdens Van der Stel.—In 1689 zond **Simon van der Stel** een **scheepje, 'De Noord'**, naar de kust van **Natal** en

volgens opdracht kocht de schipper van het Kafferhoofd het land om de baai, voor koper, kralen, enzovoorts, zogenaamd ter waarde van £1650, in werkelijkheid misschien £20 waard.

Kooppkontraht verloren.—Een kontraht werd opgemaakt; één afschrift behield het Kafferhoofd en werd bij zijn dood met hem begraven, het andere voor de Companjje verdwéen in de golven, tegelijk met het scheepje 'De Noord.' De zandbank vóór de baai maakte een vestiging er niet aanlokkelijk, en zo bleef Natal lange tijd een land voor zwarten alleen. We zagen (§ 190*b*) hoe de inboorlingen vooral van Tsjaka hadden te lijden gehad, en hoe omstreeks 1820, Natal een verwoest land was.

§ 198. **Luitenant Farewell**.—In 1823 bezocht een zeeoffisier, **Luitenant Farewell**, de baai van Natal. Hij had zulke goede verwachtingen van het land, dat hij in Kaapstad mensen wist te bewegen om, met het uitzicht op groot voordeel, een zeetocht naar Natal te doen.

Tsjaka staat land af, 1824.—In 1824 kwamen ze er aan en de leiders, **Farewell**, **Fynn** en **King** bezochten **Tsjaka**, die hun vriendelijk ontving en hun zelfs een stuk land langs de kust afstond, 25 mijlen lang en 100 diep. Dat de inboorlingen met zulke giften geen ernstige bedoelingen hadden, blijkt wel uit het feit dat hetzelfde land herhaaldelijk werd weggegeven 1824 aan Farewell, 1828 aan een joods handelaar Isaacs, 1835 aan Gardiner en 1838 aan Piet Retief. Ieder van de leiders koos zich een stuk grond uit. Ze werden hoofden van inboorlingen die van de Zoeloe's waren weggelopen, en Tsjaka zag hierin geen gevaar, daar hij de engelse leiders vertrouwde. Velen van die blanken leefden als inboorlingen, droegen lang haar en kleedden zich met vellen. Tsjaka was de Engelsen zo welgezind, omdat ze hem eens van een wond genezen hadden, die een sluipmoordenaar hem had toegebracht.

Tsjaka vermoord, 1828.—In September 1828, werd Tsjaka vermoord op de plek waar nu Stanger ligt; een van zijn moordenaars, zijn halfbroeder **Dinga**an volgde hem op en van hem zouden de Boeren nog heel wat te lijden hebben!

Zending Owen.—Tegenover de Engelsen aan de kust was hij nogal vriendelijk en zelfs stond hij aan de zending **Owen** toe zich in de voornaamste kraal, Oemgoengoendhlovoe, te vestigen.

§ 199. **Durban en de Kolonie Victoria**.—Luitenant Farewell had het land aan de baai tot **brits gebied** verklaard en er de britse vlag gehesen. Farewell werd in 1831 vermoord, King stierf, Isaacs en Fynn verlieten Natal. In 1835 kwam er de zeekapitein **Gardiner** om er het Evangelie aan de heidenen te brengen. De heuvel te Durban

waar hij een kerk bouwde noemde hij Berea (Hand. xvii. 10). In 1835 bouwden de Engelsen onder leiding van Gardiner er het begin van een stad die ter ere van Sir Benjamin D'Urban **Durban** genoemd werd ; ze gaven aan het land een nieuwe naam en verzochten dat de Rijksregering het als **Kolonie Victoria** zou erkennen.

Erkenning geweigerd.—Het **britse Goevernement wenste** echter geen uitbreiding van gebied en weigerde het verzoek.

Cape of Good Hope Punishment Bill, 1836.—In 1836 ontstond de **Cape of Good Hope Punishment Bill**, waarbij bepaald werd dat britse onderdanen, die een misdaad deden ten Zuiden van 25 graden Zuiderbreedte, voor een hof in de Kaapkolonie konden worden gedaagd ; deze bill had in het geheel niet de bedoeling meer gebied in Zuid-Afrika brits te maken dan de Kaapkolonie reeds was. **Voor de Engelsen te Durban** was deze wet **heel onbillik** : het britse Goevernement weigerde hun te erkennen of te beschermen, maar wel wilde het hun straffen, als ze, misschien in zelfverdediging, iemand zouden doden.

§ 200. **Piet Retief naar Natal, 1837.**—**Dinga**an belooft land.— In Oktober 1837, verkende **Piet Retief** Natal (zie § 196) en werd met zijn reisgenoten **hartelik verwelkomd** door de Engelsen te Durban. Retief haatte niet de Engelsen, alleen maar slecht engels bestuur. Hij **bezocht** ook **Dinga**an, die de Boeren vriendelik ontving ; op voorwaarde dat ze door Kaffers aan de Zoeloe's ontstolen vee voor **Dinga**an zouden terughalen, **gaf** deze hun als beloning een **groot gebied** : Port-Natal en het aangrenzende land tussen de Toegela en de Oemzinvoeboe rivier. Retief ging **terug naar Winburg**, kreeg door onderhandeling het gestolen vee en toen trokken ongeveer **duizend ossewagens** de **Drakensbergpas** over naar het toegezegde land.

Trek naar Natal.—Een **vijfenzestigtal Boeren** onder Retief brachten het vee aan **Dinga**an terug. Retief had een **stuk** in het Engels opgesteld, wat hij **Dinga**an wilde doen tekenen, waarbij het land aan de Boeren werd afgestaan, "for their everlasting property."

Retief en volgers vermoord, 1838.—**Dinga**an zette er zijn merk onder, drie Boeren en drie Zoeloe's tekenden als getuigen, en Retief ontving het belangrijke dokument, Zaterdag, 4 Februarie 1838. Toen Retief en de zijnen twee dagen later afscheid namen van **Dinga**an en ze ongewapend binnen de koninklike kraal waren, werden ze, nadat hun ter ere een krijgsdans was uitgevoerd, verraderlik gegrepen en doodgemarteld. Toen de Boeren **Dinga**an's kraal op het eind van 1838 bezetten, vonden ze **op Retief's gebeente** het **dokument** in een leren jagerszak. Het gezin van zendeling Owen werd geen leed gedaan ; ze waren **Koning George's kinderen**, terwijl de Boeren maar

weglopers waren, liet Dingaen tijdens de moord weten. Wie van de Engelsens Dingaen had ingelicht over de Boeren en hun Trek is onbekend. Van een Kaffer, John Jacob, die Dingaen als tolk diende en in de Kaapkolonie geweest was, hoorde Dingaen dat waar blanken kwamen het leven voor zwarten onmogelijk werd. Owen had het moordtoneel aangezien en vluchtte naar Durban. Retief's leven en verraderlike moord herinnert aan Prins Willem van Oranje; beiden hadden goed en leven over voor hun volk, beiden hadden jonge, krachtige volken ten doop gehouden en God opgedragen. In Retief verloren de Voortrekkers hun knapste en bezadigdste leider; hij was een man die wist wat hij wilde en de middelen uitdacht om zijn plannen uit te voeren.

Met Retief's dood begint de strijd tegen de Zoeloe's die pas in 1840 eindigde met Pretorius' z'n proklamatie (zie § 205).

§ 201. Zoeloe's vallen lagers aan.—Weenen.—Meer dan 10,000 Zoeloe's trokken nu op tegen de lagers van Trekboeren die over de Drakensbergen gekomen waren; waar nu het dorp met de betekenisvolle naam **Weenen** ligt, werden 41 mannen, 56 vrouwen, 185 kinderen en 250 gekleurde bedienden op de meest barbaarse wijze vermoord. De andere lagers konden nog **bijtijds** in staat van **verdediging** gebracht worden en de Zoeloeaanvallen afslaan.

Boeren en Engelsens bevechten de Zoeloe's.—Zodra de Boeren die niet met Retief waren getrokken van de slachting hoorden, besloten ze **Retief's dood** en die van de anderen te **wreken** en over de Drakensbergen te komen. Ook Engelsens uit Durban zouden tegen Dingaen **meehelpen**, want twee van hun makkers waren door de Zoeloe's gedood, een engelse tolk bij Retief, een ander te Weenen. Met een kommando van bijna 350 man trokken de kommandanten **Potgieter** en **Uys** tegen Dingaen, terwijl kommandant **Maritz** het kamp zou bewaken.

Gevecht op 11 April, 1838, by Oemgoengoendhlovoe.—**Dood van Uys en zijn zoon.**—Op 11 April 1838, werden ze al vechtende door Zoeloe's omringd en alleen door buitengewone dapperheid wisten de meesten zich een uitweg te banen. Onder hun die toen het leven lieten behoorden **Kommandant Uys en zijn vijftienjarige zoon**, die zijn gewonde vader niet had willen verlaten.

Nederlaag van de Engelsens bij de Toegela, 17 April 1838.—Op 17 April werden de Engelsens van Durban in een valstrik gelokt; opnieuw waren ze tegen de Zoeloe's te velde getrokken en vonden zich nu **ingesloten** bij de Toegela. Duur verkochten ze hun leven; dertien Engelsens, waaronder Kommandant **Biggar** en meer dan duizend Natalkaffers sneuvelden. Slechts vier blanken en een paar honderd Kaffers ontkwamen.

Zoeloe's te Durban, 1838.—De Zoeloe's trokken toen naar Durban; maar de blanken waren op een eilandje en een schip gevlucht, de Natalkaffers verborgen zich in de bossen; zo bleef er voor de Zoeloe's niets anders over dan te vernielen wat ze vonden.

§ 202. **Potgieter verlaat Natal.**—**Potchefstroom.**—Onder de Boeren was helaas geen eendracht. **Potgieter verliet Natal**, trok met zijn volgers naar de Mooirivier waar een dorp gesticht werd, **Potchefstroom** genaamd. Deze Boeren hadden tot **September 1840**, onafhankelijk van anderen een eigen **Volksraad**.

Andries W. J. Pretorius Kommandant-Generaal.—Intussen ging de Trek uit de Kaapkolonie nog steeds door. Een invloedrijk man kwam toen in Natal, **Andries W. J. Pretorius** (afstammeling van een hollands zeventiende-eeuws predikant Schouten, die zijn naam volgens de gewoonte van die dagen in het Latijn overzette); hij werd tot **Kommandant-Generaal** gekozen nu Retief en Uys dood waren, Maritz ernstig ziek was, en Potgieter vertrokken was. De wraaktocht tegen Dingaan begon. Bij deze tocht hadden de Boeren drie kanonnen, de eerste maal dat een kommando artillerie had. Vol ernst was het kommando, vertrouwend op God en trachtend zoveel mogelijk te leven naar zijn Woord. Gebed en psalmgezang werd telkens gehoord en de Boeren legden de **geloofte** af God ter ere een **kerk** te bouwen als hun de overwinning geschonken werd.¹ Na zware strijd tegen 12,000 Zoeloe's werd deze behaald.

Slag aan de Bloedrivier, Dingaansdag, 16 Desember 1838.—**Zondag, 16 Desember 1838**, zal steeds in Zuid-Afrika een beroemde datum blijven. Meer dan 3000 Zoeloe's waren op het slagveld gebleven, slechts drie blanken (Pretorius was een van hun) waren licht gewond. Het water van de rivier waarbij de slag plaats had, werd rood gekleurd door het bloed. **Bloedrivier** was de toepasselijke naam sedert deze beslissende slag. **Dingaansdag, 16 Desember**, behoort tot in lengte van dagen gerekend te worden als nationale Zuid-afrikaanse herinneringsdag. Wat Waterloo is voor niet-frans Europa, is Bloedrivier voor Zuid-Afrika. Na eerst Zuid-Afrika bevrijd te hebben van de **Matabelen**, maakten ze daarop de Zoeloe's onschadelijk. Zo hebben de **Trekboeren** de blijvende **verdienste Zuid-Afrika bewoonbaar gemacht** te hebben voor blanken en voor zich goed gedragende inboorlingen.

Dingaan's kraal bereikt.—**Panda's afval.**—**Dingaan's vlucht.**—**Dingaan's kraal** werd vijf dagen later bereikt, maar verlaten en **brandende** gevonden. De Boeren begroeven de overblijfselen van Piet Retief en zijn makkers. Dingaan trachtte zich te handhaven en een dubbelzinnige vrede te sluiten, maar na de afval van zijn broeder

¹ Het kerkgebouw na de overwinning te Pietermaritzburg opgericht bestaat nog.

Panda moest hij vluchten naar Swazieland waar hij kort daarop vermoord werd.

§ 203. Pas hadden de Boeren de slag bij Bloedrivier gewonnen of er dreigde gevaar van engelse zijde.

Port-Natal in bezit van de Boeren.—Republiek Natal.—Pietermaritzburg gesticht 1839.—Toen er na de strijd met Dingaan nog slechts enkele Engelsen te Durban verblijf hielden, had, met toestemming van degenen die nog overgebleven waren, een van de Trekboeren Port-Natal in bezit genomen voor de **Maatschappij der Zuid-Afrikaanse Emigranten**. Daarna hadden de Boeren er een **Republiek Natal** gesticht met **Pietermaritzburg** (naar Piet Retief en Maritz) als hoofdstad.

Goeverneur Napier's houding.—Na de onderwerping van de Zoeloe's door de Boeren scheen Engeland van politiek te veranderen. De Goeverneur van de Kaapkolonie, **Sir George Napier**, nam een bepaald **vijandige houding** aan ten opzichte van de Emigranten. Hun verwanten in de Kaapkolonie voorzagen hun van **kruit en lood**, zo hard nodig tegen Matabelen en Zoeloe's.

Uitvoer van kruit, lood en levensmiddelen verboden.—Maar bij proklamatie van **September, 1838**, werd de uitvoer ervan streng **verboden**. En niet alleen kruit en lood, **zelfs levensmiddelen** die vrienden en verwanten in de Kolonie bijeenbrachten voor de Trekboeren, **mochten niet worden uitgevoerd!** Het leek alsof men wenste dat de inboorlingen de mannen, vrouwen en kinderen, die uit gebrek aan bescherming de Kaapkolonie hadden verlaten, zouden uit de weg ruimen. Daarbij kwam nog **ziekte, de mazelen**, het aantal Boeren verminderen. Als men meent dat die maatregelen waren om te beletten dat onschuldige inboorlingen door de Boeren werden bevochten, behoeft men zich slechts te herinneren dat de Boeren vochten tegen **Matabelen en Zoeloe's**, die een pest waren voor andere Kafferstammen.

Uitnodiging tot terugkeer.—Of was het om de Trekboeren te dwingen de vriendelijke **uitnodiging** van Sir George Napier aan te nemen om in de Kaapkolonie **terug te keren?** Maar de Boeren wisten dat op de Oost- en Noordgrenzen geen bescherming tegen plundering gegeven werd; dan konden ze nog beter zichzelf tegen de inboorlingen verdedigen.

§ 204. **Haven van Natal gesloten.**—**Tijdelijke bezetting.**—Toen wist de Goeverneur van de Kaapkolonie niet anders te doen dan de **haven van Natal te sluiten** voor alle handel; en een aantal troepen zou die proklamatie doen nakomen. Het zou een **tijdelijke bezetting** zijn en wat er te Durban aan **kruit en lood** gevonden zou worden, moest in **beslag** worden genomen.

Britse troepen teruggeroepen, 1839.—Glenelg's opvolger keurde de

tijdelijke bezetting af, en eind 1839 werden de **britse troepen** van Durban naar Kaapstad overgeplaatst; op het verlaten engelse fort hesen de Boeren de hollandse vlag. Nimmer hebben de Boeren deze meer dan onvriendelijke behandeling vergeten; eerst had Engeland **geweigerd** (zie § 199) Natal als nieuwe kolonie te erkennen; nu het grote **gevaar** van de kant van de Zoeloe's, dank de Boeren, was **verdwenen**, kwam men tot andere gedachten.

§ 205. **Panda erkend en vazal van de Volksraad.**—De Boeren hadden nu een onafhankelijke **Republiek Natal** van de Oemzinvloebe tot de Zwarte Oemvolosi rivier bij St. Lucia Baai; **Panda** was door Pretorius **erkend** als opperhoofd van de Zoeloe's maar tevens was hij **vazal van de Volksraad**; het land tussen de Toegela en de Zwarte Oemvolosi werd aangewezen als **gebied voor de Zoeloe's**, maar vormde een deel van de Republiek Natal. (Proklamatie van 14 Februarije 1840.)

Samenstelling van de Volksraad.—De **Volksraad** bestond uit **24 leden**, twee uit elk van de 12 wijken of veldkornetschappen en vergaderde om de drie maanden. Op elke vergadering werd een van de aanwezigen tot voorzitter gekozen. Er waren drie Landdrosten: te Pietermaritzburg, Durban en Weenen. Als Dagelijks Bestuur was er een **Kommissie Raad**, bestaande uit een paar leden die in of bij Pietermaritzburg woonden.

Moeite om te regeren.—**Opperhoofd gestraft.**—De Volksraad stond nu voor de **moeilike taak** te moeten regeren; doch het grootste deel van de Boeren had **geen begrip ervan** wat het wilde zeggen een staat te besturen. Tegenover inboorlingen wisten ze beter wat hun te doen stond; een **opperhoofd** dat tussen Natal en de Kaapkolonie woonde en herhaaldelijk diefstal ten nadele van de Boeren had doen plegen, werd **streng gestraft**. De negervrienden in de Kaapkolonie en in Engeland riepen er **schande over**; een troep soldaten legerde zich niet ver van Natal's Zuidgrens, ter **bescherming** van die brave Bantoe!

§ 206. **Woonplaats voor inboorlingen voorgeschreven.**—Daar er na de nederlagen der Zoeloe's nog **vrij veel inboorlingen** uit hun schuilplaatsen te **voorschijn** kwamen en hele stammen van de Zoeloe's wegliepen, beval de Volksraad in 1841 dat zij allen tussen de Oemtamvoena en de Oemzinvloebe rivier moesten gaan wonen, waar ze **onder een ambtenaar van de Boeren** zouden staan.

Napier's proklamatie, 1841.—Sir George Napier verzette zich ertegen; hij weigerde de erkenning van de Republiek, waarom de Volksraad in 1840 verzocht had; hij verklaarde in een **proklamatie** dat de Boeren geen onafhankelijke staat mochten vormen, dat ze britse

onderdanen bleven en dat Port-Natal door britse troepen zou worden bezet (Desember 1841).

Natal bezet.—Dit laatste geschiedde en ruim 260 soldaten sloegen te Durban een kamp op. Op protesten van de Volksraad werd niet gelet en zo woei de engelse vlag te Durban.

Gevecht te Durban, 1842.—De Boeren betrokken een kamp niet ver van de Engelsen en bij een poging om de Boeren te verdrijven verloren de Engelsen bijna 50 man (23 Mei 1842), terwijl een Boer sneuvelde. De engelse bevelhebber, Smith, trok terug naar zijn kamp en vroeg een wapenstilstand van een week om over overgave te denken.

§ 207a. **Richard King's rit.**—Intussen beging Kapitein Smith de trouweloosheid een bode naar Grahamsstad te zenden om hulp. Een heldendaad was die rit van Richard King, die in tien dagen zeshonderd mijlen met twee paarden aflegde in woest land, zonder bruggen, vol gevaren. Na de wapenstilstand, toen Smith zich niet wilde overgeven, werd het engelse kamp beschoten maar zonder veel gevolg. De belegerde soldaten hielden dapper het beleg uit, hoewel er ten laatste bijna geen voedsel meer was. Toen kwam er ontzet: over zee kwamen Engelse troepen naar Durban; de Boeren staakten de strijd en trokken naar het binnenland.

§ 207b. **Hoop op hulp uit Holland.**—De Boeren verkeerden onder de indruk dat Holland toen nog een even machtige mogendheid was als Engeland. De komst van een Amsterdams handelsvaartuig in 1842, de 'Brazilia,' was een gelegenheid om te tonen hoe ze in Holland nog een tweede vaderland zagen en ze rekenden vast op hulp uit Holland. Een tijdlang vergaderde de Volksraad te Pietermaritzburg terwijl in Durban britse troepen beletten dat de Boeren van over zee hulp of goederen ontvingen.

Natalkaffers plunderen Boereplaatsen.—De Natalkaffers kregen opdracht om van de Boeren vee te stelen, waardoor een plundering begon en drie Boeren vermoord werden.

§ 207c. **Natal britse kolonie, 1843.**—In Mei 1843 werd het distrikt Port-Natal tot britse kolonie verklaard. Het garnizoen werd te Durban versterkt en een Speciale Kommissaris, H. Cloete, nam de regering waar.

Mening van de vrouwen.—Nieuwe Trek.—Te Pietermaritzburg werd in de Volksraad besproken wat men moest doen; een kommissie van vrouwen die het lijden van de laatste jaren hadden meegemaakt, die voor hun echtgenoten de geweren geladen hadden toen de lagers door Matabelen en Zoeloe's bestormd werden, ging naar de Speciale Kommissaris, en verklaarden zich nooit aan brits gezag te zullen onderwerpen, en liever op blote voeten de Drakensberg weer over te

trekken. Zieude dat verzet nutteloos zou zijn begonnen de meeste Boeren een **nieuwe Trek**, nu Natal uit. De weinigen die er bleven kregen het hard genoeg.

Natal vol Zoeloe's.—Een bende van 50,000 Zoeloe's onder de hoofdvrouw **Mawa** kwam over de Toegela bescherming zoeken tegen Panda; het Goevernement verleende die bescherming en van deze rondtrekkende menigte hadden de Boeren veel te lijden.

§ 208. **Pretorius afgevaardigd naar de Kaapkolonie.**—Om de klachten bij de Hoge Kommissaris, **Sir Henry Pottinger**, bekend te maken werd **Andries Pretorius** als afgevaardigde naar de Kaapkolonie gezonden. De Goeverneur had het te druk om hem een gesprek toe te staan. Zo begreep Pretorius dat ook hij niet in Natal kon blijven. Vele kolonisten voegden zich bij hem en zo **groot** was hun **aantal**, dat men te Londen een middel wenste om met geweld het trekken uit de Kaapkolonie te verbieden.

Sir Harry Smith spreekt Pretorius.—Toen de Trekkers op het punt waren de Drakensberg over te gaan had Pretorius een gesprek met de nieuwe Goeverneur **Sir Harry Smith**, die in een brief verklaarde dat de **treurige toestand van de Trekboeren** hem herinnerde aan die van Portugal tijdens de Napoleontiese oorlogen. Slechts enkele Trekkers keerden op mooie beloften van Sir Harry terug en bleven in Natal wonen.

Ellende van de Boeren.—Nutteloos was het lijden van de Boeren in Natal niet geweest; ze waren **nog meer gehard** geworden tegen beproevingen in de toekomst.

Panda onafhankelijk vorst.—In Natal sloot de Regering een **verdrag met Panda**; het land tussen de Oemzinyati of Buffalorivier en de Toegela werd brits gebied. Het britse Goevernement behandelde **Panda als een onafhankelijk vorst** en terstond begon dit opperhoofd zijn Zoeloe's zo te leiden en te oefenen dat men later reden had om spijt te hebben van de vriendelijke behandeling van Panda.

Natal bij de Kaapkolonie, 1844.—In 1844 werd Natal een deel van de Kaapkolonie, maar niet wat betreft rechtszaken, geldzaken of uitvoerende macht. Het duurde nog wel eind 1848 voor Natal een geregeld werkend bestuur had.

VEERTIENDE HOOFDSTUK

DE ORANJE-RIVIER-SOEVEREINITEIT, DE ZANDRIVIER- CONVENTIE EN DE CONVENTIE VAN BLOEMFONTEIN

§ 209. **Woonplaatsen van de Trekboeren.—Zoutpansberg.**—De Boeren die Natal verlieten gingen wonen in het land tussen de Vaalrivier en de Magaliesberg ; **Potgieter**, die eerst het land tussen Vaal en Vetrivier gekocht had, waar **Winburg** het middelpunt van werd, trok later over de Vaal, waar **Potchefstroom** ontstond ; daarna trok Potgieter nog meer naar het Noorden, naar **Zoutpansberg**. In het opengekomen Potchefstroomdistrikt kwamen de Trekkers uit Natal en zij die niet onder Adam Kok (zie § 210) wilden staan. Zij die in het Noorden woonden waren dus het meest anti-Engels gezind. Potgieter wilde trachten door het portugese Delagoabaai het gebruik van een haven te krijgen, onafhankelijk van de Engelsens.

Lijdenburg.—Het dorp **Lijdenburg** werd door een groep Boeren gesticht als herinnering aan het doorgemaakte lijden.

§ 210. **Napier-verdragen met inboorlingen, 1843.—Moshesh ; Adam Kok.**—Om de Boeren af te sluiten van de buitenwereld werden door de Kaapkoloniale Regering met inboorlingenhoofden ten Noorden van de Kolonie verdragen gesloten ; zo met **Moshesh** (zie § 190c) en ook met de onbetekenende stam van de **Grikwa's** onder **Adam Kok** (1843). Het hatelike van die verdragen voor de Boeren was, dat de **Grikwa's**, hoewel onder britse vlag geboren, toch als een onafhankelijke natie beschouwd werden, bondgenoten van het britse Goevernement werden en zelfs wapens kregen.

De staten die aan de Noordgrens van de Kaapkolonie Engeland's bondgenoten waren, hebben niet aan het doel beantwoord. Moshesh was de enige die er groot voordeel van had ; hij nam erdoor toe in macht.

Adam Kok en de Boeren.—Zodra Adam Kok wist dat **Sir Peregrine Maitland**, Napier's opvolger, hem in geval van nood met britse troepen zou steunen, werd bij zo overmoedig, dat er spoedig wrijving met de Boeren was en hij een van hun wilde laten gevangen nemen.

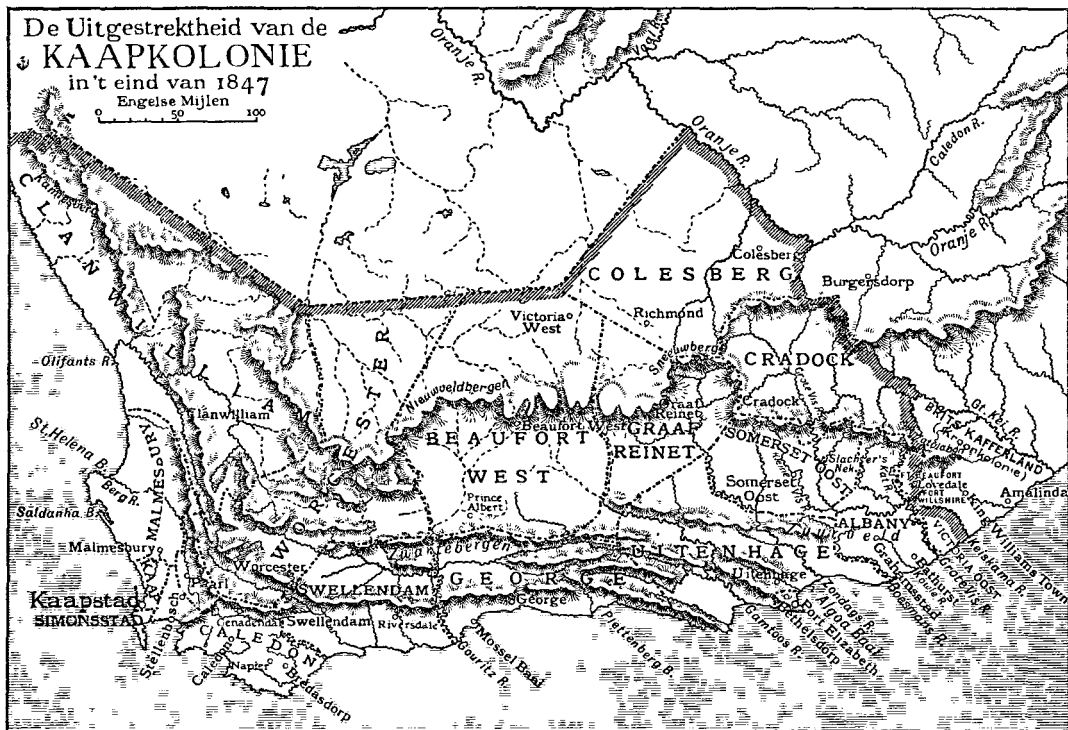
Boerenlager te Touwfontein genomen, Mei 1845.—De Boeren

De Uitgestrektheid van de KAAPKOLONIE

in't eind van 1847

Engelse Mijlen

0 50 100

gingen in lager te Touwfontein, niet ver van Philippolis. Britse troepen kwamen werkelijk Adam Kok te hulp en spoedig waren door list bij **Zwartkopjes** de Boeren, ruim 300 in aantal, omsingeld en gevangen genomen (Mei 1845).

Maitland's regeling.—Gouverneur Maitland deed een reis naar Touwfontein, waar hij met de Boeren besprekingen hield. Bepaald werd dat de Boeren tussen Modder- en Rietrivier zouden wonen onder een engels ambtenaar, terwijl de Grikwa's tussen Riet- en Oranje-rivier zouden blijven. Majoor Warden zou die ambtenaar zijn; op een plek **Bloemfontein** vestigde hij zich. Moshesh was niet genegen om tot een dergelijke regeling te komen.

§ 211. **Sir Harry Smith bij Kok en Moshesh.**—Toen Sir Harry Smith in 1847 Gouverneur werd in de Kaapkolonie, vertrouwde hij een bevredigende schikking te kunnen treffen. Als Hoge Kommissaris bezocht hij de Boeren bij de Riet- en Modder-rivier, waar hij door hun met blijdschap begroet werd. Men herinnerde zich nog de flinke officier die de zesde Kafferoorlog had doen eindigen (zie § 169).

Verdragstaten verdwijnen, 1848.—Zowel Kok als Moshesh ondertekenden, op aandrang van Sir Harry, stukken waardoor de **Napier-verdragstaten ophielden** te bestaan en de soevereiniteit van de Koningin van Engeland over het gebied zou worden afgekondigd. Met de zaken van de inboorlingen zou men zich niet bemoeien (Januarie 1848).

Sir Harry Smith naar Natal.—Pretorius doet onderzoek.—Snel reisde de Hoge Kommissaris toen naar Natal om Pretorius te overreden niet weg te trekken (zie § 208). Toen hij hem zijn plan meedeelde om alle land waar Trekboeren woonden onder de Koningin te stellen, zeide daarop Pretorius dat de meerderheid van de Boeren daar **bezwaren** tegen zou hebben. Om zich van de toestand te overtuigen bezocht Pretorius Winburg en andere plaatsen waar veel Boeren bijeenwaren, en toen bleek dat de meerderheid niet onder brits bestuur wilde staan.

Oranje-Rivier-Soevereiniteit geproklameerd, 1848.—Tijdens de afwezigheid van Pretorius, 3 Februari 1848, verklaarde Sir Harry Smith bij **proklamatie** het gebied bezuiden de Vaal onder soevereiniteit van de Koningin van Engeland (**Oranje-Rivier-Soevereiniteit**). Majoor Warden, die een klein aantal troepen onder zich kreeg, had het bestuur over het nieuwe gebied.

§ 212. **Sir Harry's manifest.**—Voor de Boeren te Winburg was het wel hard na tien jaren van onafhankelijkheid zich weer onder brits bestuur te moeten stellen. Om hen tot bedaren te brengen vaardigde Sir Harry Smith een **manifest** uit, wat niet bij allen het gewenste

gevolg had. **Slechts de minderheid** wilde zich aan de proklamatie van 3 Februarije onderwerpen.

Pretorius Kommandant-Generaal.—Engelsen verjaagd, Julie 1848. —**Pretorius**, die een hem aangeboden regeringspost in Natal had afgeslagen, werd door de ontevreden Boeren als **Kommandant-Generaal** gekozen. Om zijn land en volk te dienen verliet hij op haar verzoek zijn stervende vrouw. Hij bezette **Winburg**, Majoor Warden moest **Bloemfontein** overgeven, en de engelse ambtenaren konden ongedeerd met hun bezittingen naar Colesberg trekken ; Pretorius verschaftte hun de wagens.

§ 213. **Pretorius vogelvrij.**—Sir Harry Smith stelde, zodra hij het gebeurde vernam, een prijs van £1000 op het gevangen nemen van **Pretorius**, een som die later op £2000 werd gebracht. Zelf stelde hij zich aan het hoofd van de troepen die bij Colesberg bijeenkwamen en toen trokken de **Engelsen** ongehinderd over de Oranjerivier.

Slag bij Boomplaats, 1848.—Op 29 Augustus 1848, werd de slag bij **Boomplaats** geleverd ; hevige werd er gevochten tot de Boeren terug trokken. Het aantal doden en gewonden was aan engelse zijde groter dan aan de kant van de **Boeren**, die de slag verloren hadden. Een Boer, **Dreyer**, die bij **Boomplaats** gevochten had, werd de volgende dag gevangen genomen en **doodgeschoten**. Dit bevel gaf Sir Harry Smith om bij de Boeren er de schrik in te brengen.

Trek over de Vaal.—Verdere gewapende tegenstand was er niet. Degenen die bij hun weigering bleven om onder brits bestuur te staan gingen daarop over de Vaal. Sir Harry Smith legde een sterk garnizoen in **Bloemfontein** ; verscheidene **engelse kolonisten** uit de Kaapkolonie vestigden zich in de Oranje-Rivier-Soevereiniteit.

De straf van de Boeren.—Op 2 September 1848, vaardigde de Hoge Kommissaris een nieuwe proklamatie uit, waarbij allen die **aan rebellie** zouden worden **schuldig** bevonden, hun eigendom zouden verliezen. De **verkoop** en de **boeten** leverden tezamen ongeveer £10,000 op.

Inboorlingen-verdragen.—**Verplichte krijgsveld tegen zwarten.**—Hij sloot **verdragen** van bondgenootschap met **inboorlingen-hoofden**. De **eigenaars** van plaatsen in de Soevereiniteit moesten, als ze werden opgeroepen, **krijgsveld** doen ter wille van de Koningin en haar **bondgenoten**. Die bondgenoten waren in Zuid-Afrika zwarten, en **tegen het vechten** tot hulp van inboorlingen tegen andere zwarten waren **zowel Engelsen als Boeren**, evenals tegen het **wapens geven** aan naturellen. Maar Sir Harry Smith meende het beter te weten dan de Afrikaners.

Geregeld bestuur in de O.R.S.—Intussen werd een **geregeld bestuur** in de Oranje-Rivier-Soevereiniteit ingesteld. Er zou een

Wetgevende Raad zijn en de Hoge Kommissaris zou het recht hebben voorgestelde wetten af te keuren (**recht van veto**). De inboorlingenhoofden zouden de zaken van de naturellen regelen. Te Bloemfontein, Winburg en Smithfield (genoemd ter ere van Sir Harry) kwamen scholen en de eerwaarde **Andrew Murray** werd predikant te Bloemfontein. Men hoopte nu op een tijd van rust en voorspoed, maar die kwam niet.

§ 214. **Eerste Basoeto-oorlog, 1851.**—Moshesh, de bondgenoot van de Engelsens, werd toen de rustverstoorder. Hij veroorzaakte een gevecht tussen een van zijn kapiteins en een andere stam; **Majoor Warden** herstelde de orde met kracht van wapenen. Om de kapitein van Moshesh te straffen rukte Majoor Warden op met een leger, bestaande uit Engelsens, Boeren en zwarten; tegen ieders verwachting werd hij **bij Viervoet geheel verslagen door de Basoeto's op 30 Junie 1851**. Zo was er nu een **Basoeto-oorlog**, in dezelfde tijd dat men in de Kaapkolonie vol angst was over de **achtste Kafferoorlog** (zie § 176a).

Neutraliteits-verdrag tussen Boeren en Moshesh.—Uit de Kaapkolonie was dus geen hulp te verwachten; vele Boeren in de Soevereiniteit, die verre van tevreden waren over het britse bestuur sloten een **verdrag van neutraliteit** met Moshesh; ze zouden niet tegen hem vechten, de Basoeto's zouden hun en hun eigendom ontzien. De Boeren die Majoor Warden steunden, hadden van Moshesh z'n volgers veel te lijden.

Pretorius Administrateur-Generaal.—Toen vroegen de republikeinsgezinde Boeren, en de slimme Moshesh sloot zich bij het verzoek aan, Pretorius om tot hun te komen en als **Administrateur-Generaal** orde en rust te herstellen.

Erkenning van onafhankelijkheid verzocht.—Pretorius schreef hierover aan Majoor Warden en vroeg om **erkenning** van de onafhankelijkheid van zijn volgers ten Noorden van de Vaal; daarna zou dan een vredesverdrag kunnen worden gesloten. Intussen bleek **hulp uit Natal** aan Warden gezonden **nutteloos**; de zwarten plunderden waar ze konden, bij vriend en vijand, en keerden toen naar Natal terug.

§ 215. **De Zandrivier-Conventie, 17 Januarije 1852.**—Sir Harry Smith zag geen andere uitweg dan de erkenning van de onafhankelijkheid van de Boeren over de Vaal. Hij zond afgevaardigden om met Pretorius te overleggen en op een plaats aan de Zandrivier kwam men tot een overeenkomst. Het spreekt vanzelf dat eerst de vogelvrijverklaring van Pretorius was ingetrokken. **17 Januarije 1852 werd de Zandrivier-Conventie getekend**, een traktaat tussen **onafhankelijke mogendheden**. Het was de erkenning door de britse Regering van het feit dat de Boeren, sedert het trekken over de Vaal een **vrij volk** waren.

Transvaal's onafhankelijkheid erkend.—Bij de Zandrivier-Convention beloofde het britse Goevernement zich nooit met de zaken van de Boeren over de Vaal te bemoeien. De Boeren beloofden dat er nooit slavernij zou zijn in hun land. Wederzijds beloofde men geen handel in wapens en ammunitie met de inboorlingen te zullen drijven; geen britse Overheid zou de Boeren belemmeren in aankopen van ammunitie in een van de britse Kolonieën of bezittingen in Zuid-Afrika. Misdadigers die uit hun land vluchtten, zou men uitleveren, en toestaan dat personen na verkoop van eigendom zich over de Vaal zouden kunnen vestigen. Huweliks- en geboortebewijzen van de Emigranten-Boeren zouden erkend worden. Pretorius had niet kunnen gedaan krijgen dat de onafhankelijkheid van de Boeren te Winburg zou worden erkend. Velen trokken dan ook uit de Oranje-Rivier-Soevereiniteit weg en voegden zich bij hun verwanten over de Vaal. Een tijd van rust en geluk zou nu aanbreken. God had Zijn volk niet verlaten: het was vrij!

De Zuid-Afrikaanse Republiek.—De Zuid-Afrikaanse Republiek was geboren; een sterk volk, dat van de Transvalers was ontstaan, gestaald door lijden, een krachtige tak uit de kloëke nederlandse stam.

Pretorius en Potgieter verzoend.—In Maart 1852, werd niet zonder moeite te Rustenburg een verzoening bewerkt tussen Pretorius en Potgieter, van wie de volgers in het Zoutpansebergse meenden dat Pretorius zich macht had toegeeigend die Potgieter toekwam.

Zandrivier-Convention bekrachtigd.—Maar nu waren beide leiders verzoend en de Volksraad te Rustenburg bekrachtigde de Zandrivier-Convention.

§ 216. **Treurige toestand in de O.R.S.**—In de Oranje-Rivier-Soevereiniteit ging het inmiddels treurig voor de inwoners. De britse ambtenaren misbruikten hun ambtelike invloed voor spekulaties in grond, en bezaten met hun twaalven meer dan 300,000 acres grond. De Basoeto's plunderden nog steeds naar hartelust.

Sir George Cathcart die Sir Harry Smith opvolgde, en met een buitengewoon groot aantal troepen een eind maakte aan de achtste Kafferoorlog (zie § 176a), had ten slotte de handen vrij tegen de Basoeto's. Met ruim 2500 man trok hij tegen hen op in Desember 1852 en legerde zich bij de Platberg aan de Caledon. Aan de eisen van Cathcart beantwoordde Moshesh ten dele; daarop trok het Engelse leger op tegen Thaba Bosigo, Moshesh z'n sterkte.

Cathcart's nederlaag bij Bereaberg.—Bij de Bereaberg leed een afdeling een nederlaag en ook Sir George stond onverwacht tegenover een overmacht van welbereden en gewapende Basoeto's.

Vrede.—Met verlies van vele doden trok het engelse leger terug, maar toen deed Moshesh iets bijzonder handigs: hij smeekte om vrede,

die de Hoge Kommissaris met blijdschap sloot. De expeditie in het Zwitserland van Zuid-Afrika, Basoetoland, was hem niet meegevallen!

§ 217. **Besloten tot verlaten van de O.R.S.**—In Engeland was men in het onzekere of men verstandig deed de Oranje-Rivier-Soevereiniteit te laten voortbestaan. De **nederlaag** bij de Bereberg deed de Regering een **besluit nemen**: men had genoeg van de onderneming over de Oranjerivier. De Boeren moesten verder maar zelf zien hoe ze met Moshesh klaarkwamen.

Speciale Kommissaris gezonden.—Een **Speciale Kommissaris** werd gezonden om de zaken van de Oranje-Rivier-Soevereiniteit in orde te brengen. Hij verzocht de inwoners **afgevaardigden** te kiezen om te kunnen beraadslagen.

Vergadering gekozen.—Er hadden 76 hollandsche Afrikaners en 19 Engelschen zitting in de Vergadering. Een kommissie uit hun midden stelde een **lijst voorwaarden** op, waaraan eerst door de britsche Regering moest voldaan wezen vóór men over onafhankelijkheid wilde onderhandelen.

Eis Moshesh ten onder te brengen.—Vooral wilde men dat eerst **Moshesh**, die aan Engeland zijn macht dankte, door dat land zou worden **ten onder** gebracht. Hieraan kon de Kommissaris niet voldoen. Toen maakte de kommissie een wetsontwerp, waarbij het nieuwe bestuur ondergeschikt zou zijn aan Groot Brittanje. Maar tegen deze regeling hadden velen bezwaar.

§ 218. **Nieuwe vergadering.**—Behalve de Engelschen waren er **twee partijen onder de Boeren**: degenen die eerst Engeland met de Basoeto's wilden laten afrekenen en zij die in allen gevalle onafhankelijkheid wilden. Deze laatste partij, geholpen door de Kommissaris, kreeg de leiding en **afgevaardigden** kwamen te **Bloemfontein** bijeen, terwijl de **eerst gekozen Vergadering** door de Kommissaris **ontbonden** werd.

Conventie van Bloemfontein, 23 Februarie 1854.—Op allerlei wijzen trachtte men de Boeren gewillig te maken de onafhankelijkheid te aanvaarden en ten slotte was er een grote meerderheid vóór. Op **23 Februarie 1854**, werd de **Conventie van Bloemfontein** ondertekend, waardoor de Oranje-Rivier-Soevereiniteit ophield te bestaan en een zusterrepubliek geboren werd van de vrije Zuid-Afrikaanse Republiek.

Onafhankelijkheid.—Groot Brittanje waarborgde de toekomstige **onafhankelijkheid** ervan, terwijl de inwoners zouden vrij zijn, vormend een onafhankelijk volk. De bepalingen geleken op die van de Zandrivier-Conventie.

Geen schikking met Basoeto's.—Met de Basoeto's moesten de burgers zelf maar zien hoe ze een schikking konden treffen.

Toestand van 1836, 1848 en 1852 vergeleken.—In 1836 hadden diezelfde Boeren gewenst vrij te zijn van het britse bestuur, in 1848 was dat bestuur hun opgedrongen en in 1852, toen dat bestuur de boel in de war had gestuurd, geen uitweg met ere zag en een machtige inboorlingen-staat was gevormd, werden de Boeren alleen gelaten in de reuzentaak het land te maken tot wat het later werd : de bloeiende Oranje Vrijstaat.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK

GESCHIEDENIS VAN NATAL VAN 1844 TOT 1910

§ 219. **Gouverneur Martin West.**—Dat Natal als een soort provincie van de Kaapkolonie beschouwd werd (zie § 208) heeft geduurd van 1844 tot 1856. Martin West werd als Luitenant-Gouverneur benoemd door Gouverneur Maitland en een Uitvoerende Raad van 5 leden stond naast de Gouverneur. Een Wetgevende Raad was overbodig, daar de Kaapse Regering wetten voor Natal vaststelde.

Theophilus Shepstone.—Ambtenaar over inboorlingen was Theophilus Shepstone, die al jaren lang in de Kaapkolonie goede diensten als tolk bij besprekingen met Kafferhoofden had gedaan.

Wetgevende Raad, 1848.—Daar de blanken in Natal bezwaren hadden dat hun wetten in Kaapstad gemaakt werden, kwam er in 1848 toch een Wetgevende Raad, bestaande uit de vier hoogste ambtenaren in de Kolonie.

In § 207 zagen we hoe Natal overstroemd werd door Zoeloe's onder de hoofdvrouw Mawa, hoe Andries Pretorius vergeefs bij de Regering in de Kaapkolonie de bezwaren van de Boeren voordroeg (§ 208), en hoe een nieuwe 'Trek, Natal uit, begonnen was, die Sir Harry Smith niet had kunnen doen ophouden.

Andries Spies koopt land van Panda.—Een aantal Boeren onder Andries Spies kocht van Panda voor de som van duizend rijksdaalders het land tussen de Drakensbergen, de Toegela en de Buffalorivier, en op deze driehoek vormden ze een vrije republiek met eigen bestuur. De Luitenant-Gouverneur eiste einde 1847 de eed van trouw aan de Koningin; en toen de Boeren die weigerden, trokken ze over de Drakensbergen.

De Kliprivier-republiek, 1846-1847.—Zo had wat we de Kliprivier-republiek zouden kunnen noemen maar een heel kort bestaan (1846-eind 1847).

§ 220. **Inboorlingen-lokaties.**—Wat de Boeren het leven in Natal onaangenaam gemaakt had, namelijk de menigte inboorlingen, was ook een moeilijkheid voor het nieuwe Goevernement. De beste oplossing werd gerekend de inboorlingen in lokaties van ongeveer 10,000 per-

onen in te delen. Ze zouden onder hun eigen hoofden staan, die erantwoordelijk werden aan de Resident Magistraat van het distrikt, die zelf weer stond onder de Sekretaris voor inboorlingen-zaken, die de Gouverneur boven zich had.

Toeneming van de Bantoe.—De toeneming in aantal van de inboorlingen is een dreigende moeilijkheid voor Natal, en nu zijn er ongeveer een half miljoen, terwijl het aantal blanken nog niet 100,000 bedraagt.

Rebellies.—De Kaffers betalen hutbelasting; zij hebben een paar malen rebellie gemaakt, in 1873, de Amahloebi of Hloebi onder Langalibalele, in 1879 de Zoeloe's onder Ketsjwayo, in 1888 onder Dinizoe en in 1906 onder hetzelfde hoofd en Bambata. Uitstekende echtspraak waarborgt de inboorlingen billike behandeling, terwijl de wrede ruwheid van de hoofden zich niet meer openlik mag uiten. Zo heeft de inboorling in Natal het brits Goevernement te danken voor persoonlijke veiligheid en vrijheid.

§ 221. **Langalibalele.**—Langalibalele, die hoofd was over de Hloebitam liet toe dat zijn Kaffers in de mijnen gingen werken en voor hun verdiende geld geweren kochten en die tegen de wet naar hun kralen aenamen. Toen het Kafferhoofd ter verantwoording geroepen werd, weigerde hij te komen, 1873.

Hij vlucht naar Basoetoland.—Een gevecht in de Boesmansrivier was belette niet dat Langalibalele naar Basoetoland ontsnapte. Geheel dank Zuid-Afrika zag de noodzakelijkheid in dat de opstand spoedig en krachtig onderdrukt werd. Uit de Kaap-kolonie, de Vrijstaat en de Zuid-Afrikaanse Republiek kwamen vrijwilligers Natal te hulp.

Gevangen en verbannen.—In Basoetoland, waar hij hulp hoopte te krijgen van een van Moshesh-z'n zoons, werd Langalibalele gevangen genomen met zijn raadslieden. Allen stonden terecht en werden waar gestraft. Verbanning naar Robbeneiland was de straf voor Langalibalele en enkele voorname volgers: tegen de opstandige Kaffers werd streng opgetreden.

Bisschop Colenso.—Bisschop Colenso, een groot vriend van de inboorlingen, klaagde er in Engeland over, gesteund door de Vereniging of bescherming van Inboorlingen. De Rijksregering, die toen nog altijd niets geleerd had door de goedbedoelde maar slechte raadgevingen van Dr. Philip, schreef zachtheid voor waar streng straffen licht en noodzaak was.

Langalibalele terug.—Langalibalele werd naar het vasteland overgeplaatst en heeft in 1886 naar Natal mogen terugkeren, waar hij een paar jaren later stierf. De vonnissen van andere Kaffers werden ook

verzacht en een stam, die de Hloebi's gesteund had, kreeg zelfs vergoeding uit de schatkist voor geleden schade! En aan Goeverneur Sir Benjamin Pine kostte de Langalibalele-rebellie zijn post.

§ 222. Ketsjwayo.—Slag aan de Toegela.—Panda bewaarde zolang hij regeerde de vrede, en toen hij door lichaamsomvang niet meer tot regeren in staat was, regeerde zijn zoon Ketsjwayo voor hem. Ketsjwayo had in 1856 een bloedige overwinning behaald op zijn broeder aan de Toegela waarbij duizenden Zoeloe's het leven lieten. In 1872 stierf Panda.

John Dunn.—Het Natalse Goevernement bevestigde Ketsjwayo als opperhoofd van de Zoeloe's en nieuwe wetten werden voorgeschreven waardoor aan willekeurig vermoorden een einde kwam. De raadsman van het opperhoofd was John Dunn, een blanke die geheel als Zoeloe-hoofdman leefde.

Zoeloeoorlog van 1879.—De Zoeloeoorlog van 1879 onder Ketsjwayo wordt later bij de Transvaalse geschiedenis behandeld (zie § 254 en volgende).

§ 223. Zoeloeland in 13 afdelingen.—Toen Ketsjwayo in 1879 gevangen en verbannen was, werd Zoeloeland in dertien afdelingen verdeeld; over elke afdeling stond een opperhoofd en over de dertien hoofden stond een britse Resident. Maar deze regeling voldeed zo slecht, dat in 1883 Ketsjwayo als koning van de Zoeloe's mocht terugkeren.

Strijd met Sibepoe.—Hij had toen te strijden met een ander opperhoofd Sibepoe, en voor de strijd uit was, stierf Ketsjwayo (1884).

De Nieuwe Republiek.—Zijn zoon Dinizoeloe overwon Sibepoe met hulp van Boeren onder Lucas Meyer, die voor hun medewerking een stuk land kregen, waarin ze De Nieuwe Republiek stichtten; dit in 1887 kwam bij de Transvaal als distrikt Vrijheid, en behoort nu weer bij Natal.

§ 224. Zoeloeland brits gebied.—Dinizoeloe-opstand.—In 1887 werd Zoeloeland brits gebied en had de Goeverneur van Natal ook Zoeloeland onder zich. Dinizoeloe trachtte in 1888 een opstand te maken; hij werd gevangen genomen en naar Sint-Helena verbannen. Later werd hem weer toegestaan terug te keren en bewees hij de britse Regering diensten tijdens de Boeren-oorlog, waardoor zijn volk in het bezit van geweren kwam.

Bambata-opstand.—In de Zoeloeopstand onder Bambata in 1906 bleef Dinizoeloe niet onzijdig.

Zoeloeland en Tongaland provinsies van Natal.—Bambata sneuvelde en na een langdurig proces, waarbij de dochter van Bisschop Colenso de beschuldigde trouw ter zijde stond, werd Dinizoeloe tot vier jaar

gevangenisstraf veroordeeld wegens hoogverraad en een boete van £100. Sedert 1897 werd Zoeloeland een provinsie van Natal en dit werd ook Tongaland.

Sir Theophilus Shepstone.—Bij de inboorlingen-kwesties bewees Sir Theophilus Shepstone, die in 1893 stierf, Natal onschatbare diensten, als iemand die door en door taal en gewoonten van de inboorlingen kende.

§ 225*a*. **Nieuwe kolonisten nodig.**—Nadat zovele Boeren Natal verlaten hadden, gevoelde men sterk de behoefte aan invoer van **nieuwe blanke kolonisten**. Een plan werd gemaakt om personen tegen betaling van £10 vrije overtocht naar Natal te geven en zowat 50 acres land bovendien. Van 1848 tot 1851 zijn er werkelijk ruim 4000 blanken zo ingevoerd, maar veel sukses had het plan niet. De meesten vertrokken spoedig naar Australië waar toen juist goudvelden in bewerking kwamen.

Tropiese gewassen.—Door het verbouwen van tropiese planten als suikerriet, koffie, tee, katoen, enzovoorts, ontstonden nieuwe bronnen van inkomsten. Suiker en tee hebben ten slotte het best aan de verwachtingen beantwoord.

§ 225*b*. **Koelies nodig.**—Een moeilijkheid was : wie zouden het land bebouwen? De Kaffers waren onwillig of onbetrouwbaar ; zo liet men sedert 1860 Koelies, Indiërs, komen op kontrakt.

Koeliegevaar.—Vele Indiërs bleven na afluop van hun diensttijd, zodat er nu meer Indiërs dan blanken in Natal wonen. Door handel met de Boeren-republieken ging Natal ook zeer vooruit.

Natal's vooruitgang.—Pas in 1853 werd de wens van 1835 (zie § 199) vervuld : Durban werd een municipaliteit, en ook Pietermaritzburg. De Church of England kreeg in 1854 er een eigen bisschop in de persoon van Dr. Colenso (zie § 221).

Natal afzonderlijke kolonie, 1856.—Na een bezoek van Sir George Grey, Goeverneur van de Kaapkolonie, werd in 1856 Natal een afzonderlijke kolonie, met een Wetgevende Raad van 16 leden, waarvan er 12 gekozen werden door de kiezers en 4 de hoogste ambtenaren na de Goeverneur waren. Later is het aantal leden gewijzigd.

§ 226. **Natal krijgt zelfbestuur, 1893. Wetgevende Raad en Vergadering.**—In Julie 1893, kreeg Natal zelfbestuur (Responsible Government), zodat sedert de hoge ambtenaren niet meer door de Rijksregering worden gezonden. Ook kwamen er twee lichamen :

een **Wetgevende Raad** (Hogerhuis) van 14 leden ;

een **Wetgevende Vergadering** (Lagerhuis) van 37 leden.

Kiezers zijn mannelijke britse onderdanen, die geen Bantoe zijn, en grond bezitten ter waarde van £50 of die £10 per jaar huishuur

betalen, of drie jaar in Natal gewoond hebben en minstens £96 per jaar verdienen.

Kiesrecht.—Van de **Bantoe** hebben slechts die weinigen kiesrecht, die aan de bepalingen voor niet-Bantoe voldoen en **zeven jaar** of langer onder de **koloniale wet** in plaats van onder hun stamwet hebben gestaan.

Koninklijk bezoek.—Evenals de Kaapkolonie (zie § 185) kreeg Natal enkele malen **Koninklijk bezoek**: in 1860 van de toen 15-jarige **Prins Alfred** (naar wie een distrikt Alfred heet) en in 1901 van H.K.H. de **Hertog en Hertogin van Cornwall en York** (die spoedig daarop de titel van **Prins en Prinses van Wales** kregen) en in 1906 van Z.K.H. de **Hertog van Connaught**.

Spoorwegen.—De aanleg van **spoorwegen**, die Natal met de rest van Zuid-Afrika verbonden en het vinden van bruikbare **steenkolen** brachten Natal flink vooruit.

Herbegrafenis van Voortrekkers.—In 1895 werd het gebeente van **Piet Retief** en van **Gerrit Maritz** en vele andere voortrekkers **opnieuw begraven**. 1896 was voor Natal een nadelig jaar door **droogte**, **sprinkhanen** en ook 1897 door de **runderpest**.

§ 227. **Boeren-oorlogen.**—De **Boeren-oorlogen** van 1880 en 1899 hebben, zoals van zelf spreekt, grote invloed gehad op Natal. Het aandeel van Natal zal bij de behandeling van die oorlogen besproken worden (zie § 259 en volgende, en § 279 en volgende).

Unie of Federatie.—Het grote gevolg van de Boeren-oorlog is ook voor Natal niet uitgebleven. Aan de besprekingen over **Unie of Federatie** hebben ook de blanke inwoners van Natal een levendig aandeel genomen en waar ook in verband met de **staking van de spoorweg-ambtenaren**, en vooral over de **positie van Durban** als haven ten opzichte van andere havens de gemoederen wat warm werden, kwam men niet spoedig tot een besluit.

Aansluiting bij de Unie. Ten slotte werd door een **referendum** (volk-stemming) uitgemaakt dat de meerderheid liever aansluiting bij de Unie wilde, dan alleen er buiten blijven staan.

Dat voortaan voor de **Tuinkolonie van Zuid-Afrika** een tijdvak van bloei, welvaart en geluk van de inwoners moge aanbreken!

ZESTIENDE HOOFDSTUK

GESCHIEDENIS VAN DE ORANJE VRIJSTAAT

§ 228. **Oranje-Rivier-Soevereiniteit of Gebied? Oranje Vrijstaat.**—Alle begin is moeilijk. Dat ondervonden de Boeren toen ze na de Conventie van Bloemfontein in 1854 voor de taak stonden om een vrije staat, de **Oranje Vrijstaat**, te regeren, nadat de Oranje-Rivier-Soevereiniteit had opgehouden te bestaan. Eigenlijk was de naam, door de Rijksregering gegeven aan de nieuwe stichting van Sir Harry Smith, anders, namelijk **Oranje-Rivier-Gebied** (Orange River Territory). Maar de krijgsman die met ere vocht in Spanje, Indië en Afrika, en in de Vrijstaatse zaken in politiek inzicht bleek tekort te schieten, had het raadzaam gevonden het **Royal Charter van 1851** te Kaapstad zó goed op te bergen, dat zijn opvolger Goeverneur **Cathcart** het veel later pas **toevallig in handen** kreeg.

§ 229. **Gemeenschappelijk gevaar.**—En toch waren de Vrijstaatse Boeren er beter aan toe dan hun broeders over de Vaal. De Vrijstaters hadden van het begin af een **gemeenschappelijk gevaar** af te wenden en dit bracht hun tot gemeenschappelijk optreden.

Moshesh.—De britse Regering had hun een machtige buurman bezorgd, **Moshesh**, die bij ondervinding wist dat hij de britse wapenen de baas was. De leiders van de expeditie van 1852 konden meepraten van de gevechtswaarde van de Basoeto's en nu moesten de Vrijstaatse Boeren zonder hulp van buiten met Moshesh tot een goede schikking komen.

Presidentskeuze.—Ze moesten beginnen met hem naar de ogen te zien bij de keuze van de eerste **President**, die over de nieuwe republiek als drager van het gezag zou optreden.

§ 230. **President Josias Hoffman.**—**Josias Hoffman**, bij Moshesh welbekend, een welwillend man, die in vriendelijkheid voor de gekleurde rassen voor Maynier niet onderdeel, werd als **President** gekozen. Hij was het die aan Willem III, Koning der Nederlanden, een brief zond met het verzoek een **vlag** en een **wapen** voor de Oranje Vrijstaat voor te stellen; het voorstel werd gewijzigd door de Volksraad overgenomen.

Macht van de President.—De **President** kon vijf jaren aan blijven;

hij bezat uitvoerende macht, naar kon geen wetten die de Volksraad gemaakt had, ongeldig verklaren.

Uitvoerende Raad.—Een **Uitvoerende Raad** stond de President ter zijde.

Volksraad.—De **Volksraad** telde 56 leden, een uit elk veldkornetschap en een uit elke plaats waar een magistraat was.

Kiesrecht.—Alle meerderjarige blanke Vrijstaters hadden **kiesrecht**; ook meerderjarige vreemdelingen die burgers geworden waren en £150 vaste goederen bezaten of £56 huur per jaar betaalden voor vaste goederen, of £200 jaarliks vast inkomen hadden of na drie jaren verblijf roerend goed van minstens £300 bezaten. Enkele beschaafde niet-blanken hadden stemrecht op bijzondere voorwaarden.

Romeins-hollands recht.—Het **Romeins-hollands recht**, zoals het in Holland vóór 1652 gold, was van kracht.

Hooggerechtshof.—**Landdrost en Heemraden** vormden lagere rechtbanken, terwijl de hogere gerechtshoven op de engelse geleken; boven allen stond een **Hooggerechtshof**.

§ 231. In 1855 reeds moest President **Hoffman aftreden**, wegens het zenden van een vat kruit aan Moshesh, zonder machtiging van de Volksraad.

President J. N. Boshof.—Zijn opvolger als President was **Jacobus Nicolaas Boshof**, een man door opvoeding en kunde zeer berekend voor de moeilijke taak om de regerings-machine van een nieuwe staat inelkaar te zetten en op gang te brengen.

Basoeto-kwestie.—De eerste jaren van de geschiedenis van de Vrijstaat worden bijna geheel in beslag genomen door de **Basoeto-kwestie**.

Moshesh, bekwaam en eierzuchtig, was voor uitbreiding van zijn gebied. De Boeren waren hem in de weg en een botsing kon niet uitblijven, te minder waar zijn volk, verzet op het **stelen van vee**, in de veehoudende Boeren een geschikte prooi zag.

Moshesh erkent niet de Warden-grenslijn.—De **grenslijn** door Majoor Warden aangewezen en geldend gebleven toen de Conventie van Bloemfontein werd gesloten, wilde Moshesh **niet erkennen**. De Basoeto's trokken plunderend en vee-rovend rond en bezetten Boerenplaatsen.

§ 232. **Basoeto-oorlog, 1858.**—In Maart, 1858, begon de **Basoeto-oorlog**. De Boeren drongen in Basoetoland en intussen werd het Vrijstaats gebied geplunderd door goedgewapende en bereden Basoeto's. Daarna keerden de kommando's in de Vrijstaat terug.

Toen de Vrijstaat hulp vroeg bij de Boeren over de Vaal, kon men het **niet spoedig over de voorwaarden eens** worden en toen werd de

Goeverneur van de Kaapkolonie, **Sir George Grey**, verzocht te bemiddelen.

Eerste Conventie van Aliwal-Noord, 1858.—Een regeling werd getroffen bij de **Eerste Conventie van Aliwal-Noord**, die ook door Moshesh getekend werd in 1858. Moshesh kreeg er uitbreiding van gebied door. Maar de **wanorde bleef** en het aantal Basoeto's was twaalfmaal het aantal van de Boeren.

§ 233. **President M. W. Pretorius.**—Eind 1859 werd **Marthinus Wessel Pretorius**, zoon van Andries Pretorius, die in 1853 gestorven was, tot **President** van de Oranje Vrijstaat gekozen. Daar hij in 1857 al tot **President** van de Zuid-Afrikaanse Republiek was gekozen, dacht men over **samensmelting** van de twee republieken; maar er was ten Noorden van de Vaal nog zoveel partijstrijd, en toen de Hoge Kommissaris beweerde dat de Conventies van 1852 en 1854 erdoor zouden vervallen, liet men het plan tot vereniging varen.

Grikwa's verhuizen.—**Adam Kok**, de Grikwahoofdman, had tijdens **President Hoffman's** bestuur toegestaan dat blanken grond kochten in het stuk land dat zijn stam was toegewezen. In 1861 verhuisde de hele stam, ongeveer 3000 personen tellend, na hun land verkocht te hebben, naar het gebied ten Zuiden van Natal nu als **Grikwaland-Oost** bekend, door **Sir George Grey** hun toegestaan.

Gebied van niet-blanken.—In het Vrijstaats gebied was toen behalve de **lokatie van Moroko**, een Barolong-opperhoofd en een stuk land waar de Grikwa **Nicolaas Waterboer** woonde, alleen land dat aan blanken toebehoorde.

Vooruitgang.—**Veeteelt** bracht welvaart en als hun voorvaderen twee eeuwen tevoren hadden gedaan, stichtten de Boeren **scholen** en **kerken**; **dorpen** ontstonden, **wegen** werden aangelegd, **bruggen** gebouwd en inmiddels **nam de bevolking zó toe** dat de verhouding in aantal tot de Basoeto's werd als van één tot vijf, in plaats van één tot twaalf zoals het geweest was.

§ 234. **President J. H. Brand.**—**Advokaat Jan Hendrik Brand** kwam in het begin van 1864 als **President** aan het bewind, een man van grote kennis en bekwaamheid, die zeer veel voor zijn land heeft gedaan.

Sir Philip Wodehouse, als **scheidsrechter.**—Om een eind te maken aan de Basoeto-kwestie verzocht de Vrijstaats Regering de Goeverneur van de Kaapkolonie, **Sir Philip Wodehouse**, om als **scheidsrechter** op te treden; desnoods kon hij de **Wardengrenslin** veranderen, al zou het ook verlies in land voor de Vrijstaat betekenen, maar **rust en veiligheid moest er komen.**

Zijn beslissing.—**Sir Philip** was geen vriend van de Boeren-republieken en aan Moshesh had hij zelfs kruit gezonden, maar na grondig

onderzoek stelde hij hun die op zijn eerlikheid vertrouwd hadden niet te leur : de **Wardengrenslijn** werd ook door hem als de **juiste** aangewezen.

Moshesh stoort er zich niet aan.—Schijnbaar nam Moshesh genoegen met de uitspraak, maar het vee-roven en plunderen ging voort als tevoren en President Brand, na herhaalde waarschuwingen aan Moshesh om zijn volk in zijn eigen land te houden en veeroof te doen eindigen, kommandeerde in Junie 1865 zijn burgers op.

Basoeto-oorlog.—**Vrede.**—**Oorlog hervat.**—Zo flink vochten ze dat in April 1866 Moshesh tot de **vrede van Thaba Bosigo** gedwongen werd. Moshesh haalde zijn oogst in en voerde de bepalingen van het verdrag niet uit, en in het midden van 1867 werd de oorlog hervat. In enkele maanden leden de **Basoeto's zware verliezen** : 2000 strijders waren gesneuveld, huizen vernield, vee en oogst verloren ; ziekte en hongersnood dunden de bevolking.

Verliezen van de Basoeto's.—Dit alles hadden de Basoeto's zich op de hals gehaald door de uitbreidingspolitiek van Moshesh, door plundering en veeroof.

§ 235. **Britse bescherming.**—Toen vroeg Moshesh **bescherming** bij de britse Regering. Sir Philip Wodehouse verleende die bescherming gaarne en één maand ongeveer vóór de Proclamatie beloofde hij Moshesh zo spoedig mogelijk te hulp te komen.

Uitvoer van ammunitie verboden.—Hij **verbod**, tegen de Conventie van Bloemfontein in, **uitvoer van ammunitie** naar de Vrijstaat. Aan zijn verzoek geen vijandelikheden meer te doen tegen de Basoeto's hadden de Boeren natuurlijk geen gevolg gegeven en juist nog een **grote overwinning** behaald.

Basoetoland brits gebied.—12 Maart 1868, verklaarde Sir Philip Wodehouse als Hoge Kommissaris **Basoetoland** voor **brits gebied**, ook weer geheel tegen de Conventie van Bloemfontein in, waarbij de britse Regering had verklaard geen wens te hebben in het toekomstige trakaten nadelig voor het land ten Noorden van de Oranjerivier te sluiten.

§ 236. **Vrijstaatse afgevaardigden naar Engeland.**—De stemming van de Vrijstaters over deze daad behoeft niet vermeld. Ze meenden dat de Regering in Londen Sir Philip's daad niet zou goedkeuren. De Volksraad zond **afgevaardigden naar Engeland** om een onpartijdige commissie aangesteld te krijgen die uitspraak kon doen. Maar dit werd geweigerd.

Basoeto's plunderen voort.—Zowat een jaar lang gingen de nieuwe britse onderdanen, de **Basoeto's**, ongestoord voort met **plunderen** en vee-roven. De Vrijstaters konden niets tegen hun doen, zonder dat het een vijandelike daad tegen het britse Rijk was.

Tweede Conventie van Aliwal Noord, 1869.—In het begin van

1869 werd op de conferentie te Aliwal Noord een grensregeling gemaakt: de Vrijstaat kreeg al het land ten Noorden en ten Westen van de Caledon en ten Zuiden van een lijn tussen de Caledon en Oranjerivier. In 1870 bekrachtigde de Volksraad wat op de **Tweede Conventie van Aliwal Noord** was vastgesteld.

§ 237. **Basoetoland bij de Kaapkolonie, 1871.**—In 1871 werd Basoetoland bij de Kaapkolonie gevoegd. Moshesh heeft dit niet meer beleefd; hij stierf in Maart 1870. Zijn zoon **Letsie** volgde op.¹

Basoeto-opstand, 1880-1883.—Toen de Regering van de Kaapkolonie besloot inboorlingen niet in het bezit van **vuurwapenen** te laten (zie § 181) weigerden de Basoeto's **uitlevering** en kwam er **opstand**. Van 1880-1883 werd tegen de Basoeto's gestreden; ruim **4½ miljoen ponden sterling** kostte de oorlog, zonder dat de Basoeto's werden bedwongen. Ze behielden hun vuurwapenen en de Kaapkolonie had toen genoeg van die onderdanen.

Basoetoland Kroonkolonie, 1884.—De Rijksregering nam Basoetoland over en dit werd in 1884 een **Kroonkolonie** onder een britse **Resident-Kommissaris**. In het land wonen bijna 350,000 inboorlingen, verdeeld in zeven distrikten onder hun eigen kapiteins, die onder de Resident staan.

Toestand van Basoetoland.—**Geen blanken**, behalve ambtenaren en zendelingen, mogen zich er **vestigen**. De verkoop van alcohol is er verboden; velen leren lezen en schrijven, terwijl een zesde van de bevolking het Christendom heeft aangenomen. Door veeteelt, korenbouw, wol en huiden heeft Basoetoland een **belangrijke jaarlijkse uitvoer**.

Groot aantal vechtsoldaten.—En toch, bij zoveel vooruitgang blijft het een **voortdurend gevaar** dat Basoetoland te eniger tijd over een leger van **60,000** goedgewapende en bereden **vechtsoldaten** kan beschikken, een aantal dat bij de sterke toeneming van bevolking steeds groter zal worden. In de grote strijd tussen Boer en Brit bleven de Basoeto's **neutraal**.

§ 238. **Schuld in de Vrijstaat groot.**—De Oranje Vrijstaat had door de Basoeto-oorlogen zware verliezen geleden; de schuld was sterk gestegen en veel **papiergeld** was in omloop.

Een uitkomst was in 1867 de **ontdekking van diamanten** (zie § 180). Uit andere werelddelen kwamen grote scharen delvers en zo kreeg de Vrijstaat een **afzetgebied voor produkten**.

Grikwaland-West een Kroonkolonie, en in 1880 bij de Kaapkolonie.—We zagen reeds welke **moeilikheden** er rezen over het gebied, waar

¹ Zijn veel bekwaamere zoon **Lerothodi** stierf als opperhoofd in 1905, toen Lerothodi's zoon **Letsie** gekozen werd.

de rijke diamantmijnen lagen, en hoe **Griekwaland-West** als **Kroonkolonie** werd geproklameerd en in 1880 bij de Kaapkolonie werd gevoegd.

President Brand naar Engeland.—De reis van **President Brand** naar Engeland leverde niets anders op dan dat de Vrijstaat £90,000 kon krijgen voor het waardevol gebied waarop ze recht had.

§ 239. **Vooruitgang.**—De Oranje Vrijstaat ging vooruit in alles wat in een beschaafde staat moet worden aangetroffen.

Tolverbond.—**Spoorwegen** bevorderden de welvaart en met de Kaapkolonie werd een **Tolverbond** gesloten. In de keuze van een **President** waren de Vrijstaters steeds zeer gelukkig. Mannen van grote begaafdheid en vastheid van karakter waren allen.

President F. W. Reitz.—Na de dood van **President Brand**, wiens "Alles sal reg kom" in Zuid-Afrika onvergetelik zal blijven, werd in 1888 **Hoofdrechter F. W. Reitz** tot **President** gekozen, die om gezondheidsredenen in 1895 aftrad na veel nuttig werk gedaan te hebben.

President M. T. Steyn.—In 1896, te midden van woelige tijden (de **Jameson** inval was pas een maand geleden) kwam **President Marthinus Theunis Steyn** aan het bewind.

§ 240. In de Boerenoorlog van 1880-1881 was de Oranje-Vrijstaat onzijdig gebleven.

Aanvallend en verdedigend verbond, 1897.—In Maart, 1897, werd een **aanvallend en verdedigend verbond** met de Zuid-Afrikaanse Republiek gesloten, een verbond dat eerlik gehouden is toen voor de zusterrepubliek de ure des gevaars gekomen was. De gebeurtenissen tijdens de oorlog worden later meegedeeld. De uitslag is aan alle nu levenden bekend.

Oranje Rivier Kolonie.—Op 13 Maart, 1900, werd **Bloemfontein** door britse troepen bezet en 28 Mei hield de Oranje Vrijstaat op te bestaan en was er een kroonkolonie **Orange River Colony**.

Steyn en De Wet.—**President Steyn's** naam en die van zijn vechtgeneraal **Christiaan de Wet** werden wereldberoemd toen ze zolang mogelijk doorvochten, waarbij de ex-**President** zijn gezondheid verloor.

§ 241. **Vrede van Vereniging en Pretoria, 1902.**—De **Vrede van Vereniging en Pretoria**, 31 Mei 1902, gold ook voor de Vrijstaat.

Verantwoordelijk Bestuur.—Unie van Zuid-Afrika.—De Oranje Rivier Kolonie kreeg in 1907 **verantwoordelijk bestuur**, later als de **Transvaal Kolonie**, en ook de Vrijstaat zal deel uitmaken van de **Unie van Zuid-Afrika** en na veel lijden aanspraak maken op een tijdperk van voorspoed en geluk, waardoor het doorgestane langzamerhand zal worden vergeten en kan worden samengewerkt tot het vormen van een krachtig en gezond Zuid-Afrika.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK

GESCHIEDENIS VAN DE TRANSVAAL

§ 242. **Transvaal voor 1852.**—De Boeren die in het gebied ten Noorden van de Vaal, in Transvaal, als vrij en onafhankelijk volk waren erkend bij de Zandrivier-Conventie van 1852 (zie § 215) hadden toen al moeilijke jaren achter de rug, behalve nog wat ze buiten Transvaals gebied geleden hadden.

Toen ze er binnentrokken was het land zo goed als **leeg**, uitgemeord door Moselekatse (zie § 190*d*). Wat er van de vervolgte stammen was overgebleven en uitgeweken keerde terug en de Kaffers genoten **rust en veiligheid**, tegen **arbeidsbelasting**, die billiker was dan hutbelasting omdat de Kaffer zijn vrouw hard laat werken om het hutgeld op te brengen en zelf luiert. (In 1870 voerde de Zuid-Afrikaanse Republiek ook de hutbelasting in.)

§ 243. **Verwarde toestand.**—De nieuwe staat was in den beginne een **verschrikkelijke warboel**. Dat kon niet anders, daar slechts enkelen van de Boeren als Landdrost of Heemraad misschien enige ondervinding van regeren hadden; het grootste deel had niet veel opvoeding ontvangen in de zware jaren na 1836; **schrijven konden slechts enkelen, de Bijbel was leesboek van allen**, en tegelijk **familieregister**. Door omstandigheden was het gevoel van onafhankelijkheid zo sterk uitgegroeid, dat het de Boer moeilijk viel zich ordelijk als deel van een geheel onder een ander te stellen.

Regeringloosheid.—Republieken.—Zo was er meer **regeringloosheid** als bestuur en de leiders van groepen konden met elkaar ook niet goed overweg, en allerlei **kleine republieken** stonden naast elkaar: **Potchefstroom, Zoutpansberg, Lijdenburg en Utrecht**.

§ 244. Waar het zulk een warboel was leek het een uitgezocht land voor **misdadigers** en avonturiers, het schuim van andere landen, die de wanorde nog vermeerderden en door hun daden de **naam van de Boeren** naar buiten slecht maakten.

Dr. Livingstone.—En een man van grote naam als ontdekkingsreiziger, **Dr. Livingstone**, stond niet met de Boeren op al te beste voet en schreef, als zendeling onder de **Bakwena** die onder **Setsjeli** stonden

allerlei berichten over de Boeren naar Europa, die in de geest waren als van Barrow en Dr. Philip voor hem.¹

Invloed van Viervoet op de inboorlingen.—De inboorlingen namen in het tijdvak van rust sterk in aantal toe. Dat Moshesh er in slaagde Majoor Warden bij **Viervoet** te verslaan (zie § 214) in 1851, bleef **niet zonder uitwerking** op andere stammen. De inboorlingen, vol zelfvertrouwen daar ze van **gunrunners** vuurwapenen hadden gekocht, meenden gemakkelijk de blanken hun vee te kunnen stelen.

Tocht tegen de Bapedi.—De Volksraad zond Kommandant-Generaal **Potgieter**, die nu met Pretorius verzoend was (zie § 215), tegen de **Bapedi** die onder **Sekwati** stonden; de Bapedi trokken terug op een berg met hun vee. Sekwati vroeg na enige dagen dat de berg belegerd werd, om vrede, maar weigerde de vuurwapens uit te leveren. Vrouwen en kinderen kwamen van de berg af om water, dat op de berg ontbrak, te halen; maar ze mochten niet naar boven teruggaan.

Bapedi-stam verzwakt.—Na een beleg van twintig dagen trokken de Boeren weg; de **Bapedi-stam** had **veel mensen en vee door dorst verloren**, maar hun wapenen behielden ze. Van Sekwati's zoon zouden de Boeren nog last krijgen.

§ 245*a*. **Tocht tegen de Bakwena.**—Ook tegen de **Bakwena** werd tijdens Dr. Livingstone's verblijf onder hun een tocht ondernomen, omdat Setsjeli een stam die zich aan een overtreding had schuldig gemaakt, had in bescherming genomen. Kommandant-Generaal Pretorius zond een kommando tegen hun, op bevel van de Volksraad. Met grote moeite werden de Boeren **het kamp** van de Bakwena meester; de inboorlingen waren in de duisternis gevlucht.

Dr. Livingstone's werkplaats.—Toen de Boeren naar de oude kraal van de Bakwena trokken **vonden** ze Dr. Livingstone's huis **geplunderd**, of door inboorlingen, of door blanke vagebonden (zie § 244), en een gesloten gebouw dat bij opening bleek een **geweermakerswerkplaats** te wezen! De vrouwen en kinderen die door de Bakwena waren achtergelaten werden door de Boeren meegenomen **als krijgs-**

¹ Toen in 1848 een Synodale Kommissie, bestaande uit Dr. W. Robertson van Swellendam en Dr. Ph. E. Faure van Wijnberg de Trekboeren bezochten en in 1849 in Magaliesberg waren, kwam Dr. Livingstone hun bezoeken en vragen om een Kafferzending bij een heidense stam toe te laten. De Boeren waren niet genegen dit Dr. Livingstone toe te staan, wel aan Moraviese of andere zendingen. Dr. Livingstone, zeiden ze, verkocht vuurwapens aan de inboorlingen. Ze wilden dit in een bijeenkomst met Dr. Livingstone bewijzen. Na kerktijd zou de bijeenkomst plaats hebben, maar onder de dienst vertrok hij, na vooraf aan de Kommissieleden te hebben erkend dat hij geweren gegeven had aan inboorlingen om op de olifantjacht te gaan.

gevangenen, daar ze verwachtten dat Setsjeli ze met vee en geweren zou loskopen. Toen dit niet gebeurde, werden ze vrijgelaten.

§ 245*b*. **Beschuldiging van slavernij.**—Zo waren er nog meer stammen die aan de Regering last bezorgden, en de *britse zendelingen*, die verhalen erover naar Europa zonden en beweerden dat de Boeren wel degelijk *slaven* maakten van de gevangen inboorlingen, waren nog heel wat schadeliker.

Het inboekstelsel.—Het stelsel van gekleurden "inboeken" werd door hun slavernij genoemd. Dat het *britse Goevernement* hier geen kwaad in zag, kan blijken uit het feit dat in 1877 na de annexatie van de Transvaal het inboekstelsel bleef bestaan en Sir Theophilus Shepstone er juist een heel grote menigte heeft "ingeboekt." De Boeren-regering had steeds ingeboekt met toestemming van ouders of verwanten; onder het *britse Bestuur* werd die toestemming niet gevraagd. Geen enkele slaaf had het *britse Bestuur* toen vrij te laten; wel waren er toen 800,000 vrije Kaffers die blijkbaar liever in Transvaal woonden dan te trekken naar Natal of elders.

§ 246. **Twintig jaren van rust.**—Uit de geschiedenis van Transvaal gedurende de eerste twintig jaren na de Zandrivier-Conventionie dient hier nog het volgende vermeld:

Goud en diamanten.—In 1867 werd in aanzienlijke hoeveelheid goud ontdekt en na enige jaren zag men in dat de goudrijkdom van Transvaal bijzonder groot was. Ook diamanten (vergelijk § 238) waren in 1869 ten Noorden van de Vaal ontdekt en nu kwam er een geschil tussen de Regering en inboorlingen over het eigendom van de grond. De blanken hadden toen ruim twintig jaren die strook land bewoond; de stamhoofden werden gesteund door *blanke advokaten*, die in de twist voordeel zagen.

Tussenkoms van de Hoge Kommissaris.—De Hoge Kommissaris, de Goeverneur van de Kaapkolonie verbood de Zuid-Afrikaanse Republiek inbreuk te maken op gebied van inboorlingen, die met de Rijksregering in vriendschapsverbond stonden (September, 1870). Dit vriendschapsverbond kon niet bestaan volgens de Zandrivier-Conventionie.

§ 247. **Waterboer in het gelijk gesteld.**—Een conferentie in November 1870, leverde niets op; Waterboer (zie § 180) kreeg gelijk van de Hoge Kommissaris, en een *britse Magistraat* werd gesteld over het gebied dat Waterboer het zijne noemde, dus ook over een stuk van Transvaal.

Een tweede conferentie in Februari 1871, had tot gevolg dat een scheidsgerecht uitspraak zou doen. Twee leden werden gekozen, en de Luitenant-Goeverneur van Natal, Keate, had de beslissende stem.

Keate-uitspraak.—In Oktober, 1871, werd de Keate-uitspraak

bekend : de Zuid-Afrikaanse Republiek kreeg ongelijk ! Groot was de verontwaardiging toen bleek dat een van de scheidsrechters reeds land van Waterboer had gekocht, dat in het betwist gebied lag, en dat Gouverneur Keate Waterboer en zijn volk als *britse onderdanen* had aangenomen, wat niet mocht volgens de Zandrivier-Conventionie.

Keate's uitspraak door Rijksregering onjuist geacht.—Dat Keate's uitspraak verkeerd was erkende de Rijksregering in 1877 door toen niet het betwist gebied aan Waterboer of andere naturellen terug te geven.

§ 248. **President Pretorius treedt af. Samensmeltingsplan.**—De Keate-uitspraak kostte President Marthinus Wessel Pretorius (zie § 233) zijn ambt, dat hij met tussenpozen van 1857–1872 met ere bekleed had.¹ Men verweet hem nu dat hij te veel op het goed recht van de Republiek vertrouwd had. De Transvalers wensten nu President Brand van de Vrijstaat ook als hun President, en weer dacht men over **samensmelting** van de twee Republieken (zie § 233).

De Conventies worden voor de Boeren waardeloos.—Overtredingen van de Conventies.—Wel zou Engeland dan de beide Conventies krachteloos verklaren, maar veel was daarbij niet te verliezen, meenden de burgers, want Engeland overtrad de bepalingen herhaaldelijk :

- (1) was ammunitie voor de Oranje Vrijstaat tegengehouden (§ 235).
- (2) was men Moshesh te hulp gekomen (§ 235).
- (3) was Waterboer gesteund in onware aanspraken (§ 238).
- (4) was gebied aan de Oranje Vrijstaat ontnomen (§ 238).
- (5) maakte een britse Magistraat aanspraak op gezag ten Noorden van de Vaal (§ 247).
- (6) het verkopen van vuurwapenen aan niet-blanken op de Diamantvelden (§ 221).

Maar President Brand wilde niet. Hij hoopte nog steeds dat West Grikwaland aan de Vrijstaat zou worden teruggegeven door de Rijksregering.

§ 249. **President Th. F. Burgers, 1872.**—Zijn geloofsovertuiging.—Toen werd gekozen Thomas François Burgers, gewezen predikant te Hanover in de Kaapkolonie. Hij had het predikambt opgegeven wegens zijn niet-rechtzinnige geloofsovertuiging. Dat zijn geloof hem als President ook in de weg zou staan om de Transvaal zover vooruit te brengen als hij wenste, zou hij ondervinden.

Geen vertrouwen in President Burgers.—Hij was een knap man,

¹ In 1859 werd hij gekozen tot President van de Oranje Vrijstaat ; in 1863 legde hij het ambt neer. In 1864 werd hij President van de Zuid-Afrikaanse Republiek, en in 1869 werd hij als zodanig herkozen.

met grootse plannen. Hij was het die het nut inzag van een spoorweg van Transvaal naar Delagoabaai; die zijn land goed onderwijs wilde doen geven; maar de Boeren vreesden dat het onderwijs zoals hij het wilde hun kinderen ongelovig zou maken, en als aanvoerder in de strijd tegen inboorlingen vertrouwden ze niet op hem, en waren overtuigd dat God onder zijn leiding geen zegen zou schenken op de onderneming.

§ 250. Engeland en de buitenlandse politiek, 1848-1871.—De Regering van Groot Brittanje had in de jaren van 1848 tot 1871 voortdurend nauwkeurig het oog te houden op gebeurtenissen in het binnen- zowel als in het buitenland.¹

De neef van Keizer Napoleon I was in 1848 President geworden van de pasgevormde tweede Franse Republiek en in 1851 maakte hij zich door een staatsgreep Keizer der Fransen als Napoleon III. Engeland, dat zo vijandig was geweest aan Napoleon I, wachtte af of de nieuwe Keizer een uitbreidingspolitiek zou volgen evenals zijn grote oom, en bleef tot het einde van Napoleon's loopbaan in het onzekere wat van hem te vrezen was. In binnenlandse zaken had de Regering de handen vol door de korenwetten, de **Chartistbeweging**; het revolutiejaar 1848 met de reeks opstanden was ook in Engeland merkbaar en Londen werd bedreigd door een menigte en moest door de **Hertog van Wellington** beschermd. Van 1854-1856 was Europa in beroering door de **Krimoorlog**; de **Indiese opstand** van 1857 was ernstig genoeg om voor het behoud van Indië te doen vrezen, in 1858 had de **bom-aanslag op Napoleon** plaats; de bom was in Londen gemaakt en tot 1860 was een breuk tussen Engeland en Frankrijk niet onwaarschijnlijk; toen bracht Cobden's handelsverdrag toenadering.

Kleinere oorlogen als met **China**, **Perzië**, de **Maorie's**, **Ashanti**, de **Zoeloe's**, **Abessynië** oefenden ook invloed. De verhouding met Noord-Amerika door de **Alabama-** en andere kwesties was zeer gespannen tijdens de **Amerikaanse Burgeroorlog**. Onder Gladstone's ministerie was er over **Ierland** genoeg te doen. De gevangenneming van Napoleon III bij **Sedan** in 1870 tijdens de Frans-Duitse oorlog maakte een eind aan de spanning waarin de Keizer, die de gave had om het te doen voorkomen alsof hij een groot man was, Engeland een twintigtal jaren had doen leven.

Toen kon de Rijksregering meer aandacht aan Zuid-afrikaanse zaken geven.

Aanspraak op Delagoabaai.—Men zag het grote belang van

¹ Deze paragraaf is uitsluitend bedoeld voor meergevorderden die iets weten van Europa in de 19e eeuw.

Delagoabaai als haven voor het Transvaalse gebied en de britse Regering trachtte Delagoabaai in bezit te krijgen.

Uitspraak over Delagoabaai.—In het geschil met Portugal werd de President van de Franse Republiek als scheidsrechter benoemd in 1872, en in 1875 deed hij uitspraak waarbij **Delagoabaai in bezit van Portugal bleef**. De Ashanti veldtocht van 1873–1874 vestigde de aandacht in andere richting. In 1876 werd Koningin Victoria **Keizerin van Indië**. Spoedig daarop had de annexatie van de Transvaal plaats in 1877.

§ 251. **Plan tot annexatie.**—Met deze inlijving is de naam van **Sir Theophilus Shepstone**, die we in Natal nuttig werkzaam zagen in verband met de inboorlingen (zie § 224), onafscheidelijk verbonden. Het plan tot annexatie was niet zijn uitvinding alléén; de Wetgevende Raad van Natal beval reeds in 1868 in een resolutie de annexatie van de twee Republieken aan.

Natal's belang erbij.—Natal vooral zag het **gevaar voor de bloei van Durban** als handelshaven wanneer een spoorweg van Delagoabaai de waren uit Europa naar Pretoria (dat sedert 1855 bestond) zou aanvoeren. En daarbij kende men de **minerale rijkdom** van de bodem.

Een Federaal Zuid-Afrika gewenst door Lord Carnarvon.—Lord Carnarvon, die sedert 1874 Staat-sekretaris voor de Kolonieën was, wenste een **Federaal Zuid-Afrika** tot stand te brengen. Gezonden kommissarissen vonden noch de Kaapkolonie, noch de Oranje Vrijstaat gewillig om tot federatie over te gaan. Bisschop Colenso, de edele verdediger van de inboorlingen zag al in 1876 aankomen dat Lord Carnarvon met geweld zijn federatieplan zou trachten te verwezenliken.

§ 252. **Sir Theophilus Shepstone Speciale Kommissaris.**—In Oktober, 1876, werd Shepstone benoemd als **Speciale Kommissaris** om onderzoek te doen naar onlusten op de grens van Natal. Begin 1877 kwam hij in de Zuid-Afrikaanse Republiek om **samen te werken**, naar hij zeide, bij het oplossen van inboorlingen-bezwaren.

April, 1877, Transvaal Territory geproklameerd.—Spoedig zag men waar hij heen wilde en op **12 April, 1877**, verklaarde hij de Zuid-Afrikaanse Republiek geannexeerd en werd het gebied **Transvaal Territory** een naam te vergelijken met die aan de Oranje Vrijstaat in 1851 toegedacht (zie § 228). De burgers waren toen juist in opwinding over de verkiezing van een nieuwe President. **Paul Kruger** was toen **Vice-President**.

Shepstone's redenen tot annexatie.—Shepstone had vier redenen om te annexeren, zei hij.

1. De Transvalers konden een opperhoofd Sekokoeni niet baas worden.

2. De Zoeloe's zouden in Transvaal vallen.

3. De geldzaken van de Transvaal waren in de war.

4. De meerderheid van de Transvalers wenste brits Bestuur.

§ 253. **Weerlegging ervan.**—**Sekokoeni** zoon van Sekwati (zie § 244), was onderdaan van de Republiek; hij kwam in opstand; de Boeren met hulp van 1000 Swazies dwongen hem tot een schadevergoeding van 2000 stuks vee na een veldtocht van zeven maanden. Daar het ongezone jaargetijde aanbrak gingen de burgers huistoe, om in de goede tijd grondig met hem af te rekenen. (Later heeft het de Engelsens, geholpen door 5000 Swazies, het dubbele van de tijd gekost, en stromen bloed zijn er in die strijd vergoten.)

§ 254. Wat de Zoeloe's betreft, die waren in oorlogzuchtige stemming doordat personen in Natal hun tegen de Boeren waarschuwden. Niemand minder dan Sir Bartle Frere heeft dit uitgesproken. Sir Theophilus Shepstone zelf had Ketsjwayo laten weten dat de Boeren plannen hadden de Zoeloe's aan te vallen. Zo trokken de Zoeloe's een leger bijeen op de Transvaalse grens.

Toen de Speciale Kommissaris in Transvaal was, liet hij het Goevernement weten dat zijn persoonlijke invloed alleen Ketsjwayo van een inval afhield. Zo zou de annexatie de Boeren behoeden voor een Zoeloe-inval. Maar al waren de Zoeloe's in Transvaal gevallen, dan zouden de mannen die Dingaan's troepen hadden verslagen zeker Ketsjwayo's strijders in het open veld van Transvaal zonder moeite hebben uiteengejaagd. (Toen in 1878 het distrikt Utrecht een tijdlang onder brits Beheer stond, moest Shepstone zelf getuigen dat de toestand van de Boeren er door invallen van de Zoeloe's erger was dan ooit onder de Republiek. Zijn invloed op Ketsjwayo was dus zo groot niet.)

§ 255. **De Zoeloe-oorlog van 1878-1879.**—Een gevolg van de annexatie was de Zoeloe-oorlog van 1878-1879. Natallers hadden de Zoeloe's opgestookt en hun van geweren voorzien. Die gevaarlijke macht keerde zich nu tegen het britse Rijk. Stromen bloed en ruim vier miljoen ponden sterling kostte deze oorlog. In Desember 1878, zond Sir Bartle Frere een eis tot schadevergoeding voor misdrijven door Zoeloe's begaan aan Ketsjwayo. Die stoorde er zich niet aan en de oorlog was onvermijdelik.

§ 256. **Isandlwana.**—Een engels leger trok Zoelocland in; een afdeling werd 22 Januarije 1879, bij **Isandlwana** geslagen en bijna allen die in het kamp waren lieten het leven: bijna 700 soldaten en ongeveer 140 kolonisten.

Rorke's Drift.—Een kamp bij **Rorke's Drift** met 130 soldaten werd dezelfde dag aangevallen, maar de Zoeloe's werden afgeslagen. Een afdeling van het britse leger trok naar de hoofdstad van de Zoeloe's, **Oeloendi**, maar voor die plaats bereikt was moest er gevochten worden tegen een overmacht van Zoeloe's.

Eshowe.—De bevelhebber, **Kolonel Pearson** trok toen naar **Eshowe**, waar een noorweegs zending-station was, vormde er een kamp en wachtte op hulp.

Hlobane.—Een andere afdeling leed zware verliezen tegen de Zoeloe's bij de berg **Hlobane**, waar **Piet Uys sneuvelde**, die tegen de Zoeloe's vocht uit wraak over de dood van zijn vader en zijn broeder (zie § 201).

Ginginhlovoe.—**Lord Chelmsford** ontzette na een slag bij **Ginginhlovoe** **Kolonel Pearson** te **Eshowe**.

Dood van Prins Napoleon.—Uit Europa kwamen hulptroepen, waarbij de **zoon van Napoleon III** was. Op een verkenningstocht werd hij kort daarop door Zoeloe's overvallen; zij die bij hem waren vluchtten en de Prins werd **gedood**, een slag voor hun die in Frankrijk in hem de toekomstige Keizer zagen. Toen **Sir Garnet Wolseley** als opperbevelhebber van de troepen kwam, had juist **Lord Chelmsford** de oorlog tot een goed einde gebracht. **Ketsjwayo** werd eindelijk gevangen genomen, en in § 223 zagen we zijn verdere lotgevallen.

§ 257. **Geldzaken van de Republiek.**—De **geldzaken** van de Zuid-Afrikaanse Republiek waren volstrekt niet in een treurige staat. De schulden die uitstonden waren tussen de £200,000 en £300,000, maar men moet bedenken dat er bijna geen land ter wereld zonder schuld is. De **uitgaven** bedroegen **jaarlijks slechts 5% meer dan de inkomsten**, een buitengewoon laag cijfer, vergeleken met andere staten. In de jaren dat het **Transvaal Gebied** (**Transvaal Territory**) bestond steeg de schuld tot meer dan één miljoen ponden sterling. Een gedeelte van deze schuld heeft de **Transvaal** overgenomen in 1884, na overleg met de **Rijksregering**.

§ 258. **De meerderheid is tegen annexatie.**—Een van de beweegredenen van **Shepstone** was, dat de **meerderheid van de Transvalers annexatie wenste**. Wat hiervan aan was kan blijken uit het **Volksraadbesluit** van 22 Februari 1877, waarbij men zich **sterk tegen inlijving** verklaarde. En toen later gestemd werd door hun die kiesrecht hadden waren er 587 voor en 6591 tegen!

Berusting onder protest.—Toen in April de engelse troepen niet ver van de **Transvaalse grens** lagen, voelde **Sir Theophilus Shepstone** zich sterk en sprak de annexatie uit. **President Burgers** en de **Volksraad**, ziende dat er gevaar bestond en engelse troepen en Zoeloe's

tegelijk tegenover zich te krijgen, hebben onder sterk protest berust in de annexatie. Een kommando van 400 burgers dat onder Frederik Wolmarans strijdvast naar Pretoria kwam, werd door de Uitvoerende Raad gesmeekt zich van vijandelijkheden te onthouden.

Kruger en Jorissen naar Europa.—Liever met vreedzame middelen wilde men tegen onrecht strijden en de Vice-President, Paul Kruger en Dr. E. J. R. Jorissen werden naar Engeland afgevaardigd om er de Rijksregering over de ware toestand in te lichten.

Protest van de Kaapkolonisten.—Niet alleen de Transvalers protesteerden tegen de inlijving, ook 5400 Kaapkolonisten zonden in die geest een petitie aan Koningin Victoria. De deputatie in Engeland verzocht dat een volk-stemming zou worden gehouden, maar dit verzoek werd geweigerd. Toch heeft men twee petities rondgezonden, waaruit men de stemming van de burgers kon zien; toen was er de bovengenoemde meerderheid tegen annexatie!

Shepstone's adressen van dank.—Maar intussen zond Shepstone allerlei adressen van dank die bij hem waren ingekomen naar Engeland. De namen van de ondertekenaars of hun aantal zond hij niet omdat hij ze zelf niet had. Dergelijke stukken werden in Engeland van meer waarde geacht dan de betuigingen van Kruger en Jorissen.

Rijksregering verkeerd ingelicht.—Zo werd de Rijksregering verkeerd ingelicht en kwam in de troonrede de meedeling dat met geestdrift de proklamatie van Harer Majesteits Soevereiniteit in de Transvaal was begroet.

Nieuwe deputatie naar Engeland.—Een nieuwe deputatie van de Vice-President en Generaal P. J. Joubert met de heer E. Bok als sekretaris ging naar Engeland in 1878. Ook deze zending was vergeefs.

§ 259. Van de moeilijkheden van de Engels in Zoeloeland (zie § 256) wilden de Transvalers geen gebruik maken. Geen zwarten, was hun mening, moesten in een kwestie tussen blanken worden geroepen.

Sir Owen Lanyon.—Besluit te Wonderfontein.—Als Administrateur voldeed Shepstone zeer weinig, en daarom werd hij vervangen. Zijn opvolger, die in het begin van 1879 kwam was Sir Owen Lanyon. Voor hij er was hadden de Boeren op een bijeenkomst te Wonderfontein (11 Januari 1879) besloten "met het oog op God samen te werken, tot de dood toe, voor de herstelling van de vrijheid" van hun Republiek. Piet Joubert ging naar Pietermaritzburg om het besluit aan Sir Bartle Frere, de Hoge Kommissaris, mee te delen. Daarop bezocht Sir Bartle Frere de Boeren die bij duizenden bijeen kwamen te Kleinfontein, maar de conferentie met de voormannen die gehele onafhankelijkheid eisten, liep op niets uit. Zo kon een vrijheidsoorlog niet uitblijven.

Driemanschap gekozen.—Op een grote vergadering van Boeren te Paardekraal bij Krugersdorp werd tot strijd besloten en een driemanschap gekozen: **Vice-President Paul Kruger, Marthinus Wessel Pretorius en Pieter Jacobus Joubert.**

Heidelberg zou hoofdstad zijn tot Pretoria hernomen was. Het was **Dingaansdag 1880** dat deze besluiten genomen werden en de vierkleur gehesen werd.

Oorlog begonnen.—**Potchefstroom genomen.**—Diezelfde dag gingen burgers onder **Kommandant Piet Cronje** naar **Potchefstroom** om er een proklamatie te laten drukken. Op hun werd geschoten door soldaten die in enkele gebouwen waren opgesteld; die gebouwen werden na twee dagen vechters genomen, maar het engelse kamp buiten het dorp hield de verdediging onder **Kolonel Winsloe** vol tot een wapenstilstand gesloten werd.

Bronkhorstspuit.—Op 20 Desember, 1880 leed **Kolonel Anstruther** op weg van Lijdenburg naar Pretoria een zwaar verlies bij **Bronkhorstspuit** en zichzelf werd dodelijk gewond.

§ 260. **Laing's Nek.**—**Generaal Sir George Colley**, de Luitenant-Goeverneur van Natal, kwam zijn landgenoten te hulp met ongeveer 1000 man. Om hem tegen te houden bezetten de Boeren **Laing's Nek** onder **Generaal Piet Joubert**. Op 28 Januarije 1881 werd er gevochten en leden de Engelsen zware verliezen.

De Ingogohoogten.—Op 8 Februarije werd **Generaal Colley** op de **Ingogohoogten** aangevallen, waar de gewonden vreselijk leden, eerst van brandende hitte en dorst, 's nachts van felle koude en regen. Toen de troepen naar hun kamp teruggekeerd waren, ontbraken er 150 man.

Amajoeba.—**Dood van Generaal Colley.**—In de avond van 26 Februarije trok **Generaal Colley** met 600 man naar de top van **Amajoeba**; de volgende morgen, Zondag 27 Februarije, zagen de Boeren het gevaar waarin ze verkeerden. Vrijwilligers beklommen onder een kogelregen de bergen de niet-gewonde overlevende soldaten vluchtten—92 doden en 134 gewonden lagen op **Majoeba kop**. Onder de doden was **Generaal Colley**, een van de edelste en ridderslikste tegenstanders die de Boeren ooit gehad hebben.

Wapenstilstand.—Het engelse leger werd flink versterkt, maar de Rijksregering wenste geen voortzetting van de strijd. Op 5 Maart 1880 werd er een **wapenstilstand** gesloten.

Vredesvoorwaarden.—**Suzereiniteit.**—**Sir Evelyn Wood**, de engelse opperbevelhebber onderhandelde met het Driemanschap, **vredesvoorwaarden** werden opgesteld en de Republiek zou vrij zijn onder **suzereiniteit van de Koningin**; de opperbevelhebber legde uit wat dit

betekende: in binnenlandse zaken was het Goevernement volkomen vrij, maar het kon niets doen tegen of met een buitenlandse mogendheid zonder toestemming van de Koningin. Ze zouden dus zelf met het buitenland mogen onderhandelen, maar toestemming was nodig om het afgesprokene bindend te maken.

§ 261. **De Conventie bevat een andere regeling.**—Maar in het ontwerp van de Conventie, dat hun werd voorgelegd, zagen de Boeren dat door **gezanten, konsuls** en andere ambtenaren van de Koningin de zaken met het buitenland zouden worden geregeld. Het Driemanschap moest wel tekenen, want intussen waren de britse troepen door versterkingen heel wat meer in aantal, dan toen de wapenstilstand gesloten was.

Conventie van Pretoria, 3 Augustus 1881.—Zo werd op 3 Augustus 1881 de **Conventie van Pretoria** getekend. Met grote moeite en onder protest bekrachtigde de Volksraad dit stuk.

Dankdag te Paardekraal.—Te Paardekraal kwam het volk bijeen op 13 Desember 1881 en na verootmoediging voor God werd Dingsaansdag door hen gevierd in dankbaarheid voor de geschonken overwinning.

§ 262. **Deputatie naar Engeland.**—In de toepassing bleek de Pretoria Conventie de Boeren allerlei **bezwaren** te bevatten, die goed regeren onmogelijk maakten. In 1883 werd een **deputatie** naar Engeland gezonden, waarvan weer **President Kruger** (hij was in 1883 gekozen tot President) deel uitmaakte, met **S. J. du Toit** en **N. J. Smit**. Na veel onderhandelen met **Lord Derby**, Staat-sekretaris voor de Kolonieën werd de Suzereinitiet opgeheven, op voorwaarde dat Transvaal een nieuwe grensregeling goedkeurde.

Conventie van Londen, 27 Februarije 1884.—Zo geschiedde, en op 27 Februarije 1884 werd de **Conventie van Londen** getekend, welke overeenkomst de Volksraad goedkeurde. Zo was de Zuid-Afrikaanse Republiek weer **geheel vrij**. Alleen mochten geen verdragen met andere staten dan de Oranje Vrijstaat worden gesloten, zonder goedkeuring van de Koningin. De onafhankelijkheid van de Swazies in Swazieland werd erkend.

Stellaland en Gosen.—Twee kleine republieken, **Stellaland** en **Gosen** in 1882 gesticht door Boeren uit de Transvaal in Beetsjoeanaland (waartegen Engeland terstond geprotesteerd had, daar de handelsweg van Grikwaland-West naar het Noorden erdoor versperd werd¹) werden door Engeland en de Republiek **verdeeld**.

¹ Generaal Warren bezette het land met 4000 soldaten; in September 1886, werd het land Kroonkolonie, een deel protektoraat. In 1895 werd het een deel van de Kaapkolonie.

De Nieuwe Republiek erkend.—In 1886 erkende Engeland de Nieuwe Republiek (zie § 223) en in 1887 kwam deze als het distrikt **Vrijheid** bij de Zuid-Afrikaanse Republiek.

Swazieland.—Swazieland kwam in 1894 onder protektoraat van de Zuid-Afrikaanse Republiek, en sedert 1902 onder brits bestuur.

§ 263. De goudvelden. —De ontdekking van rijke goudvelden in het Oosten, waar het dorp **Barberton** ontstond, en daarna van die van Witwatersrand, waar **Johannesburg** snel groeide, bracht de Republiek **meer rampen dan geluk**. Een menigte vreemdelingen kwamen op hoop van rijkworden als goudgravers naar de Republiek. Zeer velen van hun waren Britten, en met ongerustheid werd hun **instroming** gezien door de leiders van het volk.

De Zuid-Afrikaanse Republiek **ingesloten**.—Bovendien was de Republiek **omgeven door brits gebied**, grotendeels pas bij het Rijk gevoegd door Cecil Rhodes, wie niemand buitengewone schranderheid en doorzicht ontzeggen zal. Zo was nu **Beetsjoeanaland**, **Matabeleland** en **Masjonaland** als brits gebied grensland van de Republiek.

§ 264. **Kiesrecht-vereisten verzwaaard**.—In eigen land wilden de Boeren tenminste baas blijven en om te beletten dat ze zouden worden overstemd door de Uitlanders, werden de **vereisten om kiesrecht** te hebben **verzwaaard**. Hiertegen hadden de Uitlanders ernstige bezwaren. De meesten hadden volstrekt geen plan om een reeks van jaren in de Republiek door te brengen, waardoor ze burgerrecht hadden kunnen krijgen. Dan hadden ze grieven over het onderwijs, over de prijs van dynamiet, over het niet aandeel hebben in de regering.

Uitlandergrievien.—Herhaaldelijk ontving de Volksraad **verzoekschriften** over de **Uitlandergrievien**, vooral uit Johannesburg waar in 1896, 67 uit de 100 inwoners Britten waren. Maar de toelating van Uitlanders tot kiesrecht en regering op gemakkelijke voorwaarden zou ten gevolge hebben gehad dat **grondwet, regering, taal** en wat niet al meer zouden zijn **gewijzigd** tegen aard en wil van de Transvalers.

Voldoen aan de grieven onmogelijk.—Die hadden niet al het lijden meegemaakt om, daar toevallig hun voeten op een goudbodem stonden en tienduizenden daarom naar de Transvaal kwamen, aan die vreemdelingen de ereplaats in het land en de regering te geven. Om goud te krijgen waren de vreemden naar de Transvaal **gekomen, om goud te krijgen** wilden ze **invloed hebben in regerings-zaken**.

§ 265. **Cecil Rhodes-z'n doel**. - Eén man was er in Zuid-Afrika, die nog iets anders, iets belangrijkers, wenste dan goud, en dat was het uitbreiden van de politieke machtskring van Groot Brittanje; in het vervullen van die zichzelf gestelde taak bleek **Cecil Rhodes een groot man** te zijn, een man met **grootse gedachten**, van wie zijn testament

beweest dat hij nog na zijn dood het Rijk wilde dienen door de instelling van de Rhodes-studiebeurzen, die Zuid-Afrika vooruit wilde brengen in alle opzichten ; maar de eerste voorwaarde, vóórdat verdere vooruitgang kon volgen, was dat het land brits zou zijn. Als zovele staatslieden die de geschiedenis doet kennen, zag hij er niet tegen op om allerlei middelen te gebruiken ter bereiking van zijn grootse doel.

§ 266. Cecil Rhodes-z'n tegenstander.—Deze waarlijk grote man had een tegenstander, die tot heden de grootste Zuid-Afrikaner is, **Paul Kruger, Oom Paul**, zoals hij over de gehele beschaafde wereld gekend wordt, en nooit zal worden vergeten zolang er Hollands sprekende mensen op aarde zijn. En wat in die wonderlijk-geniale man het merkwaardigst is, is zijn **strikte eerlijkheid** : het zoeken van 'recht voor zijn volk langs eerlijke wegen.

De strijd tussen Rhodes en Kruger is de voorlaatste akte van het treurspel dat de Geschiedenis van Zuid-Afrika is ; de blijde ontknoping hebben geen van beiden beleefd. **Beiden zijn gehaat met felle, innige haat**, zoals met alle grote mannen het geval is. Nog te dicht staan we bij hun om ieders waarde juist te schatten, maar dit zien we : ieder van beiden bereikte zijn doel, **Rhodes stichtte het britse Zuid-Afrika** zoals we het nu kennen, **Oom Paul stichtte een hollands-afrikaanse natie** tussen Kaap en Zambesie, zich bewust van hun nationaliteit, taal en geschiedenis. De harmoniese samenvoeging van die twee stichtingen in de **Unie van Zuid-Afrika** maakt 1910 tot het **Wonderjaar** in onze geschiedenis.

§ 267. Cecil Rhodes-z'n levensloop.—Cecil Rhodes was als vijftienjarige jongeling naar Zuid-Afrika gekomen voor zijn gezondheid ; hij ging van Natal naar Kimberley waar hij spoedig **schatrijk** werd. Hij ging te Oxford studeren en naar Zuid-Afrika teruggekeerd, was hij in 1884 **Thesaurier** in het Scanlen ministerie in de Kaapkolonie, **Premier** in het eerste Rhodes ministerie (1890-93) en in het tweede (1893-96). Invloed op de Afrikaners had hij in hoge mate ; slechts "**Onze Jan**," de edele J. H. Hofmeyr heeft hem hierin overtroffen. In 1895 werd Rhodes **Lid van de Geheime Raad** (Privy Councillor).

De Beers Maatschappij.—De "**Chartered Company**" en haar werk. --Als organisator heeft hij veel tot stand gebracht : de vereniging van verschillende diamantmijnen, nu bekend als de **De Beers Consolidated Mines, Ltd.**, de **British South Africa Company**, meer bekend als de **Chartered Company** naar het in Oktober, 1889, ontvangen "charter" van de Rijksregering. **Matabeleland, Masjonaland en Manicaland**, kortom **Rhodesië** werd brits gebied.

Traktaat met Portugal, 1891.—Zonder strijd ging dit niet : in 1890 ging een expeditie tegen Masjonaland ; in 1891 bij het voorttrekken

tegen Manica werd er bij Massi-Kessi tegen Portugezen gevochten; de britse Regering kreeg bij traktaat van 1891 Manica van Portugal.

Lobengoela.—De Matabelen onder Lobengoela werden in 1893 overwonnen, omdat ze bij invallen in Masjionaland blanken hadden lastig gevallen. In 1896 toen veel troepen uit Rhodesië voor de Jameson-inval nodig waren, stonden de Matabelen weer op, maar werden bedwongen.

§ 268. **Rhodes tegengewerkt door Kruger.**—De Uitlanderkwestie in de Transvaal zag Rhodes met genoegen. Er kon een aanleiding door ontstaan om het gebied brits te maken, of ten minste om aan het Presidentschap van Paul Kruger een eind te maken. Door diens tegenwerking was het dat de spoorlijn niet over Johannesburg naar Boelowayo ging, maar langs de grens van Transvaal moest lopen.

Rhodes helpt de Uitlanders.—Rhodes hielp de Uitlanders op de volgende wijze, een middel dat streed tegen het beschaafde volkenrecht, en allerminst te verwachten was van de Premier van de Kaapkolonie.

§ 269. **De Reform-Association.**—Een Reform Association werd in 1895 gevormd door de ontevreden Uitlanders. Ze werden georganiseerd, wapens werden in Transvaal binnengesmokkeld, de Chartered Company verschafte ruimschoots geld, en het op Groote Schuur uitgedachte plan kwam verder tot uitvoering.

Dr. Jameson's levensloop.—Een dokter in de medisiijnen, Dr. L. S. Jameson, die zeer met Rhodes bevriend was, was toentertijd in Rhodesië. Hij had in 1891 het trekken van Boeren naar Rhodesië belet, in 1893 Matabeleland helpen veroveren en werd er **Administrateur en Resident-Kommissaris** over het gebied langs de Westgrens van de Zuid-Afrikaanse Republiek ten Noorden van Beetsjoeanaland.

Het verzoekschrift.—In November, 1895, was Dr. Jameson te Johannesburg, waar hem een ongedateerd verzoekschrift werd overhandigd om te hulp te komen, ondertekend door de heren Charles Leonard, Francis Rhodes, Lionel Phillips, John Hays Hammond en Geo. Farrar. De datum kon Dr. Jameson zelf invullen als de tijd gekomen was, en die zou de handeling rechtvaardigen bij de Hoge Kommissaris te Kaapstad, (die buiten het hele komplot stond) en elders. Op het laatste ogenblik weifelde men of de revolutie kon worden begonnen. De Johannesburgers waren voor uitstel, maar Dr. Jameson was voor doorzetten.

De Jameson-inval begonnen.—De Jameson-inval werd begonnen, een gewapende inval in een bevriende staat.

§ 270. **Krugersdorp.**—1 Januari 1896, kwam de troep, aangevoerd door Dr. Jameson bij Krugersdorp. Door verzuim van één man was

een telegraaflijn niet doorgesneden en zo had men in Pretoria tijdig bericht dat een troep van ruim 600 ruiters met kanonnen de Republiek was binnengetrokken. General Joubert gaf zijn bevelen en spoedig waren vele Boeren onder de wapenen. Ook de snelle rit van **Luitenant Eloff**, President Kruger's kleinzoon, hielp mee dat de Boeren reeds bij Krugersdorp Jameson konden opwachten. In het **gevecht** dat plaats had leden de invallers zware verliezen.

Doornkop.—Op 2 Januarië werd bij **Doornkop** weer gevochten en moest de troep zich overgeven. De **Jameson-inval** was mislukt. De gevangenen werden goed behandeld. De Regering had in de bagage op het slagveld de volledige briefwisseling, telegrammen en sleutel voor het geheimschrift gevonden. Zo kwam uit wie in Johannesburg de **leiders** waren. Ze werden gestraft met geldboeten en verbanning, het vijftal **ondertekenaars**, (behalve Leonard) werd **veroordeeld om te worden opgehangen**.

§ 271. **Verdere levensloop van Dr. Jameson.**—De invallers werden **uitgeleverd** aan Sir Walter Hely-Hutchinson, Goeverneur van Natal en opgezonden naar Engeland om daar terecht te staan. Te Londen werd **Dr. Jameson veroordeeld** tot vijftien maanden gevangenisstraf in Mei, 1896, maar wegens zwakke gezondheid reeds in Desember vrijgelaten. In 1900 liet zijn gezondheid hem weer toe om voor Kimberley **Parlementslid** te zijn, om als **leider** van de Progresieve partij op te treden en **Premier** te worden van het ministerie in 1904. In 1907 vertegenwoordigde hij de Kaapkolonie op de **Interkoloniale Conferentie** te Londen en werd **Privy Councillor**. Hij had zitting in de **Nationale Konventie** en was een van de afgevaardigden naar Engeland, waar het wonder gezien werd dat vijanden van 1896 nu vriendschappelijk bijeen waren. Dertien jaren hadden veel verandering gebracht!

§ 272. **Genade voor recht.**—In de Transvaal was men in spanning of het vonnis aan de vier ter dood veroordeelden zou worden voltrokken. Men dacht aan Slachtersnek (§ 156) en sommigen dachten dat de dood van het viertal Slachtersnek zou wreken. Maar President Kruger, de door vijanden veel bespote Oud-Testamentiese man, vergat het "Oog om oog, tand om tand" en dacht aan wat het Nieuwe Testament hem daarover leerde. Dezelfde dag dat het vonnis was uitgesproken, vernamen de veroordeelden dat **genade voor recht** betoond werd.

Wat de inval Cecil Rhodes kostte.—Cecil Rhodes viel niet in de termen van de strafwet. Maar de Jameson-inval kostte hem toch veel. Hij moest **bedanken** als **Premier** van het Kaapse ministerie, als **Lid van de Geheime Raad**, als **Direkteur** van de Chartered Company.

Gevolgen voor de Chartered Company.—De reeds meegedeelde

opstand in Rhodesia van Masjona en Matabelen was het gevolg van de inval. De Chartered Company kreeg een knak door de politiek van 1895-96. En zijn invloed bij de Kaapkolonisten was Rhodes kwijt.

Telegram van de duitse Keizer.—President Kruger ontving een telegram van de duitse Keizer, waarbij hij gelukgewenst werd met het sukses bij de Jameson-inval.

§ 273. **De Republieken voeren wapenen in.**—**Staatsartillerie.**—De Jameson-inval toonde duidelijk het grote gevaar waarin de Republiek verkeerd had. Dat het nog ooit tot oorlog zou komen was niet onwaarschijnlijk en daarom versterkte de Regering het leger met het beste wat aan kanonnen op het vasteland van Europa gemaakt werd, en een uitstekende Staatsartillerie werd gevormd.

Aanvallend en verdedigend verbond, 1897.—In Maart 1897, kwam een aanvallend en verdedigend verbond gesloten tussen de Oranje Vrijstaat en de Zuid-Afrikaanse Republiek.

De volgende maand kreeg President Kruger een uitnodiging om in Londen over de Uitlandergrieven te komen beraadslagen; maar de President bedankte, daar hij vond dat Engeland geen recht had om zich met de binnenlandse zaken van de Zuid-Afrikaanse Republiek te bemoeien.

§ 274. **Petities van de Uitlanders.**—Een menigte petities zonden de Uitlanders en in Maart 1899, een verzoekschrift naar de Koningin, vol klachten over verdrukking. Het stuk was namens 21,000 Britten opgesteld.

Sir Alfred Milner.—Dat in 1897 Sir Alfred Milner Goeverneur van de Kaapkolonie en Hoge Kommissaris werd, beschouwden de Uitlanders als een groot geluk. In een toespraak in 1898 te Graaff-Reinet zeide hij dat de Rijksregering op hervormingen in Transvaal zou aandringen.

Minister Chamberlain.—Toen hij bovengemelde petitie had door te zenden drong hij er in de sterkste bewoordingen bij Minister Jozeph Chamberlain, sedert 1895 Staat-sekretaris voor de Kolonieën, op aan dat iets gedaan zou worden voor die duizende britse onderdanen. Er werd onderhandeld tot in het oneindige.

Conferentie te Bloemfontein, 1899.—Een conferentie van President Kruger en Sir Alfred Milner te Bloemfontein in Mei-Junie 1899, bracht geen schikking, daar de Hoge Kommissaris na 5 jaren verblijf in de Republiek een Uitlander stemgerechtigd wilde zien, terwijl de President hiertoe 7 jaren als vereiste stelde, en dan nog op voorwaarde dat Groot Brittanje voortaan alle twistpunten aan een scheidsgerecht zou onderwerpen.

Internationale Vredesconferentie in Den Haag, 1899.—Juist terzeldertijd was de internationale Vredesconferentie in Den Haag bijeen van 18 Mei tot 29 Julie, 1899, op uitnodiging van Tsaar Nikolaas II van Rusland.

De Republieken er niet vertegenwoordigd.—De Oranje Vrijstaat en de Zuid-Afrikaanse Republiek waren niet uitgenodigd, daar Engeland zich verzette tegen de deelneming van de Republieken. Het niet aannemen van scheidsgerecht en het uitsluiten van de Vredesconferentie beloofde de Boeren niet veel goeds.

§ 275. **Troepen naar Zuid-Afrika.**—De Rijksregering zond een groot aantal troepen naar Zuid-Afrika. Imperialisten steunden door vergaderingen en adressen de Hoge Kommissaris, de Natallers zonden een petitie aan Chamberlain om de Uitlanders te helpen. De Wetgevende Vergadering in Natal zond een resolutie in dezelfde geest naar de Koningin.

Beloften van troepen uit Australië en Canada.—Australië en Canada volgden met belangstelling de onderhandelingen. Queensland en andere koloniën beloofden troepen te zullen zenden ingeval er oorlog mocht uitbreken. Niemand twijfelde meer of het zou tot strijd komen.

Uittocht van Uitlanders.—De uittocht van Uitlander-families uit Johannesburg begon.

Engeland zal zelf de kwestie regelen.—25 September zond Minister Chamberlain door de britse Agent te Pretoria een kennisgeving aan President Kruger dat, daar men nog niets gevorderd was met de onderhandelingen, de Rijksregering nieuwe voorstellen zou zenden die de Transvaalse Regering moest aannemen; in een latere kabel zouden die regelingen worden geseind. Die kabel is nooit verzonden.

§ 276. **President Steyn's werken voor vrede.**—De brief van 9 Oktober, het "ultimatum."—Intussen werd het aantal britse troepen op de grenzen van de Republieken steeds groter. Na overleg met de Vrijstaatse Regering, die onder de bekwame leiding van President Steyn alles in het werk had gesteld om oorlog te voorkomen (de Conferentie te Bloemfontein was ook door President Steyn voorgesteld), zond de Regering van de Zuid-Afrikaanse Republiek een schrijven op 9 Oktober, wat later het ultimatum genoemd is.

Er werd in aangedrongen op (1) scheidsgerecht, (2) terugtrekking van de troepen van de grenzen, (3) verwijdering van de sedert 1 Junie 1899 aangekomen troepen; de Republiek zou dan de gewapende burgers ook uiteen laten gaan. (4) dat de troepen nu op zee niet in Zuid-Afrika zouden landen. Ingeval vóór 5 uur in de namiddag van 11 Oktober geen afdoend antwoord van het britse Goevernement was ontvangen, zou de Republiek dit als een formele oorlogsverklaring beschouwen.

§ 277. **De britse Agent verlaat Pretoria.**—De britse Agent, nu **Sir William Conyngham Greene**, kreeg daarop opdracht van zijn Regering om een stuk te overhandigen, waarin werd meedeeld dat het britse Goevernement onmogelijk zulke voorstellen kon overwegen. Het stuk werd door hem aan **Staat-sekretaris Reitz** overhandigd en hij verzocht een **paspoort**. De breuk was volkomen. Tekenend voor de toestand is, dat daarop de heer Greene in de Uitvoerende Raad hartelijk afscheid nam van de mannen met wie hij drie jaren lang zovele belangrijke zaken besproken had. Een ernstige vrienden-handdruk werd gewisseld door mannen die nu officiëel elkaars vijanden waren en nie konden nalaten elkander te hoogachten.

§ 278. **Dr. Leyds gezant.**—Geen tussenkomst te wachten.—Op hulp van buiten rekende men niet. **Dr. W. J. Leyds**, de bekwame **gezant** namens de Zuid-Afrikaanse Republiek, de gewezen Staat-sekretaris, had zich bij verschillende Regeringen op de hoogte gesteld van de toestand, en nog vóór de oorlog geseind dat er op **europese tussenkomst** niet moest worden gerekend.

Houding van de Duitse Keizer.—De **Duitse Keizer**, die na de Jameson-inval zo hartelijk geseind had, dacht er niet over de Boeren te hulp te komen. Integendeel: later zou blijken hoe hij een **krijgsplan** maakte en dit naar Engeland zond om de Boeren ten onder te krijgen, een plan gelijkend op, maar niet hetzelfde als dat van Lord Roberts. En toen in de tijd dat de britse troepen nederlaag op nederlaag leden, **Frankrijk en Rusland** Engeland wilden bewegen **vrede** te maken, **verijdelde de Keizer dit plan**. Wel heeft de Keizer vóór de oorlog door middel van de Nederlandse Regering op het handhaven van **vrede aangedrongen** bij de Transvaal. De Republieken waren in hetzelfde geval als eens de Nederlanden toen Willem van Oranje, op een vraag welke bondgenoten de jonge staat zouden helpen, antwoordde: “Ons verbond is met de Potentaat der Potentaten.” **Op God alleen** hadden de Boeren zich te verlaten.

§ 279. **Sterkte van het Boeren-leger.**—Transvaal had ongeveer 35,000 burgers onder de wapenen, de Oranje Vrijstaat 20,000, en zowat 9000 vrijwilligers kwamen later uit de Kaapkolonie, Natal en elders: samen hoogstens 64,000 man.

Verloop van de oorlog.—Onder **Kommandant-Generaal Joubert** trok men Natal binnen. In het Westen werden **Kimberley** en **Mafeking** belegerd, **Ladysmith** waar **Generaal White** het bevel voerde, werd ingesloten door Vrijstaters. Bij **Glencoe** en **Dundee** werd **Generaal Yule** geslagen. **White's** poging om uit **Ladysmith** uit te breken, mislukte. **Generaal Buller** wilde **White** te hulp komen. **Generaal Methuen** kreeg opdracht **Kimberley** te ontzetten. Bij **Graspan** en

Opmars naar Bloemfontein.—De opmars naar Bloemfontein werd voortgezet en na herhaalde gevechten, onder andere bij **Driefontein**, rukten de **britse troepen** het niet verdedigde **Bloemfontein binnen**. Hierdoor moesten de Boeren, die de Kaapkolonie waren binnengetrokken, weer over de Oranjerivier terug. Een opstand van ongeveer 4000 Boeren in het Noorden van de **Kaapkolonie** breidde zich niet verder uit.

27 Maart 1900, overleed **Generaal Joubert** en **Generaal Louis Botha** nam zijn plaats in als **Kommandant-Generaal**. Generaal Broadwood leed 31 Maart bij **Mieliesspruit** zware verliezen. De Boeren bezetten de waterwerken van Bloemfontein, vernielden bruggen en spoorwegen, bliezen treinen op. Generaal Methuen versloeg de franse **Kolonel de Villebois-Mareuil** bij **Boshof**, niet lang daarna leed **Methuen** een **nederlaag** bij **Zwartkopfontein tegenover Generaal De la Rey**.

Portugals houding.—**Sterkte van de legers.**—Portugal brak de neutraliteit door **Beira** ter beschikking van Engeland te stellen en toe te laten dat langs de Beiraspoorweg troepen naar Rhodesië vervoerd werden. Engeland had toen 134,000 man te velde, de Boeren onstreeks 50,000.

§ 281. **Opmars naar Pretoria.**—Begin Mei begon de opmars van de Engelsen naar Pretoria. De Vaalrivier werd overgetrokken, **Mafeking ontzet**, dat onder **Kolonel Baden-Powell** het beleg flink had uitgehouden.

Ook Generaal Buller trok over de Vaal. 28 Mei verklaarde Lord Roberts de **Oranje Vrijstaat tot Kroonkolonie**, onder de naam van **Oranjerivier Kolonie**. 31 Mei werd **Johannesburg bezet**, 5 Junie trok het britse leger Pretoria binnen.

Guerilla.—Toen werd de oorlog een guerilla. Onder verschillende aanvoerders als **Christiaan de Wet**, **Louis Botha**, **de la Rey**, **Steyn**, **Smuts**, **Beyers**, **Hertzog**, om slechts enkele grootsten van vele voortreffelijken te noemen, werd op verschillende plaatsen gevochten. Wereldberoemd is de jacht op de **Wet** door 90,000 man zonder sukses.

§ 282. **Concentratiekampen.**—16 Junie gaf Lord Roberts het bevel **vrouwen en kinderen** die op plaatsen leefden in **kampen bijeen te brengen**, de **Concentratiekampen**, waar zoveel leed geleden is. Het land leed vreselijk: woningen werden geplunderd en verbrand, de oogst vernield, het vee in massa gedood. 18 Augustus vaardigde Lord Roberts een **proklamatie** uit, waarbij alle burgers in het bezette gebied, die niet de eed van trouw wilden afleggen, als krijgsgevangenen zouden worden behandeld en gedeporteerd.

1 September werd de **Zuid-Afrikaanse Republiek geannexeerd**. De Boeren-regering te velde eerst onder President Kruger, later onder Vice-president **Schalk Burger** als **President**, proklameerden het voortbestaan van de Republieken.

Oorlog officieel uit.—Toen meldde Lord Roberts aan de Rijksregering dat de oorlog uit was. Maar de **guerilla bleef voortduren.**

Lord Kitchener opperbevelhebber.—30 November 1900 nam Lord Kitchener het opperbevel van Lord Roberts over.

Sterkte van de legers.—Meer dan 200,000 soldaten had hij onder zich; de Boeren telden nog slechts 20,000. Het merendeel van de britse troepen was nodig voor het bewaken van de spoorlijnen.

§ 283. **Opstand in de Kaapkolonie verwacht.**—Generaals Kritzinger en Hertzog.—Op een algemene opstand in de Kaapkolonie werd toen gehoopt. Generaals Kritzinger en Hertzog, De Wet en Steyn trokken naar het Zuiden.

Krijgswet in de Kaapkolonie.—In de Kaapkolonie werd de Krijgswet afgekondigd. De Wet moest weer terug de Oranjerivier over. De algemene opstand kwam niet. Eind Februari en begin Maart, 1901, werd tussen Botha en Kitchener over vrede onderhandeld. Intussen waren langs de spoorlijnen **blokhuizen** gebouwd, **prikkeldraad** gespannen, enzovoorts. Het land werd systematics verwoest, vrouwen en kinderen naar de kampen gevoerd, waar ziekten hun aantal sterk dunden.

Vredesonderhandelingen te Vereniging.—31 Mei, 1902. **Vrede van Pretoria.**—Begin 1902 waren nieuwe versterkingen aangekomen. **Generaal Methuen** leed toch nog een **nederlaag bij Tweebosch** op 7 Maart 1902, en Methuen viel in handen van de Boeren. Vredesonderhandelingen werden op 15 Mei te **Vereniging** geopend door 60 vertegenwoordigers van de verschillende kommando's, en na veel besprekingen kwam op 31 Mei 1902, een einde aan de strijd. Er was vrede. De Boeren-republieken waren de onafhankelijkheid kwijt.

§ 284. **Deputatie naar Europa en Amerika.**—Fischer, Wessels, Wolmarans.—Om die te kunnen behouden hadden ze in Maart 1900 besloten een **deputatie** naar Europa te zenden om hun diplomatieke vertegenwoordigers, **Dr. Leyds**, voor de Zuid-Afrikaanse Republiek, en **Dr. Hendrik P. N. Muller**, Konsul-Generaal van de Oranje Vrijstaat, bij te staan. De heren **Abraham Fischer**, **Cornelis Wessels** en **A. D. W. (Danie) Wolmarans** vormden de deputatie. De dag waarop Bloemfontein door Lord Roberts werd binnengetrokken, ging het drietal schep te **Lorenço Marques**.

Geen resultaat.—Maar noch in Europa, noch in Amerika leverde hun zending het gehoopte gevolg. Geen mogendheid deed iets om vrede te bewerken.

Vredesdeputatie uit de Kaapkolonie.—Een vredesdeputatie naar Engeland uit de Kaapkolonie, afgevaardigd door het **Bondskongres** van

de Afrikaner-Bond te **Graaff-Reinet**, in Julie 1900, in Europa aangekomen, had evenmin sukses.

§ 285. **President Kruger's vertrek.**—President Kruger had Pretoria moeten verlaten toen het gevaar van gevangen genomen te worden te groot werd. Zwaar was het hem gevallen zijn zieke vrouw te moeten verlaten.

Machadodorp.—Machadodorp werd toen de zetel van de Regering ; een salonspoorwagen was er de woning van de President.

Waterval-Onder.—Eind Junie 1900 vertrok hij naar het gunstiger gelegen **Waterval-Onder**. Spoedig werd het duidelijk dat hij niet in Zuid-Afrika kon blijven of hij zou spoedig een gevangene wezen. Schalk Burger, Reitz, Botha, Steyn, De la Rey en de andere leiders zouden het voortaan zonder de voorlichting van de President moeten stellen. Hij vertrok naar **Delagoabaai** waar hij ten huize van de nederlandsche konsul op de duitse boot zou wachten.

Een gevangene op portugees gebied.—De Portugese Goeverneur, onder druk voor de engelse konsul, dwong de President in de **Goevernementswoning** te verblijven, waar hij feitelijk een gevangene was. In zulke omstandigheden werd hij 75 jaar, waarlijk een treurige verjaardag.

Een nederlands oorlogschip werd door **Koningin Wilhelmina** ter beschikking gesteld om de President naar Europa over te brengen.

Reis met de Gelderland.—Marseille, Parijs en Keulen.—Na een stormachtige reis met de 'Gelderland' landde President Kruger 22 November te **Marseille**. Zijn reis door Frankrijk was een **zegetocht**. Wat de Regeringen van de landen niet konden of wilden uitspreken, jubelden luid de onderdanen : hulde en eerbied voor het volk van de Boeren, vertegenwoordigd in die grijze held. 1 Desember spoorde President Kruger naar Keulen.

Telegram van de Duitse Keizer.—Daar ontving hij een telegram van de Duitse Keizer, meldend dat Zijne Majesteit hem niet kon ontvangen. Dit teleurstellend antwoord was duidelijk : de duitse Regering zou niets doen om voor de Boeren tussenbeide te komen.

De President in Holland.—Toen ging hij naar Holland waar hij bleef wonen, en er per kabelgram de dood van zijn vrouw vernam.

President Kruger † 14 Julie 1904.—Lang heeft hij haar niet overleefd. Om in gunstiger klimaat te zijn verhuisde hij naar **Clarens** in Zwitserland waar hij 14 Julie 1904 **overleed**. Een groot man uit de wereld-geschiedenis was heengegaan.

Cecil Rhodes, † 26 Maart 1902.—Zijn grote tegenstander Cecil Rhodes heeft het einde van de oorlog niet gezien. Hij overleed 26 Maart 1902 te **Muizenberg**. In het land dat zijn naam draagt, **Rhodesië**, in de **Matoppoheuvels** koos hij zijn graf.

§ 286. **Kosten van de oorlog ; menselevens.**—Duur was de strijd Engeland te staan gekomen. Stromen bloed had de verovering gekost ; door het hele Rijk beweenden tienduizenden de gevallen Britten, die hun plicht hadden gedaan of slechts waren aangelokt tot dienstnemen om het daggeld. Aan de kant van de Boeren was het verlies van andere aard ; wel waren in de gevechten Boeren gesneuveld, maar hun aantal was betrekkelijk zeer klein.

Sterfte in de Concentratiekampen.—Maar van het Boeren-volk stierven meer dan 20,000 vrouwen en kinderen in de Concentratiekampen, waar ziekten uitbraken en het verschil in levenswijze tussen het beperkte kamp en het vrije plaatsleven te groot was. Die sterfte heeft meer dan de tienduizende soldaten tot vrede geleid. De voormannen vreesden dat hun volk zou uitsterven.

Kosten in geld.—Aan geld heeft de oorlog ook veel gekost. Men schat de som ruwweg op 250 miljoen ponden sterling. Geleend is er voor de oorlog volgens officiële opgave £159 miljoen, waarop jaarliks een rente van ruim £4 miljoen te betalen is.

Verantwoordelijk Bestuur beloofd.—Bij de vrede werd bepaald dat zo spoedig mogelijk aan de nieuwe kolonieën verantwoordelijk bestuur zou worden gegeven. Aan het weer op gang brengen van de verwoeste landen zou een som van £3 miljoen besteed worden.

Het blij einde van het Zuid-Afrikaans treurspel zou pas in 1910 komen !

ACHTTIENDE HOOFDSTUK

EEN BLIJ EINDE

§ 287. **Taak van de voormannen.**— De voormannen hadden als Generaals te velde hun volk niet de onafhankelijkheid kunnen bezorgen. Wat God deed was welgedaan, geloofde men, en de eed van trouw aan zijne Majesteit Koning Edward VII gedaan, zouden ze houden. Een andere taak wachtte hun nu, nog moeilijker dan hun werk te velde. Ze moesten het volk, zoals het zich in de strijd bewust geworden was, **bijeenhouden**. Een zware taak in een land, door zulk een reuzenstrijd verwoest, waar alles weer van voren af aan moest worden begonnen.

§ 288. **Trek naar elders.**—Geen wonder dat velen op de plek die eens hun plaats was, terugkerend van kommando of uit krijgsgevangenschap, treurig werden bij het missen van zoveel dierbaren en van hun bezittingen.

Voormannen raden de trek af.—Geen wonder dat velen toch nog de oude trek-lust in zich voelden opkomen, en wegtrokken uit het land waar ze geboren waren ; dat ze wegtrokken naar **Duits-Zuid-West-Afrika**, naar **Gazaland** (Mersetter), naar **Oost-Afrika**, **Oeganda**, ja zelf over zee naar **Argentinië**. Dit leek die voormannen een verkeerde beweging ; met alle overredingskracht werd dit trekken tegengehouden en zo werden velen voor het volk behouden, die anders spoedig tot Portugezen of Duitsers zouden geworden zijn.¹

§ 289. **Tijdvak van Kongressen.**—Toen begonnen de leiders de Hollands sprekenden te **organizeren** om elk te doen meewerken tot het vooruitbrengen van Zuid-Afrika. Bij maatregelen die hun verkeerd voorkwamen of schadelijk voor het land, zoals bijvoorbeeld het **invoeren van Chinezen** als mijnwerkers, protesteerden ze waardig. Het werd een **tijdvak van Kongressen**, op het aantal waarvan men nauweliks het oog kan houden : Bloemfontein, Krugersdorp, Pretoria, Brandfort, om slechts de voornaamste te noemen.

Het Volk.—Orangia Unie.—Ten slotte waren de inwoners van de

¹ In Argentinië is het verlorengaan voor de Hollands sprekende stam reeds merkbaar.

Transvaal Kolonie georganiseerd in de vereniging **Het Volk**, terwijl de Oranje Rivier Kolonie de **Orangia Unie** bezat, en na belangrijke kongressen te Pretoria en te Bloemfontein in het midden van 1905 wist men wat men aan de leiders had. En zij werden niet alleen door hun eigen mensen vertrouwd, hun vroegere vijanden leerden hun hoogachten en ook vertrouwen.

§ 290. **Liberaal ministerie in Groot Brittanje.**—Lord Milner (in 1901 was hij Viscount geworden) was als **Hoge Kommissaris** over de nieuwe kolonieën aan de nieuwe britse onderdanen niet heel aangenaam. Ze zagen in hem de man die had meegewerkt tot de gebeurtenissen van de laatste jaren, en ze hoopten dat een wijziging in de politieke toestand van Groot Brittanje de liberale partij aan het bewind zou brengen. In het begin van Desember 1905 trad het Ministerie Balfour af en het liberale ministerie onder **Sir Henry Campbell-Bannerman** kwam aan de regering.

Lord Selborne.—Het jaar 1905 bracht ook het vertrek van de Hoge Kommissaris (2 April). Zijn opvolger, **Lord Selborne** bleek bijzondere gaven van geest en hart te bezitten om de nieuwe onderdanen zich thuis te laten gevoelen in het Rijk.

291. **Grondwet voor Transvaal Kolonie.**—In het volgende jaar kreeg de **Transvaal Kolonie** een **grondwet**. Dat zovele leden van de Wetgevende Vergadering door de Regering benoemd werden, was velen een teleurstelling.

Onderwijs.—C.N.O.—In de Transvaal Kolonie kwam een **overeenkomst** tussen de Regering en de Nederduits Gereformeerde Kerk, onder wie de meeste vrije **scholen** stonden. Enkele scholen van het **Christelik Nationaal Onderwijs** gingen met het vergelijk mee. Langzamerhand kwam er een streven om, als de Oranje Rivier Kolonie een grondwet zou hebben ontvangen, een vereniging van Zuid-Afrikaanse staten te vormen.

Federatie of Unie.—Of het een Federatie of een Unie zou worden, daarover werd men het later eens.

Grondwet voor Trans-Oranje.—In het midden van 1906 kreeg **Transoranje** een **grondwet**.

§ 292. **Begravenis van President Kruger.**—De dagen die Dingaansdag 1904 voorafgingen, zijn gedenkwaardig voor Zuid-Afrika. Ingevolge de wens van **President Kruger** wilde hij in **Zuid-Afrika** begraven worden. Het gebalsemde lijk kwam per nederlands schip, de '**Batavia VI**', in Zuid-Afrika, en van uit het Hugenoten-gebouw in Kaapstad begon een tocht zó anders, en toch zó gelijkend op die van Marseille naar Holland: het toestromen van duizenden en nog eens duizenden om eer te bewijzen aan de grote Staatsman, nu

de laatste eer. En nu waren 't niet alleen zonen en dochteren van zijn eigen volk, ook geboren Britten, die op politiek gebied tegenover de overledene gestaan hadden, sloten zich aan bij de eerbiedige hulde.

Verbroedering.—De aansluiting en verbroedering van Boer en Brit maakte snelle vorderingen. De aanbieding van de Cullinan-diamant aan Z.M. Koning Eduard VII was een van de bewijzen van betere verstandhouding. Misstanden werden langzamerhand verbeterd; bijvoorbeeld de ingevoerde Chinezen verlaten Zuid-Afrika weer, en al is Zuid-Afrika nog niet geheel de zware jaren te boven, de vooruitzichten zijn van zulke aard dat een geleidelijke verbetering te wachten is.

§ 293. **De Nationale Conventie.**—Toen kwam het plan tot een bijeenkomst van afgevaardigden uit de Zuid-Afrikaanse britse koloniën; een Nationale Conventie zou de mogelijkheid bespreken van een nauwere vereniging van de staten.

Enkele afgevaardigden.—De meest geschikte mannen uit elke kolonie werden afgevaardigd en treffend was de samenstelling van het lichaam te zien: daar zaten Dr. Jameson, Christiaan de Wet, Louis Botha, oud-president Steyn, Schalk Burger en zovele anderen, die in de oorlog een groot aandeel hadden gehad, ja die elkaar tot het uiterste bestreden hadden, vriendschappelijk bijeen, om over het welzijn van Zuid-Afrika te beraadslagen. De Premier, de edele John X. Merriman zat er met zijn door hem fel bestreden voorganger. Minister Malan die als redakteur van "Ons Land" tijdens de krijgswet gevangenisstraf had ondergaan, zat onder voorzitterschap van de bekwame Hoofdrechter Sir Henry de Villiers!

Ontwerp - Konstitutie.—Na herhaaldelijk verdaagd te zijn kwam een Ontwerp-Konstitutie voor geheel brits Zuid-Afrika (behalve Rhodesië) tot stand. De Parlementen van de vier koloniën bespraken het vóór en tegen, en men was voor toetreding tot de Unie. Natal besliste pas nadat een volk-stemming gehouden was.

§ 294. **Afgevaardigden naar Engeland.**—Afgevaardigden werden gekozen om in Engeland het Ontwerp toe te lichten en ervoor te waken dat geen amendementen werden aangebracht die strijdig waren met de belangen van Zuid-Afrika.

Gelijke rechten voor de twee talen.—Het Ontwerp werd wet en wat vooral de Hollands sprekenden voldoening gaf was de erkenning van volstrekt gelijke rechten van de twee talen des lands, zowel van Engels als van Hollands.

31 Mei 1910, Unie van Zuid-Afrika.—Op 31 Mei, de gedenkwaardige datum die een einde maakte aan de strijd tussen Boer en Brit, zal in het jaar 1910 de Unie van Zuid-Afrika een feit zijn. De

Troonsopvolger zal het eerste Parlement van de Unie openen. Een nieuw tijdvak zal dan aanbreken.

Dat de zoon van Z.M. Koning Eduard de Vredestichter, eens tot de Troon geroepen, lang, héél lang moge regeren over een welvarend, gelukkig Zuid-Afrika, waar de onderdanen van hollandse en britse afstamming “als broeders samenwonen!”

NEGENTIENDE HOOFDSTUK

DELAGOABAAI—DUITS ZUID WEST AFRIKA— WALVISCHBAAI

§ 295. **Delagoabaai.**—Delagoabaai werd in 1498 door Vasco da Gama binnengelopen. De baai kreeg de naam van portugese zeelieden die op hun terugkeer “van Goa” de baai de la Goa noemden, zoals de baai die op de uitreis bezocht werd Al Goa baai heette (naar Goa). Tot in de achttiende eeuw bleef de baai portugees, daarna korte tijd (1721–1730) in bezit van de Nederlandse Oostindische Compagnie, maar werd wegens het ongezonde klimaat weer verlaten. Van 1776–1781 was de baai in bezit van Oostenrijk, daarna weer in dat van Portugal. In 1823 maakte Engeland er aanspraak op, in 1868 trachtten de Boeren er zich te vestigen, daarna deed Engeland weer rechten gelden, maar volgens de scheidsrechtelijke uitspraak van de President van de Franse Republiek, MacMahon, kreeg Portugal voorgoed de baai met het eromheen gelegen land.

§ 296. **Spoorlijn Delagoabaai-Pretoria.**—In 1875 en 1876 hadden onderhandelingen plaats tussen de Zuid-Afrikaanse Republiek en Portugal over een spoorlijn Pretoria-Delagoabaai. We zagen reeds dat President Burgers niet voldoende kapitaal ervoor kon bijeen krijgen. Van 1887–1890 bouwde een engelse maatschappij de lijn Delagoabaai-Komati.

Nederlands-Zuid-Afrikaanse Spoorweg Maatschappij.—De Nederlands-Zuid-Afrikaanse Spoorweg Maatschappij opende het vervolg van die engelse lijn, die door de portugese Regering in beslag was genomen wegens het niet-nakomen van een bepaling in het kontrakt. Delagoabaai werd zo de invoerhaven van de Zuid-Afrikaanse Republiek. Lorenço Marques kwam tot welvaart, maar na de oorlog, in 1902 voerde de britse Regering liever door britse havens: Durban, Port Elizabeth, Oost Londen en Kaapstad de waren aan.

Beira.—Over de spoorlijn van Beira naar het binnenland werd hierboven gesproken (zie § 280).

§ 297. **Duits Zuid West Afrika.**—Luderitz.—Duits Zuid West Afrika

grenst aan de Kaapkolonie. In 1883 bouwde het Bremer handelshuis **Lüderitz** aan de haven van Angra Pequeña het fort Vogelsang, kocht het land en in 1884 kwam het gebied tussen Kaap Frio en de Oranjerivier onder protektoraat van het Duitse Rijk. Volgens een verdrag met Portugal werd de Noordgrens uitgebreid tot de Koenenerivier.

· **Maherero**.—21 Oktober 1885, sloot de duitse Regering een verdrag met het inboorlingen-opperhoofd **Maherero**, waarbij recht van handeldrijven en mijnrechten aan de **Duitse-Zuid-West-Afrika-Maatschappij** kwamen. Maar in Oktober 1888 zeide Maherero het verdrag op. Daarop kwamen duitse troepen en het duits gezag werd hersteld.

Bondelzwarts.—Met Engeland werd in 1890 een grensregeling getroffen, en met de **Bondelzwarts** kwam een verdrag tot stand.

§ 298. **Hendrik Witbooi**.—De Hottentotkapitein **Hendrik Witbooi** was voortdurend de rustverstoorder; na een lastige expeditie tegen hem moest hij zich in 1894 overgeven.

In 1896 stond een deel van de Herero's op. **Majoor Leutwein** leidde de tochten tegen de inboorlingen met veel beleid.

Zwartbooi Hottentotten.—Een tocht tegen de **Zwartbooi Hottentotten** liep in 1898 voor Duitsland goed af.

Goeverneur Leutwein.—In 1903 werden de **Zwartboois** weer onderworpen en in 1904 sloot **Goeverneur Leutwein** vrede. Maar toen stonden de **Herero's** op. De geschiedenis van de Oostgrens van de Kaapkolonie en Kafferinvallen herhaalde zich nu in Duits Zuid West Afrika. Zeer vele kolonisten werden vermoord, de plaatsen werden geplunderd. Een kostbare oorlog was het en een heel groot aantal troepen werd uit Duitsland gezonden tot eindelijk een toestand van rust intrad.

§ 299. **Hulp van Kaapse bereden politie**.—De **Kaapse bereden politie** bewees goede diensten in het achtervolgen van opstandelingen die over de grenzen op brits gebied kwamen.

Diamanten.—Wat behalve de in de laatste jaren gevonden **diamanten**, de voordelen van het bezetten van het waterarme gebied voor Duitsland zullen zijn, is moeilijk uit te maken. Maar zeker is het voor brits Zuid-Afrika van betekenis dat een kolonie van een eersterangsmogendheid, Duitsland, grensgebied is.

§ 300. **Walvischbaai**.—Ingesloten door duits gebied ligt **Walvischbaai** als britse haven, alleen van belang als krijgskundig punt. In 1878 werd de baai officieel brits gebied, hoewel die nog in de hollandse tijd aan de Compagnie behoorde, maar als van geen belang in het vergeetboek was geraakt, tot 1878.

Oefening 34.

Onderscheid de volgende woorden in de-woorden en het-woorden, en maak er alle nodige opmerkingen over.

Das, speelgenoot, maat, getuige, kerkhof, palm, appel, stof, vierkant, traan, wees, lieveling, blik, bode, kurk, vreemdeling, zucht, gids, hof, ogenblik, morgen, post, gade, tijdstip, koeiehok.

Oefening 35.

Maak Vrouwelijke namen van:

Wolf, bedrieger, leugenaar, doffer, leeuw, zanger, denker, bakker, tijger, vos, ram, broeder, vriend, bul, vader, beschermer, voogd, koning, monnik, slaaf, knecht, beer, beer (varken), vink, bok, meerkat, das, leerlooier, kleermaker, toneelspeler, spreker, redenaar, krokodil, hengst, wandelaar, schrijver, dienaar, reiziger, bruigom, boekhonder, raadsman, vijand, metgezel, kameel, zoon, onderwijzer, oom, woerd, meester, haan, dief.

Oefening 36.

Maak duidelijke zinnen van de volgende soorten:

1. vijf met een Zelfstandig Naamwoord in de eerste en een in de vierde naamval;
2. vijf met een Zelfstandig Naamwoord in de eerste en een in de tweede naamval;
3. vijf met een Zelfstandig Naamwoord in de eerste en een in de derde naamval;
4. tien met Zelfstandige Naamwoorden die tot geslachtsregels 1 tot 3, bladz. 24 (met Uitzonderingen) behoren.
5. tien met Zelfstandige Naamwoorden die tot geslachtsregels 4 tot 8 (de Uitzonderingen ingesloten) behoren;
6. vijf, waarin Zelfstandige Naamwoorden gebruikt worden, die de regel omtrent de uitgangen *dom* en *schap*, bladz. 29, verduideliken;
7. tien, waarin vreemde woorden gebruikt worden naar aanwijzing van geslachtsregel 15 (bladz. 29).

LIJST VAN JAARTALLEN

(Deze jaartallen zijn niet hier gegeven om te worden van buiten geleerd. De onderwijzer kieze er zelf de voornaamste uit, niet meer dan ongeveer een vijftigtal.)

Heel lang geleden	}	De Steentijd. Daarna komst van de Boesmans naar Zuid-Afrika.
± 2000 vóór Christus.	}	Egypte, Babylon en China zijn beschaafde rijken.
± 600 vóór Christus.	}	Tocht om Afrika op last van Farao Necho.
± 450 vóór Christus.	}	Bloeitijd van Griekenland.
± 330 vóór Christus.	}	Alexander de Grote van Macedonië sticht een wereldrijk.
± 200 vóór Christus.	}	Het Romeinse rijk is tot macht gekomen.
Begin van onze tijdrekening.	}	Het Romeinse Keizerrijk. Verbreiding van het Christendom.
476 na Christus.	}	Val van het Westromeinse rijk. Opkomst van nieuwe staten.
± 500.		Clovis, Koning van de Franken, sticht een machtig frankies rijk.
± 600.		Mohammed hervormt de godsdienst van de Arabieren.
± 800.		Verschillende volken in Europa zijn tot Christelijke staten geworden.
		De Nederlanden vormen een deel van het rijk van Keizer Karel de Grote.
± 1000.		Hottentotten wonen bij de Equator-meren.
± 1200.		Zuid-Afrika wordt door Boesmans bewoond.
± 1300.		Genueezen varen langs Afrika's Westkust.
± 1400.		Zuid-Afrika wordt bewoond door Boesmans, Hottentotten en Bantoe.
1445.		Kaap Verde door blanken ontdekt.
1460.		Dood van Prins Hendrik de Zeevaarder.
1486.		Bartolomeus Dias vaart voorbij de Kaap.
1492.		Columbus ontdekt Amerika.
1497.		Vasco da Gama ontdekt Natal en vindt de zeeweg naar Indië.

1500. Dias verdrinkt niet ver van de Kaap.
1501. De eerste Christelike bidkapel in Zuid-Afrika wordt opgericht te Mosselbaai.
1502. Sint-Helena wordt ontdekt.
1503. Antonio de Saldanha ontdekt Tafelberg.
1505. De Portugezen bouwen een fort te Sofala.
1506. Dood van Columbus.
1510. Francisco d'Almeida sneuvelt bij de Zouterivier.
1517. Maarten Luther's optreden. De Kerkhervorming.
1544. Tocht van Lorenzo Marques bij de mond van de Limpopo.
- + 1550. Alle Nederlandse gewesten zijn onder één Heer, Karel V.
1560. Jezuïeten prediken het Evangelie onder de Makalanga kaffers.
- 1568-1648. Tachtigjarige oorlog van Noord-Nederland tegen Spanje.
1572. Sint Bartholomeüs-nacht in Frankrijk.
1576. Perestrello bezoekt Natal.
- 1577-1580. Zeetocht van Francis Drake.
- 1580-1640. Portugal vormt een deel van Spanje.
1581. De Noord-Nederlanders zweren Filips II van Spanje af als hun Heer.
1584. Vermoording van Prins Willem I van Oranje.
- 1586-1588. Zeetocht van Thomas Cavendish.
1588. Ontstaan van de Republiek der Verenigde Nederlanden. De Spaanse Armada wordt door Engelsen en Nederlanders vernield.
1589. Hendrik III, Koning van Frankrijk wordt vermoord.
1591. Zeetocht van James Lancaster.
1595. Jan Huyghen van Linschoten geeft zijn "Reys-Geschrift" uit over portugese zeetochten. Cornelis de Houtman's tocht naar Indië.
- 1596-1597. Overwintering op Nova-Zembla door Heemskerck en Barentsz.
1598. Spaanse en portugese havens worden gesloten voor nederlandse schepen. Edikt van Nantes uitgevaardigd in Frankrijk.
1600. Oprichting van de Engelse Oostindiese Compagnie.
1602. Oprichting in de Republiek van de Verenigde Oostindiese Compagnie.
1607. Heemskerck sneuvelt in de zeeslag bij Gibraltar.
1609. Aanstelling van een Goeverneur-Generaal en Raad van Indië.
- 1609-1621. Twaalfjarig Bestand tussen Nederland en Spanje.
1614. Een engels schip bezoekt voortaan de Tafelbaai.
1616. Engelsen vestigen zich op het Banda eiland Run. De Oostindiese Compagnie beveelt de Tafelbaai op de uitreis aan te doen.
1618. Jan Pieterszoon Coen wordt Goeverneur-Generaal. Johan van Riebeeck wordt geboren.

- 1619 en } Afrika's Zuidpunt wordt onderzocht om er een vestiging te
1622. } maken.
1620. Andrew Shillinge en Humphrey Fitzherbert nemen bezit van de Tafelvallei voor Koning Jakobus I.
1624. De Engelsen worden verdreven uit de Indiese Archipel, op Bantam na.
1625. Dood van Prins Maurits van Nassau.
1645. De Oostindiese Compagnie neemt Sint-Helena in bezit.
1647. Dood van Prins Frederik Hendrik.
1648. Vrede van Munster.
De Noordelijke Nederlanden worden erkend als onafhankelijk.
Schipbreuk van de 'Haerlem' in de Tafelbaai.
1649. Koning Karel I onthoofd.
Rapport van Janssen en Proot over de Tafelvallei.
1650. De Bewindhebbers besluiten tot vestiging aan de Tafelbaai.
Dood van Prins Willem II.
- 1650-1672. Stadhouderloos tijdvak. Johan de Witt.
1651. Vertrek van Johan van Riebeeck uit Amsterdam.
- 6 April, } Aankomst in Tafelbaai.
1652. }
- 1652-1654. Eerste Engels-Nederlandse oorlog. Olivier Cromwell als Lord Protector.
1653. Veediefstal door Harry.
1654. Van Riebeeck krijgt de titel van Kommandeur.
1657. De eerste kolonisten krijgen vrijbrieven.
1658. Harry wordt verbannen naar Robbeneiland. Veroverde slaven worden aangebracht.
Aanstelling van twee Burgerraden.
Veehandel wordt aan de kolonisten verboden.
- 1659-1660. Eerste Hottentotten-oorlog.
- + 1660. Vele kolonisten trachten naar Nederland te ontkomen.
1660. Karel II wordt Koning van Engeland.
1662. Vertrek van Johan van Riebeeck naar Indië.
- 1662-1666. Zacharias Wagenaar als Kommandeur.
- 1664-1667. Tweede Engels-Nederlandse oorlog. Tocht naar Chatham.
Bouw van het Kasteel de Goede Hoop.
- 1666-1668. Cornelis van Quaelberg als Kommandeur.
1668. Triple Alliantie tegen Lodewijk XIV.
Bezit van land aan Compagnie-dienaren verboden.
- 1668-1670. Jacob Borghorst als Kommandeur.
1670. Geheim verdrag van Dover.
- 1670-1671. Pieter Hackius als Kommandeur. Franssen bezetten tijdelijk Saldanhabaai.
1672. Oorlog van Engeland, Frankrijk, Munster en Keulen tegen de Republiek.

1672. Buitenpost gevestigd te Hottentots Holland.
Advokaat Aernout van Overbeke koopt land van de Hottentotten.
Moord van de gebroeders De Witt.
- 1672-1676. Goeverneur Isbrand Goske.
- 1673-1677. Tweede Hottentotten-oorlog. Gonnema.
1674. Vrede van Westminster met Engeland.
1675. Drie Burgerraden worden aan de Kaap aangesteld.
1676. Petitie van de burgers om verbetering van positie.
- 1676-1678. Goeverneur Johan Bax van IJerenthals.
1678. Vrede van Nijmegen met Frankrijk.
- 1678-1679. Hendrik Crudop, waarnemend Goeverneur.
- 1679-1691. Simon van der Stel, Kommandeur en Goeverneur.
1679. Stichting van Stellenbosch en kort daarop van Drakenstein.
1682. De Engelsens verliezen Bantam.
Heemraden te Stellenbosch aangesteld.
1683. Eerste school te Stellenbosch geopend.
1685. Hendrik Adriaan van Rheede tot Drakenstein aan de Kaap.
Tocht naar Namakwaland.
Te Stellenbosch wordt een Landdrost aangesteld.
Herroeping van het Edikt van Nantes in Frankrijk.
1686. Stranding van de 'Stavenisse.'
1687. Eerste Kerkeraad te Stellenbosch gekozen.
1688. Het ambt van Independent-Fiskaal ingesteld.
Aankomst van de Hugenoten in Zuid-Afrika.
- 1688-1697. Negenjarige oorlog met Frankrijk.
1689. Prins Willem III van Oranje en Maria, Koning en Koningin van Engeland.
Natal wordt gekocht door de Oostindiese Companjie.
1691. Simon van der Stel wordt Extra-ordinaris Raad van Nederlands Indië.
Te Drakenstein wordt een kerk aan de Hugenoten toegestaan.
1692. Jochem Willemszoon's heldendaad.
1697. Streng plakkaat tegen het vee smokkelen.
1699. Sjeik Jozef sterft te Zandvliet.
- 1699-1712. Simon van der Stel woont als ambteloos burger in Zuid-Afrika.
1700. Het veehandelverbod wordt opgeheven, maar in 1703 weer van kracht gemaakt.
- 1699-1707. Wilhem Adriaan van der Stel als Goeverneur.
1705. Klacht naar Indië gezonden over W. A. van der Stel.
1706. Adam Tas en anderen gevangen.
1707. De Goeverneur, Secunde en Predikant geschorst en naar Nederland onthouden.
- 1707-1724. Bestuur van D'Ableing, Van Assenburgh, Helot, Pasques de Chavonnes.

- 1724-1751. Bestuur van Noodt, De la Fontaine, Van Kervel, Van den Henghel, Swellengrebel.
1710. Brand te Stellenbosch.
1713. Pokken-epidemie.
- 1714 en 1719. Veeziekten.
1727. Streng verbod over veehandel hernieuwd.
1729. Dood van Goeverneur Noodt.
1739. De zaak Étienne Barbier.
1742. Simonsbaai in gebruik genomen.
1743. Moelje in Tafelbaai begonnen, gestaakt in 1746.
Kerk te Waveren gesticht.
1744. Kerk te Rodezand gesticht.
Zendeling Schmit werkt onder de Hottentotten.
1747. Distrikt Swellendam gevormd.
1749. Prins Willem IV van Oranje Opperdirekteur en Oppergoeverneur van de Companjie.
1750. Dood van Goeverneur-Generaal Van Imhoff.
- 1751-1771. Goeverneur Rijk Tulbagh.
1752. Dankdienst en eeuwfeest.
1754. Slavewetboek opgesteld.
1755. Pokken-epidemie (ook in 1767).
Weeldewetten afgekondigd.
1760. De Grote rivier door blanken bezocht.
1762. Brand te Stellenbosch.
1768. Stellenbosch gedeeltelik door overstroming verwoest.
1771. Dood van Rijk Tulbagh.
- 1771-1785. Goeverneur Van Plettenberg.
1773. Wolraad Woltemaade's heldendaad.
1774. Marthin Melk geeft een Lutherse Kerk ten geschenke.
- 1775-1783. De Amerikaanse Vrijheidsoorlog.
1778. Reis van Van Plettenberg door de Kolonie.
1779. Vier afgevaardigden met klachten naar Nederland.
Gordon en Paterson geven de naam Oranjerivier aan Grote Rivier.
- 1779-1781. Eerste Kafferoorlog.
1780. Kangogrotten ontdekt.
Een Lutherse Predikant wordt toegestaan.
- 1780-1784. Vierde Engels-Nederlandse oorlog.
Engelse en Franse vloten komen naar Zuid-Afrika.
1782. Schipbreuk van de 'Grosvenor.'
1784. Vrede van Parijs.
De vaart op Indië wordt opengesteld voor de Engelsen.
- 1785-1791. Goeverneur Van de Graaff.
1786. Distrikt Graaff-Reinet gevormd.
Zes Burgerraden aan de Kaap aangesteld.
1789. Begin van de Revolutie in Frankrijk.

1789. Wijnuitvoer naar Nederland toegestaan.
Kaffers vestigen zich in het Zuurveld.
1790. Bezuiniging aan de Kaap.
- 1792-1793. Nederburgh en Frykenius als Kommissarissen-Generaal.
1792. Het Moravies Zendingstation (nu Genadendal) gesticht.
1793. Tweede Kafferoorlog.
Sluysken wordt Kommissaris-Generaal.
Graaff-Reinet en Swellendam gaan verloren voor de Compagnie.
Frankrijk verklaart oorlog aan buitenlandse regeringen.
1794. Tocht van de Fransen over de bevroren rivieren van Nederland.
1795. De Republiek der Verenigde Nederlanden houdt op te bestaan.
Komst van Admiraal Elphinstone en Generaal Craig naar Zuid-Afrika.
- 1795-1806. De Bataafse Republiek.
- 1795-1803. De Kaapkolonie in Britse bewaring.
1796. Een nederlandsche vloot wordt in Saldanhabaai door Engelsen genomen.
Eed van trouw van alle burgers ge-eist.
1798. Grote brand te Kaapstad.
1799. Gevangenneming van Adriaan van Jaarsveld.
Derde Kafferoorlog. Maynier's verkeerde politiek.
Napoleon Bonaparte wordt Konsul in Frankrijk.
1802. Tocht tegen de Kaffers. Dood van Tjaard van der Walt en zijn zoon.
Vrede van Amiens. De Kaapkolonie komt aan de Bataafse Republiek.
1803. Vertrek van de britse bezetting.
Uytenhage de Mist als Kommissaris-Generaal tot 1804.
Generaal Janssens wordt Goeverneur.
Brand te Stellenbosch.
Distrikten Uytenhage en Tulbagh gevormd.
Opnieuw breekt oorlog tussen Frankrijk en Engeland uit.
1804. Kerkorde van De Mist.
- 1804- }
1814/15. } Keizer Napoleon I in Frankrijk.
1806. Slag bij Blauwberg.
- 10 Januarië }
1806. } Kapitulatie te Papendorp (nu Woodstock).
Vertrek van Generaal Janssens.
De Kaapkolonie wordt brits gebied.
Officiële stukken moeten vergezeld zijn van een engelse vertaling
- 1807-1811. Goeverneur Graaf Caledon.
1807. Wet tot afschaffing van de Slavernij (in Engeland genoemd: Act for the abolition of the Slave Trade). Slavehandel in britse schepen is verboden.

1808. Begin van een slaveopstand.
1809. Hottentotten moeten een vaste woonplaats hebben.
1810. Bourbon en Mauritius door Engeland veroverd.
1811. Distrikt George gevormd.
Landdrost Stockenström door Kaffers vermoord.
Instelling van het Rondgaand Hof.
- 1811-1814. Goeverneur Sir John Cradock.
- 1811-1812. Vierde Kafferoorlog.
1812. De Zwarte Ommegang.
Grahamsstad gesticht.
Pokken-epidemie. Inenting wordt verplicht.
1813. Kennis van Engels ge-eist bij ambtenaren.
1814. Traktaat van Londen.
Nederland krijgt de Kaapkolonie niet terug.
- 1814-1820. }
1821-1826. } Goeverneur Lord Charles Somerset.
1815. Slachtersnek-opstand.
Slag bij Waterloo.
Maildienst op Engeland begonnen.
1816. Voltrekking van de Slachtersnek-vonnissen.
Slaveregister aangelegd in de Kaapkolonie.
- 1818-1819. Vijfde Kafferoorlog. Ndlambe. Doeshane. Makana.
1819. Grahamsstad aangevallen door Kaffers.
Slaveregister aangelegd te Londen.
- 1820-1821. Sir Rufane Donkin waarnemend Goeverneur.
1820. Komst van de britse Landverhuizers.
Stichting van Port-Elizabeth.
Makana verdrinkt bij Robbeneiland.
- + 1820. Natal is een verwoest land.
1822. Een kommissie tot onderzoek naar de Kaapkolonie gezonden.
1823. Luitenant Farewell in Natal.
1824. Farewell, Fynn en King bezoeken Tsjaka en krijgen land.
Eerste Synode van de Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika.
Verscheidene kranten en tijdschriften verschijnen.
- + 1824. Moshesh bezet Thaba Bosigo.
1825. De Taalbesluiten.
Instelling van een Raad naast de Goeverneur.
De eerste stoomboot ankert in Tafelbaai.
Slaveopstand in het Worcester distrikt.
1827. Lord Charles Somerset neemt ontslag als Goeverneur.
- 1828-1833. Goeverneur Sir Lowry Cole.
1828. De Engelse taal verplicht in de rechtspraak.
Instelling van het Hooggerechtshof.
Landdrost en Heemraden worden afgeschaft in de Kaapkolonie.
C. C. en R. M. ervoor in de plaats.

1828. De Fiskaal vervangen door de Attorney-General (Prokureur-Generaal).
Dood van Tsjaka. Dingaen volgt hem op.
Isaacs krijgt land in Natal.
1829. Oprichting van het South African College te Kaapstad.
1830. Katholieken krijgen gelijke rechten als andere Christenen in de Kaapkolonie.
Kafferland wordt opengesteld voor de handel.
Westindiese slavebepalingen worden van kracht in de Kaapkolonie.
Volgens de 50th Ordonnantie worden vrije niet-blanken met blanken gelijkgesteld.
1831. Farewell wordt vermoord.
1832. Protestvergadering te Kaapstad tegen de slave-politiek van het britse Goevernement.
1833. Franse zendelingen zijn werkzaam bij de Basoeto's.
Trek van Louis Trichard en Jan van Rensburg.
1834. Afschaffing van de slavernij.
Wetgevende Raad en Uitvoerende Raad ingesteld in de Kaapkolonie.
Verdrag van het Goevernement met Andries Waterboer.
- 1834-1838. Goeverneur Sir Benjamin D'Urban.
1835. In de Kaapkolonie wordt het bedrag van de schadevergoeding bekend.
Zesde Kafferoorlog.
Het vredesverdrag wordt gewijzigd op aandrang van Dr. Philip.
Kapitein Gardiner krijgt land in Natal.
Durban gesticht.
De Kolonie Victoria wordt niet erkend door de Rijksregering.
1836. De Grote Trek.
Cape of Good Hope Punishment Bill.
Potgieter koopt land van Makwana.
Sarel Cilliers en Vechtkop. Volksraad. Gerrit Maritz.
1837. Distrikten Port-Elizabeth, Colesberg en Cradock gevormd.
Mosega verbrand.
Winburg gesticht.
Moselekatse verdreven.
Piet Retief's verklaring en trek.
Nieuwe Volksraad. Constitutie van negen artikelen.
Retief verkent Natal.
- 1838-1844. Goeverneur G. Th. Napier.
1838. Stoombootdienst tussen Kaapstad en Port-Elizabeth geopend.
Piet Retief krijgt land van Dingaan.
Moord van Retief en zijn makkers.
Moord van velen te Weenen.

1838. Potgieter en Uys trekken tegen de Zoeloe's op.
- 11 April. De Zoeloe's verslaan de Boeren. Dood van Kommandant Uys en zijn zoon.
- 17 April. Engelsens uit Durban worden verslagen door Zoeloe's. Dood van Kommandant Biggar.
- September. Proklamatie van Goeverneur Napier over uitvoer uit de Kaapkolonie.
- 16 Desember. Kommandant-Generaal Pretorius verslaat Dingaans bij de Bloedrivier. Dingaans vlucht.
Panda volgt Dingaans op.
Port-Natal door de Boeren in bezit genomen.
De Republiek Natal gesticht met de hoofdstad Pietermaritzburg.
- Desember, 1839. Britse troepen bezetten Port-Natal.
Lord Glenelg moet zijn ambt neerleggen.
Nieuw stelsel van onderwijs in de Kaapkolonie.
- Desember. Britse troepen worden uit Natal teruggeroepen naar de Kaapkolonie.
- 14 Febr., } Proklamatie van Pretorius over de Republiek Natal en de
1840. } positie van Panda.
Kaapstad wordt een municipaliteit.
1841. In Natal wordt gebied aangewezen voor de inboorlingen door de Boeren-regering.
- Desember. Goeverneur Napier verklaart bij Proklamatie de Boeren als britse onderdanen.
1842. De 'Brazilia' komt in Natal.
Natal door britse troepen bezet.
- 23 Mei. Gevecht tussen Boeren en Engelsens te Durban.
De rit van Richard King.
1843. Nieuwe Kerkordonnantie.
Verdragen van Moshesh en Adam Kok met het britse Goevernement. (Napier-verdragstaten.)
- Mei. Port-Natal wordt tot britse Kolonie verklaard.
Trek van de Boeren uit Natal.
1844. Natal ten dele verbonden met de Kaapkolonie.
- 1844-1847. Goeverneur Sir Peregrine Maitland in de Kaapkolonie.
- Mei, 1845. Boeren worden te Zwartkopjes gevangen.
Een engels ambtenaar wordt gesteld over de Boeren tussen Modder- en Rietrivier.
Majoor Warden vestigt zich te Bloemfontein.
- Desember. Britse ambtenaren komen in Natal.
1846. Melaatsen worden naar Robbeneiland overgebracht.
Gasverlichting te Kaapstad.
- 1846-1847. Zevende Kafferoorlog.
Kliprivier Republiek onder Andries Spies.
1847. Goeverneur Sir Henry Pottinger in de Kaapkolonie.

- 1847-1852. Goeverneur Sir Harry Smith.
- Januarie } Sir Harry Smith doet de Napier-verdragstaten ophouden.
1848. }
1848. Natal krijgt een Wetgevende Raad.
- Februarie. Sir Harry Smith proklameert de Oranje-Rivier-Soevereiniteit.
- Julie. De Engelsen worden uit de Oranje-Rivier-Soevereiniteit verdreven.
- Augustus. Slag bij Bloomplaats. Brits bestuur hersteld in de Soevereiniteit.
- 1848-1851. Vestiging van 4000 blanken in Natal.
1849. De 'Neptune' in Simonsbaai.
1850. Achtste Kafferoorlog.
1851. Basoeto-oorlog.
Nederlaag van de Britten bij Viervoet.
Het Royal Charter voor de Oranje-Rivier-Soevereiniteit wordt achtergehouden door Sir Harry Smith.
Keiser Napoleon III in Frankrijk.
- 17 Januarie } De Zandrivier-Conventie.
1852. }
- 1852-1854. Goeverneur Sir George Cathcart in de Kaapkolonie.
1852. Tochten tegen Bapedi en Bakwena in de Zuid-Afrikaanse Republiek.
Verzoening van Pretorius en Potgieter.
Sir George Cathcart trekt tegen de Basoeto's op.
Britse nederlaag bij de Bereaberg.
Moshesh vraagt vrede.
Vergaan van de 'Birkenhead.'
1853. Durban wordt een municipaliteit.
Dood van Andries Pretorius.
Oprichting van het corps Cape Mounted Riflemen.
- 1854-1856. De Krim-oorlog.
- 23 Febr., } De Conventie van Bloemfontein.
1854. }
- De Oranje-Rivier-Soevereiniteit houdt op te bestaan.
De Oranje Vrij Staat onafhankelijk.
De Kaapkolonie krijgt een Parlement.
- 1854-1861. Sir George Grey Goeverneur van de Kaapkolonie en Hoge Kommissaris over Brits Kafferland.
- 1854-1855. President Josias Hoffman in de Oranje Vrij Staat gekozen.
- 1855-1859. President Jacobus N. Boshof in de Oranje Vrij Staat gekozen.
1855. Stichting van Pretoria.
1856. Ketsjwayo overwint zijn broeder.
Natal wordt een afzonderlike Kolonie met een Wetgevende Raad.

1857. Grote Kaffersterfte door hongersnood.
M. W. Pretorius gekozen als President in de Zuid-Afrikaanse Republiek.
1858. Basoeto-oorlog.
Eerste Conventie van Aliwal Noord.
- 1858 en } Duitsers vestigen zich in groot aantal in Zuid-Afrika.
1859. }
1859. M. W. Pretorius wordt gekozen als President van de Oranje Vrij Staat.
Oprichting van de Theologische Kweekschool te Stellenbosch.
1860. Koelie-invoer in Natal.
Bezoek van Z.K.H. Prins Alfred aan Zuid-Afrika.
Opening van de spoorlijn Kaapstad-Wellington.
1861. De Grikwa's verhuizen naar wat nu Grikwaland-Oost is.
1864. M. W. Pretorius gekozen tot President van de Zuid-Afrikaanse Republiek.
Jan Hendrik Brand gekozen tot President van de Oranje Vrij Staat.
1865. De Vrijstaters komen onder de wapenen tegen Moshesh.
Struisvogelteelt wordt begonnen in het Oudtshoorn-district.
1866. Vrede met Moshesh te Thaba Bosigo.
1867. Goud ontdekt in de Zuid-Afrikaanse Republiek.
De Vrijstaters hebben opnieuw moeilijkheden met Moshesh.
Diamanten ontdekt in Grikwaland-West.
1868. Dood van Moselekatse.
- Maart } Inmenging in de strijd met Basoetoland door Sir Philip Wodehouse.
1868. }
- Basoetoland wordt Brits gebied.
1869. Oprichting van de Theologische Kweekschool te Burgersdorp.
Diamanten ontdekt ten Noorden van de Vaal.
Opening van het Suez-kanaal.
Tweede Conventie van Aliwal Noord.
1870. Dood van Moshesh.
Val van Napoleon III.
De Vrijstaat heeft moeilijkheden over land waarop Waterboer aanspraak maakt.
Hutbelasting ingevoerd in de Zuid-Afrikaanse Republiek.
1871. Basoetoland wordt bij de Kaapkolonie gevoegd.
Goeverneur Sir Henry Barkly deelt het Kimberley distrikt in bij de Kaapkolonie.
Keate-uitspraak over Waterboer's eisen.
President M. W. Pretorius moet aftreden in de Zuid-Afrikaanse Republiek.
1872. Thomas François Burgers wordt gekozen tot President van de Zuid-Afrikaanse Republiek.

1872. De Kaapkolonie krijgt verantwoordelijk bestuur.
Dood van Panda. Ketsjwayo volgt op.
1873. Langelibalele-opstand.
Stichting van de Universiteit van de Kaap de Goede Hoop.
1874. Lord Carnarvon wenst een Federaal Zuid-Afrika tot stand te brengen.
1875. Uitspraak van de franse President MacMahon over Delagoabaai.
Fingoland (de Transkei) wordt bij de Kaapkolonie gevoegd.
1876. H.M. Koningin Victoria wordt Keizerin van Indië.
Grikwaland-Oost wordt bij de Kaapkolonie gevoegd.
Sir Theophilus Shepstone wordt Speciale Kommissaris.
- 1877-1878. Negende Kafferoorlog.
- April 1877. Annexatie van de Zuid-Afrikaanse Republiek door Sir Theophilus Shepstone.
Transvaal Territory geproklameerd.
Deputatie naar Engeland.
1878. Nieuwe Deputatie naar Engeland.
Walvisbaai wordt brits gebied.
1879. Peace Preservation Act in de Kaapkolonie.
De Basoeto's komen in opstand.
Sir Owen Lanyon vervangt Sir Theophilus Shepstone.
- 1878-1879. Zoeloeoorlog. Isandlwana, Rorke's Drift, Eshowe, Hlobane, Ginginhlovoe.
Dood van Prins Napoleon.
1879. Sir Bartle Frere bezoekt de Boeren te Kleinfontein.
1880. Grikwaland-West officiëel bij de Kaapkolonie gevoegd.
De Ed. J. H. Hofmeyr richt de Afrikaander Bond op.
- 16 Desember. Een Driemanschap gekozen in de Transvaal.
- 1880-1881. Transvaalse vrijheidsoorlog. Potchefstroom, Bronkhorstspuit, Laing's Nek, Ingogohogten, Amajoeba.
- Maart 1881. Wapenstilstand.
- 3 Aug. }
1881. } Conventie van Pretoria.
1882. De Republieken Stellaland en Gosen gesticht.
1883. Deputatie uit de Transvaal naar Engeland.
Einde van de Basoeto-opstand.
Ketsjwayo mag terugkeren naar Zoeloeland.
- 27 Feb. }
1884. } Conventie van Londen.
De suzereiniteit wordt opgeheven.
Basoetoland wordt een Kroonkolonie.
Dood van Ketsjwayo; strijd van Dinizoeloe en Lucas Meyer tegen Sibepoe.
Stichting van de Nieuwe Republiek.

1885. Temboeland wordt bij de Kaapkolonie gevoegd.
1886. De Nieuwe Republiek wordt door Engeland erkend.
Langalibalele mag naar Natal terugkeren.
1887. Zoeloeland wordt Brits gebied.
De Nieuwe Republiek komt als distrikt Vrijheid bij de Zuid-Afrikaanse Republiek.
Het College te Stellenbosch krijgt de naam Victoria College.
1888. President F. W. Reitz gekozen in de Oranje Vrij Staat.
Zoeloe-opstand. Dinizoele verbannen naar Sint-Helena voor een korte tijd.
1889. Stichting van de Chartered Company.
1890. Stichting van de Zuid-Afrikaanse Taalbond.
Tocht tegen Masjonaland.
1891. Gevecht met Portugezen bij Massi-Kessi.
1893. Natal krijgt verantwoordelijk bestuur.
De Matabelen onder Lobengoela worden onderworpen.
1894. Pondoland wordt bij de Kaapkolonie gevoegd.
1895. Brits Beetsjoeanaland komt bij de Kaapkolonie.
1896. Jameson-inval. Krugersdorp. Doornkop.
Opstand van de Matabelen.
President M. T. Steyn gekozen in de Oranje Vrij Staat.
Ramp van de 'Drummond Castle.'
Runderpest.
1897. Zoeloeland wordt een provinsie van Natal.
Aanvallend en Verdedigend Verbond tussen Transvaal en Vrijstaat.
Sir Alfred Milner benoemd tot Hoog Kommissaris.
1899. Vredesconferentie in Den Haag.
Conferentie te Bloemfontein.
- 11 Oktober }
1899. } Oorlog tussen Boer en Brit.
1901. Bezoek van H.K.H. de Hertog en Hertogin van Cornwall en York aan Zuid-Afrika.
- Maart 1902. Dood van Cecil Rhodes.
- 31 Mei 1902. Vrede.
1904. De Progressieve partij heeft in de Kaapkolonie de meerderheid.
- Dingaans- }
dag, 1904. } Begrafenis van Paul Kruger.
1905. Vertrek van Lord Milner. Komst van Lord Selborne.
1906. Liberaal ministerie in Engeland.
Schoolraden-wet in de Kaapkolonie.
Stichting van de Zuid-Afrikaanse Onderwijzers Unie.
Transvaal Kolonie krijgt een constitutie.
Oranje Rivier Kolonie krijgt een constitutie.
Bambata-opstand in Natal.

1906. Bezoek van H.K.H. de Hertog en Hertogin van Connaught aan Zuid-Afrika.
1907. Dr. Jameson vertegenwoordigt Zuid-Afrika op de Interkoloniale Conferentie te Londen.
1908. Merriman-ministerie in de Kaapkolonie.
De Nationale Conventie.
1909. Het Ontwerp voor een Constitutie komt klaar.
Besluit tot vereniging van de Gereformeerde Kerken in Zuid-Afrika.
Oprichting van de Zuid-Afrika Akademie.
Natal verklaart zich voor Unie.
Ramp van de 'Waratah.'
Dood van J. H. Hofmeyr.
1910. Unie van Zuid-Afrika.

AANTEKENINGEN

§ 4^b. De naam Afrika is gemeengoed geworden door de Romeinen. Toen zij zich bij Karthago vestigden leerden ze er de stam der Afarika's of Awrigha's kennen, door hen Afri of Africani genoemd. De Grieken noemden Afrika Libye.

§ 5. Herodotus vermeldt de tocht om Afrika in zijn vierde boek § 52.

§ 6. De Genuezen Vadino en Guido de Vivaldi deden een poging in 1281, Ugolino Vivaldi en Teodosio Doria in 1291 om langs Afrika's Westkust naar Indië te varen.

§ 7^a. Prins Hendrik de Zeevaarder van Portugal was in 1394 geboren en werd in 1415 ridder in een gevecht bij Ceuta tegen de Moren. Hij wilde Guinea doen bereiken en weten hoe ver zijn vijanden, de Moren, woonden. Hij hoopte in aanraking te komen met de Priesterkoning Johannes om dan tezamen de Moren te kunnen vernietigen. Het geld van de Christusorde, waarvan hij Grootmeester was, gebruikte hij voor tochten langs de Westkust. Dat hij de zeeweg naar Indië wilde doen vinden is onjuist. India Tertia (Abessynië) waar misschien de Priesterkoning zou wonen, het Derde Indië, wilde hij doen bereiken. Het bereiken van Cabo Verde met tropiese plantegroei en "Zwarte Moren" maakte een sterke indruk op de tijdgenoten. 13 November 1360 stierf Prins Hendrik, 67 jaar oud; hij had zijn vermogen besteed en zelfs schulden gemaakt om de tochten te kunnen laten doen. De Gambia was toen opgevaaren en er waren karavanen uit Cairo aangetroffen. De verwachting voor de toekomst was dus goed.

Priesterkoning Johannes, een nooit bestaanhend Christelik vorst ergens in het Oosten, werd sedert omstreeks 1150 gezocht door Westerlingen. Toen hij in Azië tevergeefs gezocht was, hoopte men hem in Afrika te vinden. Tot in de 17de eeuw heette Abessynië: Regnum presbyteri Johannis. Doordat Mongolen de Mohammedanen aanvielen meenden de Europeanen dat de aanvallers Christenen waren.

Amerika heet naar de geleerde florentijnse reiziger Amerigo Vespucci, die verscheiden tochten naar de Nieuwe Wereld (zo noemde Spanje het nieuwe werelddeel) deed. Door zijn in vele talen verspreide reisbeschrijvingen werd hij beroemd in Europa terwijl Columbus voor zijn dood al in vergetelheid leefde. In 1507 stelde een Duits geleerde, die Vespucci voor de ontdekker hield, de naam America voor.

§ 9c. De Christelike bidkapel was gewijd aan São Bras, Sint Blasius, een van de veertien heiligen die de Katholieken in tijd van nood aanroepen.

De Jezuïeten orde, Societas Jesu, gesticht in 1534 door Ignatius de Loyola, goedgekeurd door de Paus in 1540, heeft voor zinspreuk *Omnia ad majorem Dei gloriam* (Alles tot groter ere Gods). Zorg voor de ziel, onderwijs en zendingwerk onder de heidenen stelt de orde zich ten doel. Aan de wetenschap hebben de Jezuïeten onschatbare diensten bewezen, die niet verkleind kunnen worden door gebreken die, vooral in later tijd, de orde aankleefden. De Jezuïeten waren een sterke steun voor de Rooms-katholieke kerk in de 16de eeuw.

Portugal's bloei bezongen door Camoëns in zijn heldendicht: *De Portugezen*.

§ 12a. In 1543 verkreeg Karel V. Gelder, het laatste van de 17 nederlandsche gewesten, dat in zijn bezit kwam.

§ 12b. De naam Protestanten bestaat sedert het Protest van de Hervormden in 1529 op de duitse Rijksdag te Spiers tegen het besluit om streng alle nieuwigheden in de leer te verbieden. De naam werd hun gegeven door de tegenstanders van de Hervorming.

§ 12c. Willem van Oranje, zoon van de Lutherse graaf Willem van Nassau-Dillenburg en Juliana van Stolberg, geboren in 1533, erfde in 1544 van een neef het prinsdom Oranje in Frankrijk. Hierdoor werd hij soeverein vorst. Hij werd opgevoed als Katholiek aan het hof van Keizer Karel V. Door zijn huwelijk met Anne van Buren kreeg hij heel veel bezittingen in de Nederlanden. Dat zijn devies *Saevis tranquillus in undis* (rustig op de woeste golven, als van de ijsvogel gezegd wordt) juist was, bleek toen hij tegen belang en gemakzucht in partij koos voor de door Filips II zwaar vervolgte Nederlanders. Aan hem in de eerste plaats heeft Nederland de onafhankelijkheid te danken. In 1573 werd hij Calvinist, en in 1584 viel hij door sluipmoord. Zijn laatste woorden waren een gebed tot God voor zijn ziel en voor het ongelukkige volk waarvoor hij zijn leven liet. De naam Willem de Zwijger is als scheldnaam bedoeld. Het volk noemde hem Vader Willem.

De naam Geuzen betekent eigenlijk Bedelaars. Het als scheldnaam bedoelde woord werd als eretitel overgenomen.

De Inquisitie bestond zodra het Christendom zich uitbreidde. Maar in de tijd van de Katharen en Waldenzen in de 12de en 13de eeuw was er meer werk voor de Kerk om te onderzoeken of men wel rechtzinnig in de leer was. In Spanje, waar zoveel Joden en Moren sedert 1391 met geweld tot het Christendom bekeerd werden, hadden de Inquisiteurs veel te doen. In 1480 werd de Inquisitie regeringszaak in Spanje (Groot-inquisiteur Torquemada, 1481). Pas in 1834 werd in Spanje de Inquisitie voorgoed opgeheven. Het aantal slachtoffers van de Inquisitie in de Nederlanders wordt op 50,000 geschat.

§ 13. Het bestuur van de Republiek der Verenigde Nederlanden was in het kort in hoofdzaak als volgt:

Tot 1581, de afzwering van Filips II, was er een Heer over de gewesten geweest. Daarna zocht men een nieuwe Soeverein in Frankrijk en Engeland. Na het vertrek van de Graaf van Leicester die door Koningin Elizabeth gezonden was, valt het ontstaan van de Republiek in 1587 (of 1588). Elk van de Zeven

Provincies rekende dat de soevereiniteit over het gewest berustte bij de Staten (vertegenwoordigers van ridderschap en steden, die van de geestelijkheid verdwenen bijna overal na de Hervorming). De Staten kozen een Stadhouder en meestal kozen verschillende gewesten dezelfde persoon. Zo is na 1589 het Stadhouderschap uitsluitend opgedragen aan de hoofden van de beide takken van het Huis Nassau, waarvan die van de oudere tak Prinsen van Oranje waren. In sommige opzichten had de Stadhouder soevereine macht, bijvoorbeeld in het benoemen van de magistraten in de steden. Met de Staten samen oefende hij andere rechten uit en als gekozene door de Staten was hij hun dienaar. Zo stond hij boven, naast en onder de Staten van de gewesten. 't Opperbevel te land en ter zee (als Kapitein- en Admiraal-Generaal) had hij tevens.

Als afgevaardigden van de Staten van de Zeven Gewesten bijeen waren, vormden ze de Staten-Generaal. Elk gewest had er één stem.

De Staten-Generaal hadden het opperbestuur in algemene zaken die de Republiek betroffen, zoals buitenlandse zaken, leger, geldzaken, benoemen van hoge ambtenaren, enzovoorts.

De pensionaris van de ridderschap in Holland, Advokaat van den lande, later Raadpensionaris geheten, was voorzitter van de Staten van Holland, had toegang tot de vergaderingen van de Staten-Generaal, voerde briefwisseling met gezanten van de Republiek en onderhandelde met buitenlandse vertegenwoordigers in de Republiek. Oldenbarnevelt en Johan de Witt hebben grote invloed geoefend op de gang van zaken.

De Republiek was dus een Statenbond (Federale Unie), gevormd door onderling onafhankelijke gewesten: de Staten-Generaal waren het bondsbestuur.

§ 15. Professor Dr. R. Fruin schreef van de Oostindische Compagnie: "(Zij) houdt . . . op eenvoudig handelmaatschappij te zijn; zij wordt oorlogvoerende mogendheid, en vertegenwoordigt in Indië de Republiek in haar volle macht." (Verspreide Geschriften, iii, bl. 378). "Als soverein, niet als koopman, is de Compagnie te kort gekomen" (ibid. x, bl. 308).

§ 17. Het aantal Bewindhebbers bestond in het begin uit de Direkteuren van de verschillende maatschappijen die in de Verenigde Oostindische Compagnie opgingen, tezamen 73. Door vertrek of overlijden moest hun aantal dalen tot 60; 20 uit Amsterdam, 12 uit Zeeland, uit Delft, Rotterdam, Enkhuizen en Hoorn ieder 7. Opegevallen plaatsen werden aangevuld uit een lijst van 3 kandidaten door de Staten van het gewest. Uit de 60 werd de Vergadering van Zeventien (Heren xvii) gekozen, 8 uit Amsterdam, 4 uit Zeeland, 2 uit Delft en Rotterdam, 2 uit Enkhuizen en Hoorn en een door alle kamers, behalve Amsterdam, aan te wijzen. De Bewindhebbers trokken grote voordelen uit hun post. Een bekend spotversje hierover was:

Tweemaal vijf is tien. Nul ik houd er ien:
Ien voor de klanten En nul voor de participanten.

§ 18a. De naam Batavia (evenals later die van de Bataafse Republiek) was een herinnering aan een van de germaanse stammen die ongeveer een eeuw

voor Christus in Nederland woonden, de Batavieren. (Caesar, *De Bello Gallico*, iv. 10.)

§ 19a. Over het dienstnemen bij de Verenigde Oostindische Compagnie zie men een opstel van schrijver dezes in het *Gereformeerd Maandblad*, (onder redaktie van Professoren Marais en Muller) 1908, Februarië en volgende. Over de Zeereis naar de Kaap zie *De Unie* (redaktie Dr. Viljoen en de heren Fouché en Stucki) 1908, Kongresnummer.

De Artikelbrief was het algemeen wetboek voor Compagnie-dienaren, afgekondigd in 1601, 1634, 1658, 1672 en 1742, telkens als er wijzigingen kwamen. Er waren voorschriften over gehoorzaamheid aan meerderen in rang, bevel over de vloot, strafzaken aan boord, straffen van muiters en samenzweerders, spotters en vloekers; over godsdienst, handel, boekhouden, diensttijd, uitbetaling, schadevergoeding bij verlies van ledematen in Compagnie-dienst, buitverdeling, bevordering, losgeld en bij gevangenschap; over voeding, wapening, rein houden van de schepen, testamenten, dobbelen aan boord, twisten, vechten; over behandeling van inboorlingen; over eedsaflegging, enzovoorts.

Alle dienaren van de Oostindische Compagnie moesten de eed afleggen; soldaten en matrozen verklaarden "dat zij de doorluchtige Hoog Mogende Heren Staten-Generaal van de Verenigde Nederlanden als hun hoogste en soevereine Overheid, zijn Prinselijke Excellentie . . . bij der gratien Gods Prinse van Oranje, Grave van Nassouwe, etc., Goeverneur Kapitein en Admiraal-Generaal, en de Bewindhebbers van de Oost-Indische Compagnie in deselve landen, de heer Goeverneur-Generaal, zijn Vice-Goeverneurs over de landen, steden, forten en andere plaatsen in Oost-Indië, direktors over kantoren van de Compagnie, Raden van Indië, Kommandeurs, Kooplieden, Schippers, Kapiteins en andere Overheden trouw en gehoorzaam zouden dienen." Voor de hogere ambtenaren bestonden afzonderlike eedsformulieren.

De Hugenoten die deze eed hebben gedaan verloren dus hun nationaliteit. In plaats van hun Soeverein Lodewijk XIV erkenden ze de Staten-Generaal als hun hoogste en soevereine Overheid.

§ 20a. De Engelse Oostindische Compagnie ontstond doordat Koningin Elizabeth 31 Desember 1600 aan de **Governors and Company of Merchants of London trading to the East-Indies** het privilege van handel tussen Kaap de Goede Hoop en de Straat van Magelhaens verleende. Ze kregen een zegel en het recht een Goeverneur en 20 Direktoren te kiezen. Karel II breidde 3 April 1661 de rechten veel uit, evenals daarna Jakobus II deed, totdat de Engelse Compagnie geleek op de Nederlandse. In 1698 kreeg een nieuwe maatschappij dezelfde rechten, de oude Compagnie werd gedwongen tot samensmelting en in 1780 kwam de **United East-India Company** tot stand. In 1784 kwam door Pitt's India Bill een **Board of Control** over de Compagnie voor zaken die niet de handel betroffen. In 1858 hield de Compagnie op te bestaan.

§ 21. Johan van Riebeeck van Culemborg was in 1618 geboren en heette naar zijn grootvader. Zijn vader was Anthony van Riebeeck, vermoedelik

een aanzienlijk koopman of schipper, die in 1639 in Brazilië stierf. Zijn moeder was Elizabeth van Gaasbeek, gestorven en begraven te Schiedam in 1629. Johan van Riebeeck huwde in 1649 te Schiedam. Vermoedelijk heeft hij, na een goede opvoeding te hebben genoten, zijn vader op zeereizen vergezeld en, aangetrokken tot de geneeskunde, als scheepsheelmeester dienst gedaan. Hij was welingelicht over bijna alle plaatsen waar nederlandse schepen kwamen. Door persoonlijk verblijf kende hij Noord-China, Japan, Formosa, Groenland, de Westindiese eilanden en natuurlijk Oost-Indië. Hij had de Oostindiese Companjie al tien jaren gediend vóór hij naar de Kaap kwam. Vóór die tijd was hij vermoedelijk in de Groenlandse vaart ter walvisvangst. In 1648 was hij als Koopman op de vloot die de mannen van de 'Haerlem' afhaalde. 16 Mei 1662 ging hij naar Batavia, werd Kommandeur en President van het Goevernement van Malakka. 2 November 1664 stierf zijn vijf en dertigjarige vrouw. In Oktober 1665 vroeg hij ontslag. Te Batavia werd hij Sekretaris van Goeverneur-Generaal en Raden van Indie. In 1667 hertrouwde hij met Maria Scipio, weduwe van koopman Jacob Gruys. 18 Januarie 1677 stierf hij, 58 jaren oud, en werd begraven in de Grote Kerk, die kort na 1800 is afgebroken. Van Riebeeck's grafsteen is over, zijn graf is onbekend.

§ 26b. Over Groot-Zimbabwe zie het voortreffelijk werk van de heer R. N. Hall, *Prehistoric Rhodesia*, London 1909.

§ 28. Plakkaten zijn ordonnanties; eigenlijk heet het opgedrukte zegel plakkaat; de ordonnantie met opgedrukt zegel heet plakkaatbrief, bij verkorting plakkaat. Een ordonnantie met afhangend zegel heel oorkonde, charter:

§ 32. Abraham van Riebeeck, geboren 18 Oktober 1653 aan de Kaap, studeerde in Holland voor meester in de rechten, werd onderkoopman bij de Companjie en in 1684 Sekretaris van Goeverneur-Generaal en Raden van Indië, als zijn vader geweest was. In 1709 werd hij Goeverneur-Generaal; men zegt dat niemand hem ooit zag lachen. Hij stierf in 1713, 60 jaar oud.

§ 37. Over Van Riebeeck als Stichter tegen wil en dank, zie een opstel van schrijver dezes in *De Unie*, Oktober 1909, en over Van Riebeeck's gebed het *Gereformeerd Maandblad*, Junie 1908.

§ 40. In 1658 werden 2 Burgerraden ingesteld, na 1675 waren er 3, na 1786 waren er 6. In 1795 werden ze vervangen door een Burgersenaat van 6 leden. In 1828 werd de Burgersenaat opgeheven.

§ 43. Van Riebeeck's vrouw was Maria de la Quellerie, dochter van de Waalse predikant Abraham de la Quellerie; ze was een kleindochter van Chrétien de la Quellerie, die legerpredikant was te velde, en in 1575 door de Spanjaarden was gevangen genomen. Prins Willem van Oranje kocht hem na vijf maanden vrij voor honderd kronen. Van Riebeeck's vrouw was dus een Hugenote.

§ 44. Nieuw-Amsterdam (nu New-York) werd gesticht op het eiland Manhattan, door de Nederlanders gekocht van Indianen voor zestig gulden

(L5), een koop te vergelijken met die door Aernout van Overbeke in 1672 in Zuid-Afrika gesloten.

§ 47*b*. Advokaat Aernout van Overbeke is de schrijver van de "Geestige en vermaeckelijcke Reys-Beschrijving." Hij deed de reis naar Indië als Raad van Justitie in 1668.

§ 49*b*. De burgers hadden tijdens Van Riebeeck in 1658 al geklaagd op zulk een hoge toon, dat Bewindhebbers het Van Riebeeck kwalik namen dat hij het rekest "vol seditie en rebellie" niet voor de ogen van de aanbieders had verscheurd. Van Riebeeck handelde wijzer, legde punt voor punt aan de ontevreden uit, wees op de verdraaide voorstelling van feiten en liet ze onder het drinken van een glas wijn beterschap beloven, waarna de burgers tevreden naar huis gingen.

§ 50. De namen van de vijf kasteelpunten, gegeven ter ere van de Prins van de Oranje, waren : Buren, Nassau, Catzenellenbogen, Oranje en Leerdam.

§ 52. Over de toestand van de kolonisten aan de Kaap vóór de komst van de Hugenoten, zie van schrijver dezes "Remarks on white population at the Cape before arrival of the Huguenots," in Annual Report of the S.A.A.A.S. Grahamstown meeting, 1908.

§ 54*b*. Sjeik Jozef had deelgenomen aan de troonstrijd in Bantam, werd in 1683 gevangen genomen en met zijn familie en gevolg naar Ceylon gezonden. In 1694 werd hij naar de Kaap overgebracht waar hij in 1699 stierf. Op Java gold hij al als heilige en velen geloven dat hij wonderen deed.

§ 56. Het woord Hugenoten ontstond in Genève omstreeks 1550. Een partij werd Eidgenossen (eedgenoten door eed verbonden) genoemd, wat de Frans sprekenden eigenots uitspraken en door bijgedachte aan de naam Hugo werd het woord Huguenots, Hugenoten. Over hun nationaliteit in Zuid-Afrika in verband met de eed, zie de aantekening bij § 19.

§ 63. Het land van Waveren heette naar Gerard Bors van Waveren, sedert 1683 burgemeester van Amsterdam, een van de stoutmoedigste woordvoerders in een geschil met Prins Willem III.

Witzenberg heette naar het vermaarde Amsterdamse burgemeestersgeslacht. Cornelis Janszoon Witsen die herhaaldelijk burgemeester was voor 1667 had voor zinspreuk *candide et cordate* (oprecht en kloekmoedig).

§ 64. Dr. Petrus Kalden kwam in Desember 1695 naar de Kaap, kreeg een plaats Zandvliet in het Stellenbosch distrikt, werd betrokken in de Van der Stel zaak en naar Nederland ontboden. De Kerkeraad van de Kaap gaf hem twee testimonia mee over leer, leven, dienst, gedrag en lust tot studie (afgedrukt bij Dr. Spoelstra's Bouwstoffen I 56-59). Kalden verzocht als vrij man aan de Kaap te mogen blijven om zich geheel te wijden aan zijn lievelingsstudie, het Hottentots, om de inboorlingen het Christendom in hun eigen taal te verkondigen. Heren Bewindhebbers, die rust in Zuid-Afrika wilden, vonden beter dit verzoek niet toe te staan. Hij is de maker van de latijnse verzen die in de Kaapse kerk waren aangebracht (Valentijn V, 10de boek, bl. 16). Later was Kalden predikant in Companjiedienst op Ceylon.

§ 65. Het smeekschrift was door de burgers in bewaring gegeven aan de

medicus Abraham Bogaert, die zeer tegen de Van der Stels gekant was. Zijn reisbeschrijvingen zijn gedrukt.

§ 67. Noodt's dood met het meegedeelde verhaal is beschreven door een duitser die pas na 1732 in Zuid-Afrika kwam (zie Theal, ii. p. 6).

§ 76. Het tweede stadhouderloos tijdvak, van 1702-1747, was geëindigd met de verkiezing van Prins Willem IV van Oranje tot Erf Stadhouder en Kapitein-Generaal en Admiraal van de Unie. De ambten waren sedert erfelijk in mannelijke en vrouwelijke lijn.

§ 79. De pracht- en praalwetten werden aan de Kaap afgekondigd, niet omdat dáár de weelde zo bijzonder groot was, maar omdat in het gehele gebied onder bestuur van de Oostindische Compagnie algemene voorschriften moesten worden nageleefd.

§ 80. In Indië (niet de Indiese Archipel waar de Nederlandse Oostindische Compagnie zich gevestigd had) hadden de Engelsens Bombay, Madras en Fort William (Calcutta) als sterkten, de Fransens Maké, Pondichéry en Chandernagore. Omstreeks 1740 verviel het Mongoolse Rijk na een inval van de Perzen. Duplex, de franse Goeverneur van Pondichéry, vond een sterke tegenstander in **Robert Clive**, die na de overwinning bij Plassey in Junie 1757 baas was in Bengalen en de dood van de 146 gevangenen in het Zwarte Hol te Calcutta (1756, op last van de Nabob van Bengalen) was gewroken. De Fransens werden ook geslagen in de slag bij Wandewash (1760). Engeland's Indies Rijk werd bevestigd door **Warren-Hastings**, de veroveraar van Mysore, eerste Goeverneur-Generaal (1784), en door **Sir Arthur Wellesley** (later beroemd als Wellington), de held van Seringapatam en Assaye (1799). Sedert de India Bill van 1784 was de Compagnie onder toezicht van de Regering. Een Board of Control van zes leden van de Geheime Raad stond boven de 24 Direkteuren van de Compagnie. De Goeverneur-Generaal en andere hoge ambtenaren werden sedert door de Koning benoemd.

Dit Engels-Indies rijk maakte voor Engeland het bezit van de Kaap nodig.

§ 89. Over de Luthersens aan de Kaap, zie de studie van Professor Dr. J. W. Pont in het *Gereformeerd Maandblad*, 1907 en 1908, en ook een boekje door de predikant van Stellenbosch, **Wilhelm van Gendt**: *Middel ter Vergeelijking tusschen de Evangelische die zich onderscheiden door den naam van Gereformeerde en Luthersche*, Amsterdam, 1740.

§ 106. Horatius Maynier en andere negervrienden werden in hun mening geleid door de studies over natuurrecht en natuurfilosofie waarmee de Engelsens al in de 17de eeuw begonnen waren. Die denkbeelden waren door franse schrijvers overgenomen en verwerkt en in het Frans werden ze gemeengoed van heel beschaafd Europa. Voltaire heeft veel invloed geoefend. Maar nog meer Jean Jacques Rousseau, die de natuurstaat beter achtte dan beschaving. In zijn *Contrat Social* werkt hij die stelling uit over staatsrecht, in zijn boek *Over Opvoeding* doet hij het over opleiding van kinderen. Zo meende men dat elke neger of andere inboorling, als dichter bij de natuurstaat, eigenlijk minder slecht was dan de beschaafde blanke. Deze denkbeelden hebben sterk meegewerkt tot de opheffing van de slavernij. Bernardin de Saint-Pierre,

de schrijver van het wereldberoemde boek *Paul et Virginie* (1787), bezocht de Kaap. De plaatjes in zijn reisbeschrijving tekenen duidelijk zijn mening over de zwarten. Een groot verschil met de neger uit Guinea die in 1742 te Leiden Doctor in de Theologie werd op een latijns proefschrift: "Slavernij, als niet strijdig tegen de Christelijke vrijheid."

§ 109. De Moraviese Broeders of Herrnhutters waren hervormden uit Bohemen en Moravië die om vervolging uitweken en zich mochten vestigen op de goederen van Graaf von Zinzendorf (1722). In 1727 vormden ze een afzonderlijke gemeente, een nauwe broederschap in Christus. Veel hebben de Moraviese Broeders gedaan voor de bekering van de heidenen en opvoeding. Ze zijn nu over verscheidene landen verbreid.

§ 122. Bevelhebber over de Bataafse vloot van negen schepen was Admiraal Engelbertus Lucas.

§ 125. Pandoeren heetten in Europa de Zuid-Hongaarse soldaten in het Oostenrijkse leger die in de 17de en 18de eeuw als ongeregelde troepen vochten. Vermoedelijk heeft de overeenkomst in gelaatskleur van Zuid-Hongaren en Kaapse Kleurlingen de naam in Zuid-Afrika doen voortleven.

§ 142. "Heeft Nederland de Kaap verkocht?" is de titel van een voortreffelijke studie van Professor Heeres in Leiden, in druk verschenen in 1898. Hier volgt een kort overzicht van het betoog:

Volgens het verdrag van 13 Augustus 1814 verbindt zich de Koning van Engeland te zullen teruggeven wat Nederland had bezeten op 1 Januarij 1803, met uitzondering van de Kaap de Goede Hoop, Demerary, Essequebo en Berbice. Daarvoor zou Engeland betalen 6 miljoen ponden sterling: 1 miljoen aan Zweden, 2 miljoen voor de verdediging van de grenzen van het tot een staat te maken Nederland en België, 3 miljoen voor verdere kosten. Nederland kreeg dus niet de beschikking over het geld. Nu zou moeten worden bewezen dat Engeland heeft willen onderhandelen over de teruggave van de Kaap en dat Nederland vrijwillig afstand deed van de Kaap. Lord Castlereagh heeft de onderhandelingen geleid en zich ronduit verklaard tegen de eis van de nederlandse staatslieden om alle koloniën terug te ontvangen. Engeland had te zeggen wat het wilde teruggeven; de Nederlanders hadden slechts aan te nemen; wilden ze dit niet, dan zou Engeland op een groot Kongres (te Weenen, 1815) de zaak met andere grote mogendheden regelen: een dreigement dat hielp. Het was de geschiedenis van de aard en de ijzeren pot. Ten slotte: dat Nederland heeft nooit een penny ontvangen. Voor nadere bijzonderheden zie Professor Heeres'z'n studie.

§ 150. Zo algemeen waren vroeger de pokken, dat het soms op een reis pas als bijzonderheid vermeld werd dat een persoon geen lidtekens van de pokken had.

§ 153. Over Slachtersnek zie het uitstekende werk van de heer H. C. Vos . Leibbrandt, Kaapstad, 1902.

§ 158. Over de Landverhuizers van 1820 is een studie verschenen van Professor Cory, M.A., F.G.S. van Grahamsstad, onder de titel van "The Rise of South Africa," in vier delen. Vol. I., "From the Earliest Times to the Year 1820."

§ 161. Stoomboten waren reeds lang uitgevonden voor ze in geregeld. dienst kwamen. Robert Fulton's stoomboot die in 1807 op de Hudson voer, was de eerste die in de vaart bleef. Denis Papin voer wel met zijn stoomboot in 1707 de 'Fulda' af van Kassel naar Minden, maar de schuifevoerders vernielden de boot als een gevaarlijke mededinger. Enige jaren later stierf Papin in armoede.

§ 173. Over de verschillende systemen van Onderwijs in Zuid-Afrika zie de lezing van Professor J. I. Marais: *De Unie en Onderwijs*, Kaapstad, 1908.

Dat het onderwijs in de Vrijstaat beter was dan in de Kaapkolonie is vooral aan Dr. J. Brebner te danken. Het onderwijssysteem van Dr. N. Mansvelt in de Zuid-Afrikaanse Republiek werd in 1900 bekroond op de Parijse Wereldtentoonstelling.

§ 183. Tijdens de Indiese Opstand in 1857 zijn er troepen van de Kaapkolonie te hulp gekomen om de Engelsen te beschermen. Na de onderdrukking van de opstand hield de Engelse Oostindiese Companjie op te bestaan. Sedert stelt de Kroon een Onderkoning aan, in plaats van de vroegere Goeverneur-Generaal. In 1876 werd H.M. Koningin Victoria Keizerin van Indië.

§ 186. In 1904, na de verkiezingen, werden straffen kwijtgescholden en het kiesrecht werd aan hun die het voor levenslang hadden verloren, beloofd na vijf jaren verlies.

§ 195. Over Piet Retief zie G. S. Preller's *Lewenskets* over hem, Pretoria 1908, een boek dat waard is om door heel Jong-Afrika gelezen te worden.

§ 200. Het dokument zal wel niet door Owen zijn opgesteld. Retief, die ik voor de opsteller houd, schreef 'South Afrikans, he . . . deliver (s), 'de a van 'Countrymen' is later door een e vervangen, 'anexed' met i, bovengeschreven tweede n, 'useful' met 2 l's. Een facsimile is te vinden in Dr. W. J. Leyds-z'n bekend werk: *De eerste annexatie van de Transvaal*, Amsterdam, 1906.

§ 215. Conventie en Traktaat hebben in het Engels dezelfde betekenis volgens de verklaring in het Parlement van de Onder-Staat-sekretaris voor de Koloniën in 1894. (Hansard, vol. xxvi. p. 685, aangehaald bij Leyds, bl. 95-96, noot.) Dus werden de Boeren behandeld op gelijke voet als onafhankelijk volk.

§ 217. Unie of Federatie. Bij Federatie behoudt elk van de aangeslotenen meer eigen zelfstandigheid van bestuur. (Zie de aantekening bij § 13 over de Republiek der Verenigde Nederlanden als Federale Unie.)

§ 237. De Ethiopiese zendelingen, negerzendelingen uit Amerika, die onder de Basoeto's en elders denkbeelden over gelijkheid van blanken en zwarten verbreiden, werken niet mee tot de rust in Zuid-Afrika.

§ 250. Van 1845-1849 verloor Ierland door hongersnood, sterfte en emigratie meer dan een miljoen inwoners. Van de ruim 8 miljoen, die er in 1845 waren, is het bevolking-sijfer nu gedaald tot ruim 4 miljoen. Tijdens de Ierse opstand van 1847 werd de Habeas Corpus Acte geschorst.

Smith O'Brien, Parlements lid voor Ierland, werd wegens hoogverraad veroordeeld tot de ouderwetse straf van te worden gehangen, onthoofd en gevierdeeld. Het vonnis werd veranderd in transportatie. Later had hij weer zitting in het Parlement. Zo heeft in onze dagen er zitting Kolonel Lynch, die met een Ierse brigade aan de Boerenoorlog deelnam aan de kant van de Boeren. Ook over hem is het doodvonnis uitgesproken, maar niet aan hem voltrokken.

§ 264. In de Zuid-Afrikaanse Republiek deed zich omstreeks 1895 het vreemde geval voor dat de blanke bevolking bestond uit 163000 uitlanders en slechts 125000 Boeren.

§ 226. De hollands-afrikaanse natie is voornamelijk door de Grote Trek blijven bestaan en doordat de twee Republieken zo lang er waren. Door hun lotgevallen bleven de hollands sprekende Kaapkolonisten zich bewust van hun afkomst en taal, en steunden ze hun verwanten waar ze konden.

§ 278. Na de uitmoording van Zutfen, Naarden en Haarlem door Alva's troepen (1572 en 1573), schreef Prins Willem van Oranje: "Gij schrijft ons dat men U zou laten weten, of wij ook met een machtigen Potentaat in verbond staan. Wij antwoorden U hierop, dat wij met den Potentaat der Potentaten een zóó nauw verbond hebben aangegaan, dat wij geheel verzekerd zijn door Zijne geweldige en machtige hand ten leste nog ontzet te zullen worden."

§ 282. Boerenkrijgsgevangenen waarvoor in de Kaapkolonie geen geschikte plek was, werden gedeporteerd naar Indië, Ceylon, Sint-Helena en de Bermuda eilanden.

§ 285. De Gedenkschriften van Paul Kruger, bewerkt door Frederik Rompel, Amsterdam, 1902, bevatten zeer veel merkwaardigs over de geschiedenis van Zuid-Afrika.

§ 286. De Arme Blanken kwestie is ten dele een gevolg van de oorlog. De Nederduits Gereformeerde Kerk heeft door arbeidskolonies als Kakamas en inrichtingen te Stellenbosch en Uitenhage veel gedaan om arme blanken voor een werkkring geschikt te maken. De Regering zal door een **Arbeidskolonien-wet** trachten de Kerk hierin te helpen en door leerplicht voor de kinderen van de kolonisten in te voeren, de jeugd opheffen en er nuttige burgers van maken. De opgave van kosten van de Boeren-oorlog is ontleend aan het antwoord van de Minister van Financiën Lloyd-George aan het Parlements lid Harold Cox.

§ 287. Ook op kerkelijk gebied is er streven naar vereniging. De Gereformeerde en Hervormde kerken van de Kaapkolonie, de Vrijstaat, Transvaal en Natal sluiten zich aan tot één lichaam. Ook op taalgebied bestaat dit streven blijkens de oprichting van een Zuid-Afrikaanse Akademie in 1909.

§ 294. Of Rhodesië door de Unie van Zuid-Afrika eens zal worden overgenomen is nog een open kwestie.

Z. M. Koning Eduard VII is "King of the British dominions beyond the seas," behalve de andere titels.

De bevolking van Zu'd-Afrika ten Zuiden van de Zambesie wordt geschat

op 10 miljoen inboorlingen, en ruim 1 miljoen blanken. Het aantal Hollands sprekenden (Afrikaners) is ongeveer 600,000.

De **Konstitutie van de Unie van Zuid-Afrika** volgt hier in het kort :

Leden van de Unie.—De Kaap de Goede Hoop, Natal, Transvaal en Oranje Vrijstaat vormen **Provincies** van de Unie van Zuid-Afrika. De **grenzen** blijven dezelfde als voor het tot stand komen van de Unie. Het viciertal vormt dus een **Federale Unie**.

Uitvoerend gezag.—Het **Uitvoerend gezag** berust bij de Koning; een Gouverneur-Generaal vertegenwoordigt Zijne Majesteit in Zuid-Afrika, aangesteld door de Koning. De Unie betaalt een jaargeld groot £10,000 voor de Gouverneur-Generaal. Een **Uitvoerende Raad** dient de Gouverneur-Generaal van advies. De Gouverneur-Generaal kiest de Uitvoerende Raadsleden. Tezamen met de Gouverneur-Generaal vormen ze de **Gouverneur-Generaal-in-Rade**. Hoogstens tien ambtenaren worden door de Gouverneur-Generaal aangesteld over staats-departementen ingesteld door de Gouverneur-Generaal-in-Rade; dit tiental zijn de **Ministers van Staat** voor de Unie. Een Minister moet lid zijn van een van de Huizen van het Parlement. Alle ambtenaren in staatsdienst worden aangesteld en ontslagen door de Gouverneur-Generaal-in-Rade, tenzij anders bepaald is.

De Koning of Zijn vertegenwoordiger, de Gouverneur-Generaal heeft het **oppergezag over zee- en landmacht** in de Unie.

Pretoria is regeringszetel van de Unie.

Wetgevende macht.—Het **Parlement.**—De **Wetgevende macht** berust bij het **Parlement**.

Het **Parlement** bestaat uit de **Koning**, een **Senaat** en een **Volksraad**. De Gouverneur-Generaal bepaalt de tijd van de zittingen van het **Parlement**. De Gouverneur-Generaal kan het **Parlement** prorogeren bij proklamatie, en de **Senaat** en de **Volksraad** gelijktijdig, of de **Volksraad** alleen ontbinden. De **Senaat** kan hij niet ontbinden vóór 31 Mei 1920. **Senatoren** benoemd door de **Gouverneur-Generaal-in-Rade** worden door ontbinding niet getroffen. Het **Parlement** komt niet later dan 6 maanden na 31 Mei 1910 bijeen. Minstens ééns per jaar zit het **Parlement**.

Kaapstad is de **zetel van het Parlement**.

De Senaat.—De **Senaat** bestaat uit: 8 **Senatoren** benoemd door **Gouverneur-Generaal-in-Rade**, voor 10 jaren, 4 van hun moeten grondig bekend zijn met de behoeften van de gekleurde rassen van Zuid-Afrika. Bij openvallen van een senatorsplaats benoemt de **Gouverneur-Generaal-in-Rade** een ander. **Elk van de 4 leden** benoemt in verenigde vergadering van de twee Huizen (dus in het oude **Parlement** zo als het bestond vóór 31 Mei 1910) 8 **Senatoren**. De **Senaat** telt dus 40 leden; duur van het ambt 10 jaren. Valt een zetel van een van de 32 **Senatoren** open, dan kiest de **Provinciale Raad** de opvolger. Het **Parlement** regelt de wijze waarop na 10 jaren nieuwe **Senatoren** moeten worden gekozen.

Vereisten om Senator te kunnen zijn :

(1) minstens 30 jaar oud.

- (2) stemgerechtigd voor verkiezing van Volksraadsleden.
- (3) minstens vijf jaren gewoond hebben binnen de grenzen van de Unie.
- (4) brits onderdaan van europese afstamming.
- (5) bezit van vastgoed, ter waarde van £500 zonder verbanden.

De Senaat verkiest een Senator als **President van de Senaat**. Deze kan bedanken voor zijn post of bij besluit van de Senaat ontzet worden uit zijn post. 12 Senatoren zijn minstens nodig om een Senaatsvergadering van kracht te doen zijn. Stemming geschiedt bij meerderheid van stemmen van de aanwezigen. De President heeft alleen een beslissende stem bij staking van de stemmen.

De Volksraad.—De Volksraad bestaat uit 121 leden—

Kaap de Goede Hoop zendt er 51	51
Natal	17
Transvaal,	36
Oranje Vrijstaat	17
	121

In 1911 en voortaan om de 5 jaren zal een volkstelling worden gehouden. Bij toename van bevolking in een Provincie vermeerderd naar verhouding het aantal Volksraadsleden. Het aantal leden klimt niet tot boven 150. Volwassen manspersonen moeten minstens 21 jaar zijn. Wie vóór 31 Mei 1910 kiezer was, verliest in de Provincie Kaap de Goede Hoop dit recht niet wegens ras of kleur. Geen lid van Z.M.'s staand leger heeft kiesrecht. De stemming voor Volksraadsleden vindt in het gebied van de Unie op dezelfde dag plaats, bepaald door de Gouverneur-Generaal. Vóór 31 Mei 1910 kiest de Gouverneur-in-Rade van elke kolonie een **rechter** van een van de Hooggerechts-hoven. Dit **viertal** verdeelt de Provincies in kiesafdelingen. Elke kiesafdeling kiest één lid. Na elke vijfjaarlijkse volkstelling stelt de Gouverneur-Generaal-in-Rade een Kommissie aan van 3 rechters van het Hooggerechtshof van Zuid-Afrika, om opnieuw de Provincies in kiesafdelingen te verdelen.

Vereisten om Volksraadslid te kunnen zijn :

- (1) stemgerechtigd voor verkiezing van Volksraadsleden.
- (2) minstens vijf jaren gewoond hebben binnen de grenzen van de Unie.
- (3) brits onderdaan van europese afstamming.

Duur van Volksraad : 5 jaren na eerste vergadering, tenzij de Gouverneur-Generaal de Volksraad ontbindt.

De Speaker.—De Volksraad kiest een van de leden tot **Speaker**. Hij kan bedanken, of bij Volksraadsbesluit ontzet worden. 30 Volksraadsleden zijn minstens nodig om een Volksraadsvergadering van kracht te doen zijn. Stemming geschiedt evenals bij de Senaat.

Elk Senator en Volksraadslid doet een **eed of belofte** van trouw en hulde aan Z.M. de Koning. Men kan niet tegelijkertijd Senator en Volksraadslid zijn. Alleen Ministers van Staat mogen vergaderingen van beide Huizen bijwonen, maar slechts stemmen in het Huis waarvan ze lid zijn.

Onbevoegd om Senator of Volksraadslid te wezen zijn zij die tot bepaalde straffen veroordeeld zijn, insolvent of krankzinnig zijn, of een winstbetrekking onder de Kroon in de Unie bekleden (uitgezonderd Ministers, gepensioneerden van de Kroon, officieren op wachtgeld of halve soldij, niet uitsluitend in dienst van de Unie). Senatoren en Volksraadsleden ontvangen £400 per jaar; voor elke dag afwezigheid wordt £3 afgetrokken. Ingeval van Verenigde Vergadering van beide Huizen is de Speaker van de Volksraad voorzitter.

De Macht van het Parlement. Het Parlement maakt wetten. De Volksraad maakt wetsontwerpen die :

- (1) inkomsten beschikbaar stellen
- (2) belasting opleggen.

De Senaat kan geen wetsontwerp wijzigen :

- (1) dat belasting oplegt ten behoeve van de staatsdienst.
- (2) zodat een belasting verhoogd zou worden bij het volk.

De Volksraad stelt geen wetsontwerpen voor over beschikbaar-stellen van staatsgelden, tenzij de Goeverneur-Generaal de beschikbaarstelling bij boodschap aanbeveelt gedurende de zitting.

Verwerpt de Senaat een wetsontwerp dat de Volksraad heeft aangenomen, dan dient de Volksraad het wetsontwerp opnieuw in in de volgende zitting. Verwerpt de Senaat dan weer, dan kan de Goeverneur-Generaal een Verenigde Vergadering van beide Huizen beleggen. Dan wordt door de Senatoren en Volksraadsleden en over gestemd tot er meerderheid van stemmen is, hetzij voor of tegen. Over beschikbaarstelling van gelden ten behoeve van de Staatsdienst kan in dezelfde zitting nog een Verenigde Vergadering belegd worden. Een aangenomen wetsontwerp wordt aan de Goeverneur-Generaal aangeboden voor 's Konings toestemming. De Goeverneur-General kan toestemming geven, weigeren of met amendementen terug zenden naar het Huis waarvan het ontwerp uitging. De Koning heeft recht van veto binnen één jaar na de verleende toestemming door de Goeverneur-Generaal. Goedgekeurde wetsontwerpen worden zowel in het Engels als in het Hollands gesteld.

De Provincies.—In elk van de vier Provincies is een **Administrateur van de Provincie** als uitvoerend ambtenaar, aangesteld door de Goeverneur-Generaal-in-Rade, voor de provinciale zaken. Hij moet liefst een ingezetene van de Provincie waarover hij Administrateur wordt, zijn. Duur van het ambt **5 jaren**. De Goeverneur-Generaal-in-Rade kan een Administrateur van zijn post ontzetten met opgave van redenen aan beide Huizen. Het Parlement stelt het jaargeld voor de Administrateurs vast.

Provinciale Raden.—Er zijn vier **Provinciale Raden**, van minstens 25 leden. Stemberechtigd is wie voor de Volksraad in de Provincie mag stemmen. Men kan niet tegelijk lid zijn van de Provinciale Raad en lid van een van beide Huizen. Duur van elke Provinciale Raad **3 jaren**. De Administrateur roept de Provinciale Raad bijeen en kan die prorogeren. Minstens één per jaar vergadert de Provinciale Raad. De Voorzitter wordt door en uit de

leden gekozen. Goeverneur-Generaal-in-Rade stelt het jaargeld van de Provinsiale Raadsleden vast. In de Provinsiale Raad bestaat het recht om vrijuit te spreken, en geen lid kan wegens het in de Raad door hem gesprokene in rechten worden aangesproken.

Uitvoerende Kommissies.—De Administrateur met 4 personen, gekozen door de Provinsiale Raad, vormt een **Uitvoerend Komitee**. Men kan tegelijk lid van de Provinsiale Raad en lid van een Uitvoerend Komitee zijn. De Administrateur en Komitee-leden die geen lid zijn van de Provinsiale Raad mogen Provinsiale Raadsvergaderingen bijwonen, maar hebben er geen stem. Het Uitvoerend Komitee doet de Provinsiale huishoudelijke zaken namens de Provinsiale Raad. Het Uitvoerend Komitee krijgt de ambtsplichten die vóór de Unie berustten bij de Goeverneur, Goeverneur-in-Rade of een Minister, voorzover die ambtsplichten liggen binnen hetgeen de taak is van de Provinsiale Raad. Bij meerderheid van stemmen neemt het Uitvoerend Komitee besluiten; bij staking van stemmen beslist de Administrateur. Het Uitvoerend Komitee henoemt ambtenaren die nodig zijn, behalve die, welke door Goeverneur-Generaal-in-Rade zijn aangesteld.

Macht van de Provinsiale Raden.—De Provinsiale Raad maakt ordonnanties betreffende:

Direkte belastingen in de Provinsie.

Geldleningen op krediet van de Provinsie.

Onderwijs (gedurende 5 jaren; hoger onderwijs is uitgezonderd).

Landbouw.

Hospitalen en inrichtingen van liefdadigheid.

Municipale instellingen.

Plaatselijke werken (behalve spoorwegen, havens en werken die zich uitstrekken tot buiten de Provinsie).

Wegen, ponten, bruggen (behalve bruggen die twee Provinsies verbinden).

Markten en schutten.

Bescherming van vis en wild.

Straffen ter handhaving van Provinsiale wetten.

Geen provinsiale ordonnantie mag in strijd zijn met een Parlements-wet. Een Provinsiale Raad kan aan het Parlement invoering van wetten aanbevelen.

Provinsiaal Inkomstefonds.—Een **Provinsiaal Inkomstefonds** ontvangt alle inkomsten geheven door de Provinsiale Raad en de gelden door Goeverneur-Generaal-in-Rade betaald aan de Provinsiale Raad. Bij ordonnantie stelt de Provinsiale Raad geld beschikbaar voor de provinsiale huishouding. De Administrateur beveelt zulk een ordonnantie aan bij de Provinsiale Raad. Ordonnanties van de Provinsiale Raad zendt de Administrateur naar de Goeverneur-Generaal-in-Rade ter goedkeuring. Goedgekeurde ordonnanties worden zowel in het Engels als in het Hollands gesteld.

Auditeurs.—**Gekonsolideerd inkomstefonds.**—Elke Provinsie heeft een **Auditeur van Rekeningen**, aangesteld door de Goeverneur-Generaal-in-Rade. Hun jaargeld wordt betaald uit het **Gekonsolideerd Inkomstefonds**.

Volmachten tot uitgifte van geld worden ondertekend door de Administrateur en de Auditeur.

Zetels van de Provinsiale Raden zijn: Kaapstad, Pietermaritzburg, Pretoria, Bloemfontein.

Hooggerechtshof.—Een Hoofdrechter van Zuid-Afrika met rechters van appèl en de hoofdrechters en andere rechters van afdelingen van het Hooggerechtshof vormen tezamen het **Hooggerechtshof van Zuid-Afrika**. Een **Afdeling van Appèl** behandelt appèl-zaken en neemt voor Zuid-Afrika de plaats in van de Koning-in-Rade wat appèl-zaken betreft. De Afdeling van Appèl heeft zitting te **Bloemfontein**.

Spoorwegfonds en havenfonds.—Er bestaat een **spoorwegfonds** en een **havenfonds**. Het Parlement regelt de uitgaven voor spoorwegen en havens. Een **Direktie** van 3 Kommissarissen beheerst de spoorwegen en havens. Voorts is er een **gekonsolideerd inkomstefonds**, beschikbaar voor de Unie, gevormd uit de baten die elk van de Kolonies bezat, vóór de Unie tot stand kwam.

Kontroleur- en Auditeur-Generaal.—Een **Kontroleur- en Auditeur-Generaal** wordt door Goeverneur-Generaal-in-Rade aangesteld. Gedurende 25 jaren ontvangen Pietermaritzburg, Bloemfontein, Kaapstad en Pretoria jaarliks een som geld uit het gekonsolideerd inkomstefonds.

De Engelse en de Hollandse talen zijn officiële talen van de Unie.

Het beleid en beheer van naturellen-zaken in de ganse Unie berust bij Goeverneur-Generaal-in-Rade, ook zaken die Aziaten in het bijzonder aangaan.

Samenvatting.—Er is dus: **De Unie van Zuid-Afrika**, dat is 4 **Provinsies**: De Kaap de Goede Hoop, Natal, Transvaal, Oranje-Vrijstaat. **Goeverneur - Generaal. Goeverneur - Generaal - in - Rade** (Unie-ministerie van 10 Ministers). Pretoria regeringszetel.

Koning + Senaat + Volksraad = het **Parlement**. De **Senaat** telt 40 leden, de **Volksraad** hoogstens 150. 4 **Administrateurs van de Provinsie**. 4 **Provinsiale Raden**. 4 **Uitvoerende Komitees**. 4 **Auditeurs van Rekeningen**. Een **Kontroleur- en Auditeur-Generaal**.

HET EINDE

Professor

Dr. [illegible]